

BAISOĞALA

GRINKIŠKIS

RADVILIŠKIS

SIDABRAVAS

ŠAUKOTAS

ŠEDUVA

ŠIAULĖNAI

RA DVILIŠKIO KRAŠTAS

SVEIKINAME!

Žinomas gydytojas, medicinos mokslų daktaras Jonas Stankus šiemetį pavasarį atšventė aštuoniasdešimtąjį savo gimtadienį.

Labai prasmingas šio mūsų kraštiečio, kilusio iš Sidarių kaimo, kelias. Mokyta, siekta, keliauta, teikta pagalba, rašyta. Baigtas Vilniaus universitetas, dirbta Klaipėdoje, Vilniuje. Nuo 1970 metų jis – Vilniaus universiteto dėstytojas, docentas. Skaitytos paskaitos užsienyje, sulaukta tarptautinio pripažinimo. Kiek džiaugsmo gabus akušeris-ginekologas suteikė daugybei savo pacientų! Anksti pajausta kūrybinio darbo prasmė, parašytos dvi medicinos studijos, parengta mokomųjų priemonių, 2005 metais išleista atsiminimų knyga „Tarp dienoraščio eilučių“, jau baigta nauja monografija. Kasdienybė įprasminta ir Lietuvos bajorų sąjungos, kitoje aktyvioje visuomeninėje veikloje.

Daug padaryta, bet ieškojimų, gyvenimo metraštininko aistra bei įgimtas nerimas vis tebeskatina triūsti, eiti į žmones, brandinti mintį, talkinti Vilniaus radviliškėnams...

Garbiam Jubiliatui linkime šviesių dienų, skaidrios nuotaikos, stiprybės, sėkmės mus taip džiuginančioje veikloje ir gražių darbo atsiminimų.

Radviliškėnai

VISIEMS ATVIROS DURYS

Kalbėti apie leidinį „Radviliškio kraštas“ – tai kalbėti apie Radviliškio rajono žemę ir žmones. Priimti šį kraštą kaip savastį su viskuo, ką tau palieka čia gyvenusieji ir gyvenantieji iki dabar. Mums Radviliškio rajono pakraštyje prie Šušvės prigludęs Grinkiškis tapo namais per ilgą laiką. Kažkaip savaime grįždami iš savo tėviškių, esančių gana toli nuo Radviliškio rajono, net patys neįsąmoniai pradėjome sakyti, kad grįžtame namo. Namu... į Grinkiškį.

Tokia paradoksali gyvenimo tvarka – vieni išsina, kiti ateina. Vieni, išėję iš šio krašto miestelių ir kaimų, lieka radviliškiečiais, kiti, atėję į šį kraštą, tampa radviliškiečiais. Taip vienu ir kitu ta pati jungtis – šio krašto vietovardžiai. Vienu kažkada įrašyti į dokumentus, kitu vėliau atsiradę.

O tarp tų (radviliškėnų iš prigimties) ir tarp tokių kaip mes (radviliškėnų dėl likimo noro) yra leidinys „Radviliškio kraštas“. Jungtis. Bendra savastis. Prigimties ir likimo samplaika, aprėpianti daug gilesnius laiko klodų ir erdvės plotus.

Mums šis leidinys panašus į avilį – kas gali, kas nori, čia neša savo turimą, randamą, prišnekinamą kultūros paveldo ar patirties dalį. Kiekvienas „Radviliškio krašto“ numeris – kaip naujas korys...

Ir dar. Šis leidinys kaip korio vaškas gali jungti skirtingas kartas. Tuos, kurie nuo patirties, išminties ir pragyventų metų jau žili, ir tuos, kurių galvos pasišiaušusios nuo naujų idėjų, noro ieškoti savosios tiesos ir taip įprasminti laike save, o tuo pačiu ir visą savąją kartą.

Svarbu tai, kad leidinys atviras norintiems ir turintiems ką pasakyti. Bet ne dienos naujienų, o tai, kas neužmirštama kartais ir ne vienos kartos, apie ką Radviliškio krašto žmonės kalba ir po daugelio metų, bet jau be pykčio tiesiogine prasme. Tada kitaip atrodo ir buvę dvarai, ir klebonijos, ir mokyklos...

Leidinys „Radviliškio kraštas“ svarbus ir todėl, kad nesuskirsto rajono į centrą ir periferiją. Visos rajono vietovės yra įdomios savo istorija, likimu, žmonėmis. Ir visiems atviros durys į „Radviliškio kraštą“...

Audra ir Klemas INDRĖKAI,

Grinkiškio Jono Poderio vidurinės mokyklos lietuvių kalbos mokytojai

RADVILIŠKIO KRAŠTAS

Kultūros ir istorijos leidinys
2007 m. Nr.1 (6)

ISSN 1822-0517

STEIGĖJAS

Radviliškio viešoji biblioteka ir
Vilniaus radviliškėnų bendrija

REDAKcinė KOLEGIJA

Romualdas Budrys
Mečislovas Jučas
Jonas Linkevičius
Aleksandras Šidlauskas
Irena Valikonytė

REDAKCIJA

Gražina Dunauskienė
Aldona Januševičienė
Augenijus Jurgauskas
Kristina Kacevičienė
Rasa Plukienė
Egidijus Prascevičius

MENINIS REDAKTORIUS

Arvydas Každailis

MAKETAVO

Tomas Januševičius

LEIDŽIA

Radviliškio rajono savivaldybės
Viešoji biblioteka
S. Dariaus ir S. Girėno g. 9,
LT-82137 Radviliškis
Tel./faksas (8-422) 5 31 68
El. paštas: aldona@radviliskis.rvb.lt
www.radviliskis.rvb.lt

SPAUSDINA

UAB "Standartų spaustuvė"
Dariaus ir Girėno g. 39,
LT-02189 Vilnius
Tel. 2167527, faks. 2167547
El. paštas: info@standart.lt

TIRAŽAS

1000 egz.

Žurnalo leidybą remia
Lietuvos Respublikos kultūros
ir sporto rėmimo fondas,
Radviliškio rajono savivaldybė

TURINYS

05	<u>Radviliškio istorijos
puslapius pasklaidžius</u>
Daina Elvaitė	36	<u>Grinkiškio dvaras istorijos
puslapiuose ir žmonių
atsiminimuose</u>
Eugenija Šlioraitė-Mockaitienė,
Justina Armonaitė, Audra ir
Klemas Indrėkai
14	<u>Balio Buračo gimtinės
spalvos</u>
Aleksandras Šidlauskas	43	<u>Valiušaičių šeima laiko srovėje</u>
Vidmantas Valiušaitis
21	<u>Šatrijos Ragana ir Šaukotas</u>	53	<u>Laisvalaikis - meilės lyrikai</u>
Eva Pučekaitė
27	<u>Gera linkintis Jonas</u>
Juozas Nekrošius	56	<u>Radviliškio rajono kultūros
kronika</u>
29	<u>„Esu savojo krašto
patriotas...“</u>
Gražina Dunauskienė		

RADVILIŠKIO ISTORIJOS PUSLAPIUS PASKLAIIDŽIUS

Šiomet sukanka **440 metų**, kai rašytiniuose šaltiniuose pirmą kartą paminėtas **Radviliškis**. Ilgaamžė miesto istorija – unikalus, iškalbingas paveldas, protėvių paliktas saugoti, turtinti ir perduoti naujoms kartoms.

Daina ELVAITĖ

Pilkapiai ir senieji archeologijos radiniai liudija, kad šiame krašte žmonės gyveno jau pirmaisiais amžiais. Tačiau manoma, kad gyvenvietė dabartinio Radviliškio

miesto vietoje įsikūrė gerokai vėliau. Istorijos žinovai teigia, kad tai galėjo būti XV amžiaus pabaigoje ar pačioje XVI amžiaus pradžioje. Motyvas tokiam teiginiui: tik tada atsiradusi gyvenvietė galėjo spėti taip išaugti ir tapti tokia svarbi, kad būtų įtraukta į 1529–1567 metų Lietuvos Didžiosios

Kunigaikštystės miestų sąrašą.

O būtent ten tada ir paminėtas Radviliškis. 1567 rugsėjo 2 dieną sąraše nurodyta, kad Radviliškis privalo į valdovo išdą sumokėti 10 kapų grašių. Tai, lyginant su kitoms vietovėms nustatytais mokesčiais,

Elena Romana Adomaitytė

DAINA GIMTAJAM MIESTUI

Radviliški, gimtasis mūsų mieste,
Nuo pat mažų dienų brangus!
Čia saulės spinduliai mums
ėmė šviesti,
Pro rūką – mėlynas dangus.

Dvasia čia Radvilų gyva per amžius
Ir laisvės siekis nemarus.
Tėvų svajonės išsipildo brandžios,
Gražėja miestas neramus.

Radvilišky, Radvilišky
Vis dunda traukiniai.
Radviliškin, Radviliškin –
Visi visi keliai!
Radvilišky, Radvilišky –
Jaunų dienų sparnai...
Radvilišky, Radvilišky –
Savieji ir draugai.

It feniksas iškilo stiklo rūmai –
Šviesos, kultūros židiny.
Kadaise, kur bolavo aitrūs
dūmai, –
Puikiasias miesto šviesulys.

Klestėk ir švieski, gimtas mūsų mieste,
Garsėk toli gražiais darbais!
Mes pasiruošę ranką Tau
ištieti,
Jei tik kada Tau jos prireiks!

Radvilišky, Radvilišky
Vis dunda traukiniai.
Radviliškin, Radviliškin –
Visi visi keliai!
Radvilišky, Radvilišky –
Jaunų dienų sparnai...
Radvilišky, Radvilišky –
Savieji ir draugai.

2007 m. Kaunas

Radviliškis jau žymėtas senuosiuose žemėlapiuose

įgalina manyti, kad Radviliškis tuomet buvo vienas iš mažesnių (bet ne mažiausias) miestelis Lietuvoje, valdovo žemėse.

Nuo šio pirmojo paminėjimo savo amžių ir skaičiuoja Radviliškis. Jo pavadinimas dažniausiai kildintas iš Radvilų. Istorijos tyrinėtojai tvirtina, kad paprastai savo vardu steigiamą

miestelį pavadindavo jo savininkai. Bet Radviliškis, kaip ir visa Šiaurinė valda, niekada nėra buvęs didikų Radvilų nuosavybė, o visuomet priklausė didžiajam kunigaikščiui, valdovui, perorganizavus j ekonomiją – valdovo stalo valdoms. Valdovas tam tikrais laikotarpiais yra perdavęs

Vienas iš seniausių išlikusių miesto vaizdų

Šiaulių vietoves valdyti kai kuriems asmenims, tarp jų ir Radviloms. Tačiau kada ir kuriems Radviloms, kaip jie XVI amžiaus viduryje galėjo įsteigti ar pavadinti šį miestą savo vardu, jei Radviliškis tada jau buvo minimas, nemažai kitų abejonių, faktų byloja apie nelabai tvirtą Radviliškio bei didikų Radvilų ryšį miesto kilmės požiūriu, išskyrus šių vardų sąskambį, ir tebežeria dar daug klausimų apie vietovės pavadinimo atsiradimą.

O sulig metais šis miestas augo. 1597-aisiais jame pastatyta katalikų bažnyčia, įkurta pirmoji parapinė mokykla, kiek vėliau – evangelikų liuteronų namai. 1613-aisiais jis jau pažymėtas Lietuvos Didžiosios

Buvusi komendantūra dabartinėje J. Jaramino gatvėje

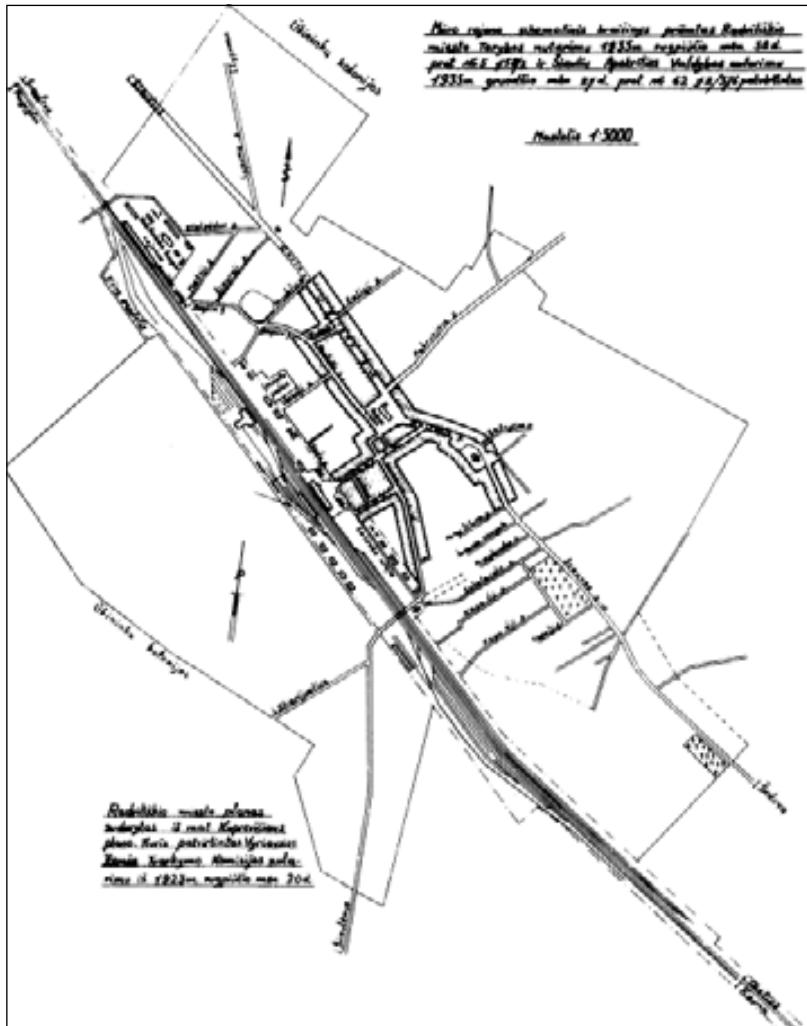

Senoji Radviliškio bažnyčia

Kunigaikštystės žemėlapyje. XVII amžiaus pradžioje jame gyveno apie 300 žmonių.

1649 metų pabaigoje ar 1650-aisiais miestą nuniokojo gaisras. Manoma, kad tada sudegė apie 80 procentų visų pastatų. Tačiau Radviliškis palyginti gana greit, apie 1657 metus, buvo atstatytas. Ilgainiui čia jau stovėjo daug mūrinių namų, grįstos gatvės buvo apsodintos medžiais. Istoriniuose šaltiniuose, spaudos leidiniuose minima, kad anais dešimtmečiais buvęs ir priemiestis, kad kelias iš Radviliškio ėjęs per Šeduvą į Vilnių, kad miestas turėjęs 5–6 gatves, vedusias iš kvadratinės aikštės kampų, o jo teritorija, be daržų, valakų, kluoninių margų, užėmė 5–7 hektarus. 1687 metais Lenkijos ir Lietuvos karalius Jonas Sobieskis Radviliškiui suteikė turgaus privilegiją, nors turgūs čia vykdavo jau ir anksčiau.

Skaudžios miestui buvo karo su švedais pasekmės: Radviliškis buvo sudegintas. Jo neaplenkė ir šalyje siautėjęs badas, maras. Istorikai nurodo, kad 1710 metais jame nebuvo nė vieno gyventojų – visi išmirė. Nelengvai sekėsi miestui atsigausti, pakilti iš tokios tragiškos būklės. Radviliškis, nors tradiciškai vadintas

Radviliškio planas, kurį 1923 m. nutarimu patvirtino Vyriausioji žemės tvarkymo komisija

miestu, dar ir XVIII amžiaus viduryje labiau panėšėjo į vargingą miestelį ar stambesnę kaimą.

Ilgainiui Šiaulių ekonomijoje kilęs badas, krašte įsiplieskęs T. Kosčiuškos sukilimas, šalį nualinę Napoleono kariuomenės žygiai, matyt, ir 1831, 1863 metų sukilimų, kitos pasekmės lėmė, kad besiformavusios naujos ekonominės-politinės sąlygos iš karto netapo stimulu ryškiai Radviliškio raidai.

Miestą vis alindavo ir pasikartodavę gaisrai. Antai 1805 metais kilusiame gaisre sudegė 11 valstiečių namų, karčema, 1858-aisiais – grafo Zubovo karčema, 14 gyvenamųjų namų, 37 ūkiniai pastatai, 1868-aisiais – bažnyčia, klebonija, špitolė, daboklė, prieglauda ir 41 savininko gyvenamieji namai, 1878-aisiais kilo net du gaisrai, sunaikinę 10 namų ir svirnų, tiek pat daržinių bei tvartų, 1890-aisiais sudegė 137 namai, 172 negyvenamieji pastatai, 250 šeimynų liko be pastogės...

Tyrinėtojų duomenimis, Radviliškis smarkiau augti pradėjo po 1868–1870 metų, kai pro miestą nusitiesė Liepojos–Romno geležinkelis. Tada pastatytos remonto dirbtuvės, dau-

Centre stovėjęs Kooperacijos rūmų pastatas, kuriame vėliau veikė Vykdomasis komitetas

gėjo geležinkelio darbininkų, apskritai gyventojų, sodybų. 1870 metais iškilo nauja Švč. Mergelės Marijos gimimo bažnyčia, nes ankstesnis gaisras sudegino buvusiąją, ištirpdė net jos varpus, pavyko išgelbėti tik didįjį altorių puošusį ir stebuklingu laikytą Čenstakovos Dievo Motinos paveikslą bei šoniniame altoriuje buvusį Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės paveikslą. Garsusis paveikslas vėl sugrįžo į naująją bažnyčią, galbūt ir dėl jo Radviliškį lankydavo minios tikinčiųjų.

Mieste 1870 metais atsirado ir stačiatikių cerkvė, veikė dvi rusų mokyklos. Nepaisant tuometinės valdžios, jai atstovavusių rusų mokytojų bei valdininkų pastangų rūpinti miestą, jis spaudos draudimo ir vėlesniais metais buvo nemažas lietuviškojo žodžio skleidimo, informacijos centras. Čia veikė knygnešiai Veronika ir Rokas Žirgulevičiai, kunigas Stanislovas Sarapinas, Antanas Abromavičius, kiti, 1901 metais suorganizuotas pirmasis lietuviškas vakaras. 1908-aisiais suvaidinta Keturakio „Amerika pirtyje“, 1912–1914-aisiais – „Genovaitė“ ir kiti lietuviški vaidinimai, parodyta operetė „Kaminkrėtys ir malūninkas“. 1917 metais pradėjo veikti lietuviška mokykla, į kurią kiek vėliau atkeltas mokytojas R. Krištopaitis rado 25 mokinius.

1904 metais Radviliškis turėjo apie 6000 gyventojų, akmenimis grįstas gatves. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą tai buvo gerokai išaugęs Šiaulių apskrities valsčiaus centras.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, mieste suorganizuota lietuviška savivaldybė, vietinė ginkluota apsauga. Tačiau 1919-ųjų sausį miestą užėmė raudonarmiečiai, o tų pačių metų spalį įsiveržė bermontininkai. Prasidėjęs puolimas prieš juos žinomas kaip Radviliškio arba Šiaulių operacija. Mūšių metu miestas kelis kartus ėjo iš vienu rankų į kitas. Smarkiausios kovos vyko dabartinės Maironio gatvės gale ir prie malūno,

Prie senojo miesto kapinių

Anuometinė Radviliškio gaisrinė

Senoji miesto gatvė

kuriame buvo įsitvirtinę priešai. Lapkričio 22-ąją Lietuvos savanoriai užėmė Radviliškio dvarą, vėliau – ir malūną. Kautynėse prie Radviliškio žuvo 11 Lietuvos karių, apie 30 buvo sužeista. Tų metų spalio 15-ąją čia savo gyvybes Tėvynės laisvei paaukojo ir du jaunieji šio krašto didvyriai savanoriai – G. Sakalauskas ir J. Jaraminas. Jiems atminti 1930 metais pastatytas paminklas, vėliau jų vardu pavadintos gatvės, Lietuvai ir jos kariuomenei lemtingų kautynių pergalės garbei mūsų vietoje iškilo koplytstulpis, miesto centre – kraštiečio skulptoriaus P. Mazūro sukurtas paminklas.

Nepriklausomybės laikotarpiu Radviliškis buvo valsčiaus centras, priklausęs Šiaulių apskričiai. 1924-aisiais jam suteiktos miesto teisės. Išrinkta miesto savivaldybės taryba, kurią sudarė 20 atstovų. Pirmuoju burmistru tapo J. Mažulis. Pradėtos tvarkyti Radviliškio gatvės, tiesti šaligatviai. Miestas virto nemažu geležinkelio mazgu, daugelis gyventojų dirbo garvežių depe, stotyje. Mieste pastatyti Vytauto Didžiojo paminklas, šaulių namai su sale, kiti pastatai, geležinkelininkų iniciatyva atidaryta progimnazija, vėliau iš-

Buvusiame Jaunimo sode radviliškėčiai turėjo Gedimino pilį

Geležinkelininkų iniciatyva įsteigta gimnazija į gyvenimą išleido ne vieną miestiečių laidą

augusi į gimnaziją. Veiklą atgaivino Blaivybės draugijos skyrius, įsikūrė Šv. Kazimiero knygynas, geležinkelininkų mokslo platinimo draugija „Viltis“, įvairių kitų visuomeninių organizacijų bei judėjimų. Miestas turėjo meno kuopą su choru, dramos, šaulių bei pavasarininkų scenos mėgėjų būrelius, jaunaliebtuvių, „Aro“, „Vėtros“, „Žiežirbos“ sporto klubus, 1937-aisiais atidarytą Valstybinę biblioteką. 1925 metais pasirodė laikraštis „Radviliškio naujienos“, po septynerių metų – „Šiaurės žvaigždė“. Čia veikė apylinkės teismas, notariatas, policijos nuovada, ugniagesių komanda, dvi vaistinės, senelių prieglauda, geležinkelio dirbtuvės, stiklo fabrikas,

Radviliškis buvo žinomas ir puodžų dirbtuvėmis bei jų gaminiais

Miestui tapus rajono centru, jame paspartėjo statybos

J. Jankaus gatvelė senamiestyje

nedidelis krakmolo fabrikėlis, ketaus liejykla, puodų, odų apdirbimo, amatų dirbtuvės, pirmasis Lietuvoje J. Feliaurerio motorų fabrikas, dvi lentpjūvės, 8 malūnai, pieninė, skerdykla, kooperatyvas, parduotuvės ir kitos įstaigos, pradėtas eksploatuoti durpynas. Buvo katalikų (jų bažnyčia 1939 nulieta 1579 kilogramus svėręs varpas, kurį padovanojo J. Tamošaitis), evangelikų reformatų, liuteronų parapijos, žydų bendruomenė su sinagoga. Gyventojų skaičius 1939 metais siekė apie 7000.

Tačiau jau Antrojo pasaulinio karo pradžioje tarybinė armija okupavo Radviliškį, prasidėjo areštai, tremtys, žudynės. Vien 1941-ųjų birželį į Sibirą išvežta apie 30 radviliškiečių šeimų. Tremtinių vagonai pro miestą dundėjo dar ilgai...Vokiečių okupacijos metais išžudyti kone visi Radviliškio žydai, 1944 metų liepos 22-ąją vokiečių pagalbinei karo tarnybai prievarta išgabenta beveik 100 jaunų vyrų.

Pokario metais Radviliškio apylinkėse, kaip ir kitose rajono vietovėse, veikė partizanai. Tarp jų, jų ryšinkų, rėmėjų, pagalbininkų buvo ir Radviliškio gyventojų. Išlikę prisiminimai liudija, koks reikšmingas jų veiklai buvo 1949 metų vasario 10– 20 dienomis Radviliškio rajono Minaičių kaime įvykęs visos Lietuvos partizanų apygardų atstovų suvažiavimas, įkūręs Lietuvos laisvės kovų sąjūdį ir priėmęs istorinę Vasario 16-osios deklaraciją.

Panaikinus apskritis, 1950-aisiais Radviliškis tapo rajono centru. Ilgainiui – ir didžiuliu Pabaltijo geležinkelio mazgu, per kurį riedėjo traukiniai į Adlerį, Lvovą, Simferopolį bei kitus tolimus tuometinės SSSR miestus. Iškilė naujų pastatų, ypač daug radviliškiečių bei atvykusių rusų tautybės žmonių darbavosi geležinkelio padalinuose. Veiklą plėtojo stiklo fabrikas, statybinių medžiagų, automonto dirbtuvės, lentpjūvė, tekstilės-galanterijos įmonė, du malūnai,

pieninė. Stambiausia įmone tapo Žemės ūkio mašinų gamykla, net į užsienį savo produkciją eksportavo raštinės reikmenų įmonė „Beržas“, atsiradė Šiaulių trikotažo fabriko „Verpstas“ Radviliškio cechasis. Plėtėsi švietimo, kultūros įstaigų tinklas. Mieste pastatyti nauji Kultūros rūmai, dvi naujos vidurinės mokyklos, kiti reikalingi objektai.

1988-aisiais šalyje prasidėjus Atgimimui, Vilniuje sudarytoje Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio iniciatyvinėje grupėje buvo ir Radviliškio kraštiečių. Sąjūdžio iniciatyvinė grupė įsisteigė ir Radviliškyje. Nepriklausomybės atkūrimo metais radviliškiečiai gana aktyviai dalyvavo politiniame, visuomeniniame, kultūriniame gyvenime. Jie buvo tarp Aukščiausiosios Tarybos, televizijos bokšto gynėjų, Baltijos kelio, sostinėje vykusių akcijų, mitingų dalyvių, atmintinose vietose statė kryžius, paminklinius akmenis. Radviliškio kapinėse perlaidoti rezistentai, žuvę pokario metais, prie bažnyčios pašventinti trys kryžiai, įrengtas simbolinis Kančios ir skausmo takas, skirtas tremtiniais ir laisvės gynėjams.

Šiandien Radviliškis – išaugęs, vis gražėjantis, besiplečiantis miestas. Tai simbolizuoja ir prieš 15 metų patvirtintame jo herbe (sukūrė L. Ramonienė) pavaizduotas kylantis, šviesą skleidžiantis žirgas. Miestas užima daugiau kaip 1730 hektarų plotą ir turi per 19700 gyventojų. Patogi geografinė padėtis, per miestą driekiasi svarbi automagistralė, ypač stambus geležinkelio mazgas Radviliškiui pelnė geležinkelininkų sostinės vardą. Iškilę naujos gyvenamųjų namų zonos, istorinės atminties bei dekoratyviniai akcentai. Mieste yra dvi gimnazijos, trys pagrindinės, viena vidurinė, Jaunimo, Dailės ir Muzikos mokyklos, vaikų globos namai „Nykštukas“, vienintelis šalyje Lietuvos reabilitacinis profesinio rengimo centras. Pernai moderniai atnaujinta, išplėsta

Viena iš šiandieninio miesto įmonių – Mašinų gamykla

Reabilitacinis profesinio rengimo centras – vienintelis šalyje

Miestą toli garsina ir automobilių turgus

Viešoji biblioteka, planuojama veikiančių Kultūros rūmų renovacija, statoma nauja sporto salė, baseinas. Suremontuota Švč. Mergelės Marijos bažnyčia, jos senoji varpinė. Rajono centre dirba Savivaldybė, miesto ir apylinkės seniūnijos, veikia kultūros, medicinos, pramonės, aptarnavimo įstaigos, bendrovės, įmonės. Šalyje garsus automobilių turgus. Atnaujinamos gatvės, pertvarkoma centrinė ir kitos aikštės. Plečiasi naujasis Eibariškių mikrorajonas. Radviliškiečiai ir jų svečiai pamėgę miesto Atrakcionų, Eibariškių bei Antaniškių parkus. Ryškūs jaunimo, kitų visuomeninių organizacijų aktyvumas ir iniciatyvos, mieste įsikūrusios laikraščių „Mūsų kraštas“, „Šiaulių kraštas“ skyriaus, „Radviliškio naujienos“ redakcijos. Radviliškio tradicija – miesto rugsėjo 1-osios, geležinkelininkų, dainų ir šokių, galiūnų, kitos šventės. Nuolat organizuojama įvairių parodų, pramoginių renginių. Radviliškį garsina jaunieji kosminio modeliavimo, imtynių, kitų sporto šakų entuziastai, gabūs moksleiviai, įvairaus amžiaus radviliškiečių meno kolektyvai, darbštūs ir kūrybingi miesto gyventojai, jų nuoširdaus kasdienio triūso rezultatai. Iš Radviliškio krašto kilo rašytojas Jonas Marcinkevičius, kuriam atminti įkurtas visuomeninis muziejus, daug garsių dailininkų, literatūros, kultūros, medicinos, kitų sferų atstovų. Daugelį jų su gimtine tebesieja glaudūs ryšiai: vyksta kraštiečių sambūriai, organizuojami susitikimai, jų kūrybos pristatymai, parodos, Radviliškyje įkurtas Tėviškėnų klubas, sostinėje – Vilniaus radviliškėnų bendrija.

Šiandieninis miestas nestokoja naujų plėtros idėjų bei projektų, vis toliau nusidriekia jo bičiulystės, europinio bendradarbiavimo maršrutai. Numatoma, kad Radviliškis pagal valstybės investicinių projektų finansavimo programą 2007 metais gaus 7 milijonus litų – daugiausiai visoje Šiaulių apskrityje. Miestas yra

Nedaug kur veikia Atrakcionų parkas, kuriuo tebesididžiuoja Radviliškis

Paštas – vienas iš šiuolaikinių miesto pastatų

pasirašęs bendradarbiavimo sutartis su Vokietijos, Švedijos, Lenkijos savivaldybėmis, bendrauja, keičiasi delegacijomis, dalijasi patirtimi su kitų šalių miestais ir rajonais.

Toks beveik neatpažįstamai pasikeitęs mūsų senasis miestas, švenčiantis 440 metų sukaktį. Daugiau kaip prieš šimtmetį čionykščių žmonių mėgta daina jam tebetinka ir dabar: „Radviliškis – gražus miestas, negal apsakyti...“

(Pagal Broniaus Kvickio enciklopedinį

leidinį „Mūsų Lietuva“, Zigmaro Kiaupos, Algimanto Miškinio straipsnius 1978, 1990 metų Radviliškio rajono laikraščiuose, kitas spaudos publikacijas, Kazio Misiaus sukauptus įvairių šaltinių duomenis bei Radviliškio viešosios bibliotekos archyvo medžiagą)

Nuotraukos iš Radviliškio gyventojų, kraštiečių, Algimanto Miškinio, kitų geradarių, Viešosios bibliotekos archyvų

BALIO BURAČO

GIMTINĖS SPALVOS

70-mėtis Balys Buračas

Šiomet – 110 metų, kai gimė ir 35 metai, kai mirė įžymus kraštiečių, fotografas, etnografas **Balys Buračas**.

Aleksandras ŠIDLAUSKAS

„Nuo 1905 m. pradėjau dirbinėti įvairius meniškai išpjaustinėtus medžio dirbinius, spaustelius riešutams, dėžutes smulkmenoms, lazdeles, valgiams šaukštus, plunksnakočius,

rėmelius. Vienus dirbdavau sau, kitus statymui į dailės parodas Vilniuje ir šiaip pardavimui vietos gyventojams. Dirbdavau daugiausia gyvulius ganydamas, ilgais žiemos vakarais,

o dažnai ir šventadieniais niekam nematant. Paaugęs į berną, dirbdavau ardamas, akėdamas lauką, daugiausia tai pasiganydamas arklius,

prisėdęs ant plūgo ar akėčių ir pietų pertraukų metu vieton galimos valandėlės pamiegoti.” Tai Balio Buračo autobiografinis pasakojimas.

Taip prasidėjo didysis ėjimas į tautodaile, į paprotį, į kaimo gyvenimą. Gerai pažinta kaimiečio butis, išmokta dirbti visus ūkio darbus, būta gamtoje, regėtas jos grožis, matytas žmonių gėris. Toji patriarchalinė, natūrinė aplinka buvo pats pirmasis žingsnis į tolesnius pažygius per visą Lietuvą. Eita, nes gerai žinota, ko norima, ieškota, nes tikėta, jog bus surasta, skubėta, nes jausta, jog visa nyksta, dūla, žūsta.

Balys Buračas – unikali lietuvių kultūros asmenybė, talentingas fotografas, etninio paveldo kaupėjas ir saugotojas, liaudies meno puoselėtojas, muziejininkas, panagus liaudies meistras drožėjas, margučių kolekcininkas, mokytojas, aktyvus publicistas, kraštotyrininkas. Net nelengva išvardyti visus jo pomėgius, kasdienos potraukius ir visuomeninius darbus. Vos pavasario takams pradžiūvus, su dideliu nešuliu išeina

į Lietuvą žmogus ieškoti ir surasti, užfiksuoti ir aprašyti, išspausdinti ir paskelbti, nunešti į muziejų, parašyti skubų straipsnį...

Paklajojęs po pamiltą Aukštaitiją, pabuvęs žemaičių sodybose, pasiblaškęs po Dzūkijos pirkias, nusidaužęs į suvalkų pašėšupius, po mėnesio kito jau šaudyte šaudu Vidurio Lietuvos lygumose, fotografuoja piliakalnius ir vėjo malūnus, bažnyčias ir žmonių darbus. Po kiek laiko prakaulus, aukštaūgis, įdomaus žvilgsnio, santūrios šypsenos Balys pasiilgsta savo tėvų, žinodamas, kad gimtuosiuose Sidariuose reikės griebtis šakės ir kastuvo, dalgio ir kirvio, o fotoaparatas – kasdienis palydovas, niekad neišduodantis bičiulis.

Balio Buračo fotografijų archyvas (iki šiol muziejuose išlikęs) bylote byloja apie rūpestingą triūsą, nenulstamą užsispyrimą ir nepaprastą tvarkingumą, netgi pedantiškumą. Tos savybės buvo būtinos kraštotyrininkui. Neretai šių dienų fotografijos žinovai ir istorikai (V. Juodakis, S. Valiulis, S. Žvirgždas, A. Macijauskas)

garsųjį šiaulėniškį pripažįsta etnografinės ir meninės fotografijos klasiku, iškiliausiu praėjusio amžiaus fotomenininku. Tai pasakyta, visa kruopščiai ištyrus ir pasvėrus.

Balio Buračo nuotraukomis iliustruoti keli “Lietuvių liaudies meno” albumų tomai, mokslo leidiniai, populiarūs spaudiniai, fotografijos istorijos knygos. Iš viso iki šių dienų išsaugoti 10622 B. Buračo fotonegatyvai. Iš to skaičiaus net 564 nuotraukos skirtos Šiaulėnų kraštui (5,3 procento viso sukaupto turto).

Susipažinus su šiuo etniniu turto, paaiškėjo, kad B. Buračas fotografavo Šiaulėnų miestelį, 23 kaimus ir 7 tėviškės vienkiemius. Dažniausiai, aiškus reikalas, būta Sidariuose, daugyk fotografuota Liepiškiuose, Acokavuose, Nirtaičiuose, Šiaulaičiuose, Kunigiškiuose, Kudinuose, Diktariškyje, Milžinkapiuose.

Kuo gi domėtasi? Kokie šių kaimų vaizdai ir objektai sužavėjo pagarsėjusį krašto tyrinėtoją? Daugelyje nuotraukų užfiksuotos sodybos, pa-

**Balio Buračo
fotodarbai.
Vaikelis rašo
žąsies plunksna**

Balio Buračo fotodarbai. Kopyltstulpis

minklai, ūkio darbai, apeigos, žmonės, liaudies meno kūriniai. Daugiausia nuotraukų daryta 1924–1937 metais. Negatyvų formatas įvairuoja: 10x15, 9x12, 6x6, 6x9, 3x4, 9x14, 5x10, 9,4x4 centimetrai. Stebina tiksli kadruotė, itin pastabus žvilgsnis, akyla rega, meninė įtaiga, pagarba daiktui, reiškiniui, žmogui. Dirbta su mokslininko kruopštumu, negailėta celuloidinių ir

stiklo plokštelių (negatyvų). Nemaža dalis nuotraukų būdavo nedelsiant išspausdinama to meto laikraščiuose ir žurnaluose („Naujoji Romuva“, „Pavasaris“, „Jaunasis ūkininkas“, „Naujoji vaidilutė“, „Karys“, „Trimitas“). Jis rinko ir meno dirbinius, užrašė per 3000 liaudies dainų, sudarė 3600 margučių kolekciją.

Štai šiaulėniškių vaizdai ir vaiz-

deliai...

1934 metais liepiškėnai stato kryžių, sukurtą staliaus V. Zonio, o Daujočių kaime nufotografuota kopyltėlė ant akmens. Pastabus kraštotyrininkas pamato darželio vartelius su pagražinimais (Šiaulėnai), pastebi dekoruotą Liepiškių kaimo gyvenamojo namo gonkelį, stebisi gimtojo Sidarių kaimo sodyba, o Polekėlės kaimas parodytas iš toliau. Vėjo malūnas, kluonas, jauja, gryčia, bažnyčia, varpinė, mažažemio trobelė, žydų sinagoga, kapinių vartai, avily, verpimo ratelis – einama ir einama nuo vieno objekto prie kito. Dailiadirbys vis įžiūri medžio išdailą, žmogaus rankų triūsą, ornamentą įvairovę. Architektūros statiniai gražiai įkomponuoti peizaže, o pilialkaliai dunkso debesynų fone. Ypač mėgstama tema – tautodailė, nes čia daug meninės išmonės, susikaupimo, išlikties, kūrybinio polėkio ir kaimiečio talento.

Fotografas nepraeina pro žąsų ganytoją, jis pastebi mergaitės galvos papuošalus. Ir pabaigtuvių vainikas šviečia iš tolo, ir kraičio skrynja, daryta 1846 metais, yra dėmesio centre. Juolab kad Liepiškių kaimo gyventoja E. Sakalauskaitė ją gavo iš motinos su vestuviniu kraičiu. Dėžutė stalo smulkiems daiktams susidėti, pagaminta paties B. Buračo. Keliolika nuotraukų paskirta nagingam meistriui, medžio drožėjui, broliui Broniui ir jo dirbiniais, patekusiems į įvairius muziejus.

Apsikrovęs įvairiais dirbiniais, fotografas gabeno juos į muziejus (Šiauliai, Kaunas, Telšiai). Už tai gaudavo nedidelių honorarų, kuriuos tuojau pat išleisdavo fotografijos reikmenims, apavui, apdarui, dviračiui pataisyti.

B. Buračas susidomi Polekėlės kaimo gyventoją Giedros rankšluostinėmis, brolio Broniaus išpjaustinėmis, verpstėmis. Ir šaudyklė bei kultuvė, ir riešutų spaustukas bei šaukštas, ir dekoratyvinis medinis peilis bei šakutė – rimti fotografijos

Balio Buračo fotodarbai. Mano tėvas pietauja

objektai. Šiaulėniškis muziejininkas jau nuvažiavo iš Žeimių į Belazariškį, nufotografavo Laurušonienės ir Jankūnaitės audinius. Nuo raštuotų pirštinių pereinama prie medžio dirbinių. Savaiame suprantama, skulptūrėlės (statulėlės) – nepaprastai jautri tema, kupina dvasinio įkvėpimo ir didžios estetinės įtaigos. „Rūpintojėlis“, „Magdalena po kryžium“, „Sopulingoji“ – ypač subtilios jausenos sakraliniai kūriniai, rasti ir jamžinti Acokavuose, Šiaulėnuose, Barūniškėse. Mažanyčių audinių audė Repšių kaimo gyventoja Jonė Gilytė, o Milžinkapių vienkiemyje išgarsėjo mezgėja Elena Barutaitė.

Etnografas visą laiką domisi papročiais ir apeigomis. Jis užfiksuoja velykinių kiaušinių ridenimą Sidariuose, kryžiaus statymą Acokavuose, šienpjovių buitės scenas Kapmilžiuose, pirmąją artojo vagą Kunigiš-

kiuose. Pievų grėbėjos, rugiapjūtės talkininkai, mėslovežio darbininkai, linų rovējos, grybautojos, skalbėjos, mezgėjos, dievdirbiai, krosnininkai, duonos kepėjos, bulvių skutėjos – vis nepraeinama pro šalį. O, kokia plati spalvų gama, kaimo vaizdų visuma, senosios gyvenamos paletė!

Fotografas susidomi Užgavėnių kaukėmis (Kunigiškiai). Tiesa, nedaug nuotraukų, kuriose išryškėtų savito, etnografiškai įvairaus Šiaulėnų valsčiaus (buvusio) gamtos vaizdai. Jų tėra vos keletas. Tai – ankstyvas sniegas ant vasarojaus kupetų, žydinčios pievos prie Šušvės upės. Tačiau mažosios architektūros paminklai – koplytstulpiai, koplytėlės, stogastulpiai – visuomet yra gražios, paslaptingos gamtos fone. Medžiai ir debesys, sodybos ir jų darželiai, upė, krūmokšniai – visa čia pat, matoma, vaizdinga. Nepamirštas

varnėno inkilėlis, javų kuliamoji, vaikelis, rašantis žąsies plunksna, šventadienio popietės šokėjai, vištų lesintoja, šermukšnio uogų skynėja. Štai kokia didinga kaimo panorama, raiškus buitės paveikslas ir būties atributika. O giliau pažvelgus – tai kaimiečio charakteris, jo mintys ir jausmai, viltys ir tikėjimas.

B. Buračas, viešėdamas Nirtaičiuose, į knygėlę užsirašo: „Dirbo savamokslis skulptorius Juozas Gedminas. Šiuose senkapiuose visi savitai originalūs iš akmens tašyti paminklai to paties meistro, kuris buvo plačiai žinomas ir už Lietuvos ribų. J. Gedminas visą savo amžių dirbo šiems kapeiliams įvairius puošmenis, kurių dabar jau tik maža dalis belikusi yra.“

Apie Šiaulės kalną yra toks prierašas prie nuotraukos: „Piliakalnis arti upės neprieina, bet aplink jį yra šlapių

pievų, o pats piliakalnis sudarytas iš vieno tinkamo gynybos reikalui kalno, kurių ilga eilė tęsiasi pro Šiaulėnus iš rytų į vakarus. Žmonių pasakojimu, piliakalnį „Šiaulės“ kalną senovėje rankomis supylę milžinai ir ant jų jie kūrendavo ugnį. Kai aš jį fotografavau 1922 m. Joninėse, tuomet jis dar labai gražiai atrodė, jo grožį medžiai dar neuždengdavo.“

Apie koplytstulpį su keturpuse koplytėle rašoma: „Kryžių ir koplytėlės statulėlės 1909 m. dirbo dievdirbys-kryždirbys Buračas Bronius. Koplytstulpis stovi prie vieškelio Liepiškiai–Šiaulėnai, Liepiškių kaimo lauke“. Fotografas pasakoja apie bronzinius smeigtukus, sagtis ir grandelę, rastus Kapmilžių vienkiamyje: „Rado mūrininkai kasdami žemę (molį) tvartui drėbti. Seniau, apie 1904–1909 metus, toje gyvenvietėje laukas vietomis buvo neariamas, nes negalėjo arti, kad visas didelis, bent 4–6 ha plotas buvo išdėstytas vienas prie kito apskritimais lyg kokiais darželiais, „kapčiais“ vadinamais, kuriuose buvo randami žalvario įvairūs radiniai. Buvo ir žmonių kaulų, kartais ir monetų“.

Dainininkė Ona Valytė–Brajinskienė, anot B. Buračo, į Acokavus atitekėjo iš Nemaniūnų kaimo (Rozalimo valsčius). Ji mokėjo per šimtą dainų. Keliauninkas iš jos užrašė apie 40 dainų.

Kalnelio vienkiemyje vaikai muša ripką (pasakoja papročių užrašinėtojas), jie žaidžia dviese ir daugiau. Riedantį skridinėlį kiekvienas stengiasi atmušti kuo toliau. Lumzdelio mėgėjas piemenėlis Danutis Buračas iš Milžinkapių kaimo groja įvairiausias melodijas, daugiausia – šokių. Jis išmoko iš kitų, grojančių lumzdeliais ir armonika. Štai kita nuotrauka, kurioje matome armonikos muzikantą Brajinską. „Jis, baigęs kirsti rugius, sėdi prie rugių gubos ir groja vainiką pinančioms rugių rinkėjoms, po to rugių rinkėjos neš pabaigtuvių vainiką namo, o muzikantas jas lydės maršą grodamas arba pritardamas rinkėjų dainai.“

Kitoje nuotraukoje regime kaimo muzikantų kapelą (smuikas, balalajka, basetlė, armonika, būgnelis). Tai – muzikantai mėgėjai, savamoksčiai. „Jie groja ne vien savo kaimo jaunimo pasilinksminimuose, bet ir visoje apylinkėje, kur pakviečiami.“

Liepiškėnas D. Buračas lipdydavo žaisliukus. „Lipdydavo iš molio įvairius žaislus, kaip paukščiukus, žvėriukus, gyvuliukus ir namelius, bažnyčias bei kitokius daiktus. Dirbo ir įvairius medžio drožinius, kaip pavyzdžiui, kultuves, rankšluostines, dėžutes su įvairiais pagraži-

apylinkėse visur paliko padirbęs daug gražių ir meniškai išpjaustytų dirbinių, ypač įdomių lazdu, kultuvių, verpsčių, šaukštų, spaustelių ir kitų dirbinių... Dar daugiau yra išlikusių jo dirbinių Šiaulėnų valsčiaus kaimuose. Čia pasitaikė matyti jo darbo meniškai pagražintų koplytėlių, kryžių, lazdu, dėžučių, verpsčių, kultuvių ir kitų dailės dirbinių. Pasitaiko šios apylinkės kaimuose rasti Br. Buračo medžio skulptūrėlių, kurios prisiminimui dažnai laikomos giliai paslėptos skryniuose. Gana daug yra Br. Buračo dailės dirbinių mūsų krašto muziejuose, ypač Kauno dai-

Balio Buračo fotodarbai. Pagalvių mezginiai

nimais. Jo dirbinių daug yra paplitę Šiaulėnų valsčiaus apylinkėse.“

Daug medžiagos B. Buračas pateikia apie savo brolių Bronių, medžio drožėją, pagarsėjusį skulptorių. Jis gimė 1888 metų rugsėjo 6 dieną. „Tėvas Pranas, nors turėjo ūkelį, bet užsiimdavo nuolatos staliaus-dailidės amatu. Pirmojo pasaulinio karo metu Br. Buračas daugiausia gyveno Panevėžio apskrities apylinkėse, kaip pvz., Kupiškio, Šeduvos, Rozalimo, Radviliškio, Šiaulių, Šiaulėnų. Minėtose

lės muziejuje. Medinių statulėlių Br. Buračas padirbęs virš 400, kurios paplitusios daugiausia Šiaulių, Raseinių, Panevėžio ir Kauno apskrityse.“ (Kalba netaisyta – red. pastaba)

Kuo toliau, tuo labiau ima skambėti šio garsiojo muziejininko ir kraštotyrininko vardas. Gausėja leidinių su jo unikaliomis nuotraukomis. Ir vėlei yra galimybė nors mintimis nukakti į senąjį Lietuvos kaimą, kuriame ryškiai tarpo šventės, apeigos, papročiai,

kuriame bendruomenė gyveno dariniai, laikėsi senolių tradicijų, vaikai ir vaikaičiai gerbė tėvus, mylėjo žmogų ir darbą. Toji kaimo gyvensena Balio Buračo fotografijose atsispindėjo lyg veidrodyje.

Nors dar nėra išspausdintas visas jo fotopalikimas, bet jau gražiai įsibėgėta ir atsirado gera proga susipažinti ne tik su jo etnografinių straipsnių knyga („Lietuvos kaimo papročiai“, Vilnius, „Mintis“, 1993), bet ir su jo vizualiu pasauliu. Juolab kad šio sidarėno kūryba – gražus ir vertingas Lietuvos fotografijos istorijos puslapis. Jis jau šiek tiek patyrinėtas, bet monografija apie jo gyvenimą ir iškilų kūrybą dar neparašyta. Žinoma, medžiagos yra su kaupu, bet, matyt, reikalingas ryžtas ir pasišventimas, nes B. Buračas šito seniai nusipelnė. Knyga „Šiaulėnai“ atskleidė vieną jo kūrybos puslapį, bet tai – maža dalelė iš to, kas laukia tyrėjų ateityje.

Tenka dėkoti „Šviesos“ leidyklai, kuri neseniai išleido tris Balio Buračo kūrybos patogaus formato fotoalbumėlius: „Vaikai“, „Portretai“ ir „Darbai ir šventės“. Šių spaudinių sumanytoja – Rima Budreckienė. Tekstų autorius ir recenzentas – žinomas fotoistorikas ir kritikas Skirmantas Valiulis. Nuotraukos parinktos iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus ir Lietuvos

centrinio archyvo. Tripticho tiražas – vienodas: po 3000 egzempliorių. Viršeliai ir dizainas – dailininko Andriaus Navalinsko.

Trilogijoje yra trumpos knygų turinio anotacijos, atskleidžiančios talentingo fotografo kūrybos pasaulį. Vienoje iš jų teigiama: „Leidiny yra skiriamas jaunimui ir visiems, kurie domisi lietuvių fotografijos istorija ir tarpukario Lietuvos kultūra.“

„Vaikų“ knygoje – darbas, žaidimai, poilsavimas, pagalba tėvams, piemenėlių dienos, bendravimas su gyvulėliais, gimtinės vaizdėliai, sūpuoklių dūksmas, Sekminių šurmuly, Velykų kiaušiniavimas, šokiai, kaimo mozaikais akimirkos.

„Portretuose“ – paprastų žmonių gyvenimas, dievdirbių pasaulis, muzikantai, gėlininkės, audėjos, staliai, drožėjai, močiutės, vestuvininkai, verpėjos, mezgėjos, skerdžiai, sienpjoiviai. Tai – ypač vaizdinga kaimo žmonių gyvenimos panorama.

„Darbų ir švenčių“ knygoje lyg „Balanos gadynėje“ (M. Katkaus etnografinis aprašas) – žmonių gyvenimas nuo vieno šv. Kalėdų iki kitų. Čia daug kasdienybės paveikslų, atlaidų atokvėpio džiaugsmo.

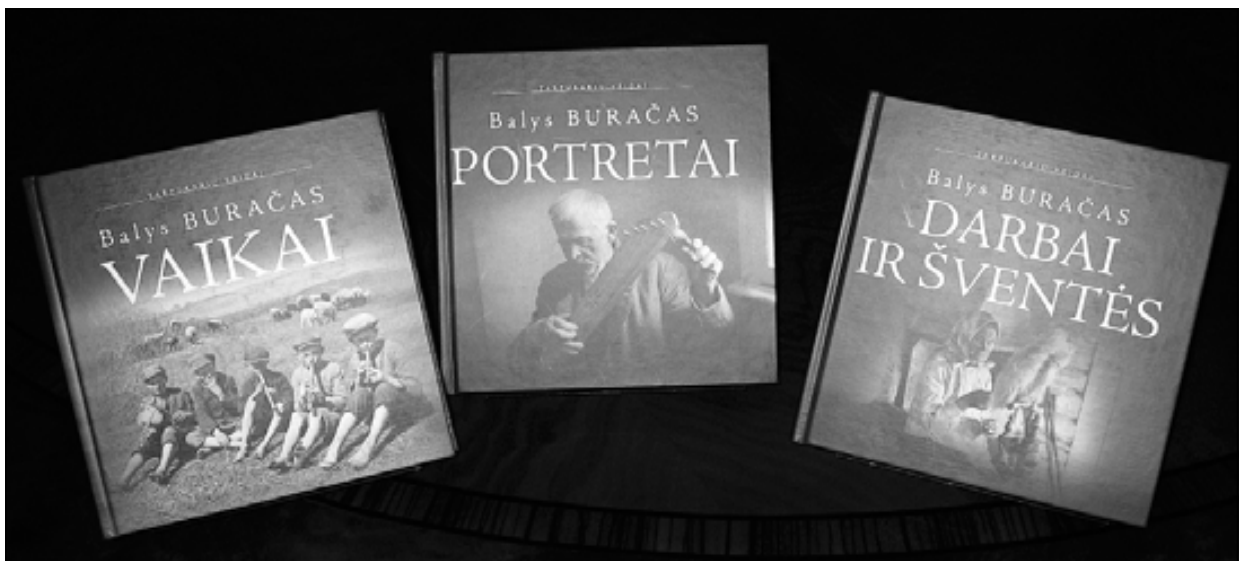
Vartome tas tris knygas, skoningai sumaketuotas, dailiai įrištas ir tarsi vaikštome po kaimą, lankomės sodybose, kalbamės su valstiečiais,

bendraujame su senoliais, stebimės liaudies meno dirbiniais, puošniais pastatais, išlakiais pakelės kryžiais. Balio Buračo fotoaparatas nepaprastai įžvalgus, o menininko žvilgsnio pastabumui nėra ribų. Kadru kompozicija skoninga, jo žmonės jautrūs ir mąslūs, gamtovaizdžiai itin išraiškingi. Fotografuojamieji nevaizduoja, aplinka natūrali, fotografo tikslas – atskleisti žmogaus charakterį, nuotaiką, dvasinę būseną...

Visų trijų nuotraukų albumuose yra nemažai vaizdų iš Šiaulėnijos. Balys Buračas ypač mylėjo savo gimtąsias apylinkes, todėl didelė dalis jo nuotraukų – iš gimtojo krašto kaimų. Jis įamžino savo vaikystės ir jaunystės atmintį, kasdienybę, paprotyną, darbų gausą. Nepamiršo savo tėvų ir kaimynų, sodybų ir gamtovaizdžių, paminklų ir tautodailininkų. Tokių nuotraukų esama iš Milžinkapių, Kapmilžių, Kalnelio, Laimų vienkiemų, iš Jurgoniškių, Spaudžių, Paplėštakių, Diktariškių, Liepiškių, Acokavų, Sidarių, Žygaičių, Pietničiškių, Pramonėlių, Polekėlės, Repšių kaimų.

Šie trys Balio Buračo teminių nuotraukų albumai – didi pagarba senajam Lietuvos kaimui ir jo žmogui. |

Autoriaus, Vytauto Didžiojo karo muziejaus archyvų ir redakcijos nuotraukos

Balio Buračo teminių nuotraukų albumai

IŠ ASMENINIŲ PRISIMINIMŲ

Antanas BURAČAS

Didžiausia Balio Buračo, kaip ir kito dėdės – Česlovo Kavaliausko, gyvenimo pamoka mums ir man asmeniškai: jei gali mėstyti apie prasmingus bei reikšmingus gyvenimo dalykus, visad jausies kuo turtingusias ir niekad nebūsi antrarūšis net mūsų tarpukario kaimui būdingame skurde.

Su dėde Baliu susitikdavom retsykais, netikėtai, daugiausia mūsų namuose Muravoje – po praūžusio Pasaulinio karo tai buvo pati Kauno didmiesčio riba. Tuo metu jis kurį laiką mokytojavo Karmėlovoje, tvarkė ir mokyklos biblioteką.

Medinis nameliukas, kuriame tuomet gyveno mūsų šeima, buvo prie pat Savanorių–Zarasų plento, ėjusio pro Karmėlavą, tačiau dėdė Balys, kaip ir visą savo gyvenimą, daugiausia laiko skirdavo benykstančiom etninėm tradicijom tolimesniuose kaimuose registruoti, tad užsukdavo nedažnai. Mūsų namelis buvo statytas prieš pat Pasaulinį karą, nebaigtas įrengti, o dar iškart po to užgrobtas sentikių, užėmusių labiau sutvarkytą namo dalį. Keturiuose iš pradžių buvom susigrūdę dviejuose mažuose kambarėliuose, bet ilgainiui susigrąžinom ir dar vieną, prie virtuvės, sentikius palikdami tik kitoje namelio pusėje. Kol tęsės tos gan sėkmingos kambarys po kambario susigrąžinimo kovos, apnakvindinti Balį galimybių nebuvo, nes kartais dar likdavo permiegot kitas dėdė – vėliau žinomas kunigas Česlovas Kavaliauskas, tuomet seminaristas.

Laikai buvo savotiški, per speigus kareiviai sukūreno visus baldus (beliko tik geležinės lovos), o sentikiai supleškino ir tvoras, ir dalį sodo obelų. Balys, nors užsukdavęs gan netikėtai, namie jausdavos, lyg būtų išėjęs prieš valandą. Visad klausinėdavo apie namiškius, retsykais papokštaudavo, pasakydavo kokį šmaikštų posakį, patarlę ar sunkiau atspėjamą mįslę. Gal kiek mažiau jis sutardavo tik su močiute, nes ši buvo valdinga ir, nors visad svetingai vaišindavo, iškart stengdavos pristatyt prie kokių

nors buitinių darbų, kuriems Balys beveik niekad neturėdavo laiko.

Lygiai taip pat jis elgdavos ir gimtinėj, Sidariuose, kai apsilankydavo savo kito brolio – Broniaus – sodyboje. Iš jo krikštadukros (jo pramintos Krikštyte), mano pusseserės, prisiminimų, Balys visad buvo labai draugiškas ir noriai žaisdavo kartu. Šiaip Sidariuose, ypač tarpukario metais, jį ne visad draugiškai sutikdavo, kol gyvas buvo šeimos patriarchas Pranas Buračas, nes Balį ne itin mėgo dėl jo deklaratyviai skelbiamo ateizmo arba demonstruojamos pagarbos reliktiniams pagoniškųjų papročių elementams (nusilenkti vėlėms ir kita).

Nors pokario metais visi rengėmės palaikiais, lopytais rūbais, bet ir tarp mūsų Balys išsiskyrė retu kuklumu. Jo, mokytojo, kostiumas buvo tvarkingas, bet sunėšiotas iki nenusakomo lygio. Kaip sužinojau bendraudamas su tėvu, dailininku Jonu Buraču, abiejų brolių gyvenimo credo buvo svarbiausią laiką skirti kūrybai, o pagrindines turimas lėšas – ne pragyvenimui, bet profesiniams reikmenims: fotomedžiagoms, tapybos priemonėms. Balys, nustebintas kaimuose randamų reto grožio liaudies meistrų drožinių, neretai juos išpirkdavo iš savo kišenės bei perduodavo muziejams, ne visad susilaukdamas atlygio. Tiesa, kartais pavykdavo kokio dievdirbio kūrinius išsikeisti ir į padarytas nuotraukas, kurios Lietuvos pokario kaime buvo šiočia tokia retenybė.

Kiek žinau, savo etnografinių ekspedicijų dėdė Balys neatsisakė nė karo metais, su profesoriumi Kolupaila keliavo Nemuno krantais, ne kartą pakliūdavo į sunkiai nusakomas, dėl okupacinių ribojimų keblias situacijas, iš kurių gan vykusiai išsiskuldavo. Dar prieš karą Balys dirbo ir trumpam įsteigto Lituanistikos instituto bendradarbiu. Su lituanistais jis irgi lankėsi įvairių regionų kaimuose. Man kartu pakeliauti su dėde neteko – buvau per mažas, o pirmaisiais pokario metais ir susisiekimas buvo ne toks jau paprastas reikalas. Iki pasirodant net miestuose stalininiams autobusams, ir Kaune tarp miesto rajonų susisiekimas vyko krovininiais sunkvežimiais. Norint nuvažiuoti kur toliau, reikdavo pasiekti miesto pakraštį ir ten stabdyt pakeleivines

krovines mašinas. Ne syki, kiek pavažiavus, sunkvežimis būdavo su visais keleiviais rekvizuojamas kelio darbams ir, kol nepakraunamas žvyro ar skaldos, nepraleidžiamas važiuoti toliau. Atlikę prievoles, gaudavo tai patvirtinantį dokumentą. Motinos su kūdikiais bei invalidai palaukdavo šalikely, kol buvo atliekami šie privalomieji darbai.

Turėdamas itin didelį bei tvarkingą surinktos etninės medžiagos archyvą (tai buvo pirmiausiai fotonegatyvai ir nuotraukos, užrašyta tautosaka bei kiti etnografiniai rankraščiai), Balys nenutraukė aktyvesnės veiklos ir sulaukęs senatvės. Jo darbų bei konsultacijų nuolat prireikdavo tai daugiatomio apie lietuvių liaudies meną (atsakingasis redaktorius – Paulius Galaunė) leidėjams, tai muziejiniams, tvarkiusiems lietuvių dievdirbių drožinius (bendradarbiavimas su Irena Kostkevičiūte, rengusia monografijų apie Vincą Svirskį, ir kitais), tai vėlgi kino kronikoms (režisieriaus kino dokumentalisto Roberto Verbos kronikoms). <...>

Stebėtinas buvo dėdės Balio gebėjimas bendrauti, susiformavęs per viso gyvenimo keliones, jo gyvas domėjimasis papročių ir tradicijų savitumais, mokėjimas išklausinėti visų, nepatyrusia akim net nepastebimų detalių. Ypač raiškiai tai atspindėta jo parengtuose rašiniuose apie kupiškėnų vestuves, kurių krikštatėviu vėliau jį pripažino Povilo Zulono vadovaujamas to paties pavadinimo etnografinis ansamblis, na, ir gebėjime itin greit rasti bendrą kalbą su bet kurio amžiaus vaikais.

Dažnai nepripažintas etninių problemų tyrinėtojo talentas Baliui netrukdė būti orių žmogum. Tam netrukdė ir tai, kad sovietmečiu etnologų įvaizdis buvo tarp mažiau gerbtinų, o atlyginimas – tarp pačių mažiausių, nors ir buvo teigiama apie meną liaudžiai. Balys turėjo retą gebėjimą suvokti savo atliekamo darbo ilgametį reikšmingumą išsaugant tautinės kultūros klodus, todėl jautėsi pakylėtas bei dvasiškai turtingas net tais laikotarpiais, kai palikdavo darbą ir buvo slegiamas skurdo. |

(Spausdinama sutrumpintai)

Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana

130 metų, kai gimė rašytoja, pedagogė **Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana**. Jos gyvenimas, veikla bei kūryba siejasi ir su Šaukotu (Radviliškio rajonas). Apie tai – iš šviesios atminties šaukotiškės bibliotekininkės Valiunės BLUŽIENĖS 2001 metais parengtos medžiagos.

ŠATRIJOS RAGANA IR ŠAUKOTAS

1906–1915 metais Šaukote vasarodavo, gyveno rašytoja, visuomenės veikėja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana. Likimas šią iškilų moterį atbloškė į atkampią vietovę todėl, kad joje dirbti buvo atkeltas kunigas Kazimieras Bukontas, o kartu su juo atvyko ir Marijos mama bei sesuo Zofija. Kaip liudija rašytojos laišakai, nuo 1905 metų pradžios jos namai buvo ten, kur gyveno šis kunigas ir jo namų šeimininkė Stanislava Pečkauskienė, Pečkauskų motina.

Šaukote Marija skaitė, muzikavo, kūrė, dirbo sode, važinėjo į Mokslo

draugijos susirinkimus Vilniuje, miestelio vaikams organizavo kultūrinių renginių.

Rašytoja Šaukote nuolat gyveno tik vienerius metus – nuo 1907-ųjų kovo iki 1908-ųjų kovo. Tačiau visus devynerius (1906–1915) metus šią vietovę Šatrijos Ragana laikė namais, o kitas (Ciurichą, Friburgą, Vilnių, Marijampolę) – tik laikinomis gyvenamosiomis vietomis. Į Šaukotą ji parvykdavo rašyti, rasti paguodos, pagyti iš dažnų negalių. Čia ji daug kūrė, aktyviai dalyvavo miestelio gyvenime. Nemažai Šaukoto apylinkių vietovardžių, žmo-

nių pavardžių pateko į jos knygas – Liepkalnis, Rekščiai, Kunigiškiai, Žiškai, Mitiečiai, Kuraičiai, Valiušiai, Gudžiūnai, Žemaičiai...

Daug laiko prabėgo nuo tų metų, kada Šaukoto keliais ir takeliais vaikštinėjo Šatrijos Ragana. Tačiau būtų šventvagiška ir neteisinga, jei laiko tėkmė negrįžtamai nusineštų užmarštin jos vardą ir atminimą.

Šaukoto kultūros namų direktorės F. O. Taujanskaitės, apylinkės viršaičio B. Baltaragio ir kitų šaukotiškių šviesuolių iniciatyva buvo susirūpinta įamžinti rašytojos

1908 m. (kituose šaltiniuose – 1912) Šaukoto klebonijos verandoje sėdi (iš kairės) Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragona, jos motina Stanislava ir sesuo Zofija, stovi kunigai Kazimieras Bukontas ir Pijus Bielskus

atminimą. 1993 metais kovo 12 dieną Radviliškio rajono valdyba, remdamasi Šaukoto apylinkės tarybos ir viršaičio prašymu, nusprendė įamžinti rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos atminimą, pritvirtinant memorialinę lentą prie Šaukoto klebonijos pastato, kuriame rašytoja 1906–1915 metais yra vasarojusi ir gyvenusi.

Kasmet, kovo 8-ąją, Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos gimimo dieną, ten vyksta minėjimai, prisimenama rašytojos gyvenimas, kūryba, skamba jos kūrinių ištraukos, uždegama atminties žvakutė,

padedama gėlių.

1997 metais, minint Šatrijos Raganos 120-ąsias gimimo metines, šaukotiškiai dalyvavo Kultūros ministerijos surengtame renginyje „Šatrijos Raganos kelias“. Šis simbolinis kelias užsuko ir į Šaukotą. Švč. Trejybės bažnyčioje žmonės turėjo nepakartojamą progą pasiklausyti profesorės V. Daujotytės, aktorės B. Marcinkevičiūtės, solistų R. Maciūtės, M. Žemaičio ir kitų garsių Lietuvos žmonių.

Ilgai Šaukoto krašte gyvavo žiūrovų nepaprastai pamėgtas spektaklis „Marija“, kurio scenarijaus autorė ir

režisierė buvo F. O. Taujanskaitė ir kuriame Šatrijos Raganos vaidmenį sukūrė mokytoja D. Baliutavičiūtė. Šaukotiškiai šį spektaklį parodė ir Mažeikių rajono Židikų Marijos Pečkauskaitės vidurinėje mokykloje vykusiame kaimo mokyklų teatrų festivalyje. Jie Židikuose aplankė kunigo K. Bukonto, Šatrijos Raganos kapus, muziejų.

Gražiai Šaukote paminėtos ir rašytojos 125-osios gimimo metinės. Viešosios bibliotekos Šaukoto filiale įrengtas kampelis rašytojai atminti, kuriame – jos kūriniai, renginių aprašymai, kita medžiaga. Čia vyksta literatūrinės pamokos, teminiai pašnekesiai, sutinkami svečiai.

Saugoti šios iškilios asmenybės atminimą, Šaukoto krašte įspausčius pėdsakus toliau rūpinasi seniūnija, vadovaujama seniūno Albino Augustio, miestelio kultūros darbuotojai, mokyklos pedagogai ir visa bendruomenė.

Stasys KUZMINSKAS

ATSIMINIMAI IR SVARSTYMAI

NUOŠALUSIS ŠAUKOTAS

Šaukotas buvo ir tebėra mažas miestelis...<...> Miestelio gyventojai gyveno tik savais rūpesčiais, vargais ir džiaugsmiais. Jų pasaulis buvo itin mažas, kurio ribas pati gamta pažymėjo: rytuose Jonaičių pelkėmis ir per jas tekančiu upeliu Gomerta, o vakaruose „kalnais“ – Šiaulėnų aukštuma. Tuo būdu pats Šaukotas gulėjo ir snaudė padrikęs ant pačios „kalnų“ atbrailos.

Kas dėjosi anapus „kalnų“ ar Jonaičių pelkių, Šaukoto gyventojai labai mažai arba net visai nesidomėjo. Ypač didelių įvykių atvejais tas Šaukotui dažnai išeidavo į naudą. Prisimenu, pavyzdžiui, 1914 m. rugpjūčio mėnesį, kada kilo Pirmasis pasaulinis karas ir visa Lietuva jau

Šaukote išlikęs klebonijos pastatas, prie kurio įrengta memorialinė lenta rašytojai atminti

seniai buvo okupuota, mokėjo vokiečiams duokles, o Šaukotas vis dar buvo „laisvas“. Vis dėlto smalsumo sužadinti gyventojai pagaliau nutarė paprašyti žydėlių Mentkį nuvažiuoti per „kalnus“ į Šiaulėnus ir atvežti žinių, kaip tie vokiečiai atrodo. Iš pradžių Mentkis bibjojo, bet vėliau pasiryžo, išvažiavo ir tos pačios dienos vakare grįžo su žiniom. Šaukotiškiai, išklausę žinių, kiek nusivylė: vokiečiai, pagal Mentkį, buvo toks pat žmogus, kaip ir visi kiti, tik nemokėjo lietuviškai.

Didesni, kasmet pasikartojantys įvykiai, kurie ne tai, kad sukrėsdaavo, bet tik pagyvindavo Šaukoto gyvenimą, buvo tik du: Šv. Roko atlaidai ir maldininkų važiavimas į

Šiluvą Šilinių atlaidų proga. Jie visi sustodavo Šaukote arklių pasižerti, ratų patvarkyti, o pamaldesni palikdavo arklius bei ratus pas ūkininkus ir eidavo toliau pėsti (nuo Šaukoto iki Šiluvos buvo 12 km).

Kultūrinis Šaukoto gyvenimas apsiribodavo trimis egzemplioriais savaitinio „Šaltinio“, kurių vieną gaudavo mano tėvas, antrą mano krikšto tėvas ir trečią klebonijoje.

Štai toks buvo Šaukotas prieš Pirmąjį pasaulinį karą.

KAZIMIERAS BUKONTAS

Bažnytinėj administracijoje Šaukotas ir artimi kaimai skaitėsi ne parapija, bet tik filija. Tokį „pažeminimą“ pamaldesni šaukotiškiai

sunkiai pergyvendavo. Tas juos tiek rūstindavo, kad ne kartą grasindavo rašysią prašymą vyskupui, o jeigu ir tas nepadėtų, tai pačiam popiežiui (tą žodį išvardavo labai patylom), tik, deja, vis neatsirasdavo mokačio parašyti.

Vien jau dėl šios priežasties Šaukoto gyventojai sukrusdavo, kai išgirdavo, kad bus atkeliamas naujas kunigas. Tuomet prasidėdavo gandai ir gyvi pokalbiai: O kas jis toks? Iš kur jis? Kaip atrodo? Ar turi gerą balsą? Ar mokės „gadzinkas“ taip giedoti, kaip kad šaukotiškiai moka? Kas ir kokia jo gospadinė? Ir t.t., ir t.t. Tokiems pašnekesiams ir galo nebūdavo, iki štai naujas klebonas

atvykdavo.

Mano atminty iš tokių naujai atvykusių klebonų, daugiausia sukėlęs smalsumo ir nusistebėjimo, o vėliau, beklebonaujant, daugiausia paveikęs Šaukoto gyvenimą, buvo kun. Kazimieras Bukontas.

Greit pasklido žinia, kad naujai atkeltas kunigas gana jaunas, aukštoko ūgio, laibas, turi įdomų, patrauklų veidą ir ilgokus plaukus. Pirmą sekmadienį, žinoma, bažnyčia buvo pilnutėlė: visi norėjo pamatyti naują kunigą. Po sumos visų veidai atrodė smagūs ir patenkinti: viskas – ir išvaizda, ir balsas, ir judesiai prie altoriaus, ir ypač pamokslas, – rodos, visiškai atitiko tai, ko Šaukoto gyventojai seniai laukė. Vėliau net miestelio žydėliai negalėdavo susivaldyti nepasakę: „Ui, koks tas mūsų kunigas geras ir gražus!”

Naujas kunigas pasirodė ir didelis mėgėjas medžiotojas. Šaukoto gyventojai turėjo savo rūšies džiaugsmą ir pramogą stebėti kunigo išvyką į medžioklę: gražus arklys, dailiai nudažyta „bričkutė“, o joje kunigas su šautuvu ir šalia jo sėdinčiu dideliu šunim Margiu. Margis greit tapo Šaukoto pažiba – tokio šuns ir visojo Lietuvos nesurastum!

TRYS PONIOS

Viskas, atrodė, būtų buvę gerai, tik vienas dalykas buvo neaiškus: kas buvo tos trys ponios su skrybėlėmis (viena sena ir dvi jaunos), kurios sėdėjo „lankose“ prie altoriaus sumos metu?! Argi kunigas atvažiavo su trimis gospadinėmis? O gal kokios giminaitės? Jeigu giminaitės, tai mūsų kunigas labai poniškos kilmės. Ar tai nuostabu? Juk jis toks ir atrodo: kaip jis kalba, kaip jis eina, koks jis mandagus...

Spėliojimams, pasididžiavimams nebuvo galo. Greit vis dėlto buvo sužinota, kad senoji ponija buvo mama, o kitos dvi jos dukterys – Marija ir Zofija. Dar sužinota, kad senoji ponija pusėtinai smarkiai rūko. Vieni manė, kad tai tikras poniškumo požymis,

o kiti, kad tai vis dėlto „griekas“ ir klebonijoje to neturėtų būti. Bet tai buvo ir viskas.

Tačiau besitartinant Kalėdoms, kunigas bažnyčioj pranešė, kad norima suruošti vaikams eglutė ir vaidinimas; kas tuo domėtusi, prašomi ateiti į kleboniją. Ir senesnieji negalėjo atsiminti, kad kada nors bent kuris klebonas būtų ką nors panašaus pasakęs. Nustebo, bet į kleboniją atėjo būrelis moterų su vaikais.

ŠATRIJOS RAGANA

Kiek palaukus, į kambarį įėjo panelė Marija. Ji kalbėjo su susirinkusiais ramiai ir gražiai lietuviškai. Ji kvietė tėvus prisidėti prie vakaro, o vaikus dalyvauti. Mes, vaikai (aš pats tuomet turėjau 8 metus), buvome panelės mokomi vaidinti, dainuoti ir deklamuoti. Panelė Marija su mumis elgėsi labai švelniai, buvo labai gera, maloni. Mes visi ją labai mylėjome.

Kalėdų vakaras turėjo nepaprastą pasisekimą. Buvo suvažiavusių iš visų aplinkinių kaimų. Taip prasidėjo naujas Šaukoto gyvenimas – įvairsnis, įdomesnis ir kiek platėsnis, siekiantis kažko tolimesnio už pilkos kasdienybės ribų.

O kas gi buvo toji visuomet miela, visuomet originaliai, bet gražiai pasipuošusi, laiba, aukšto ūgio Marija? Juk Marijų buvo ir anais laikais daug, tik gal ne tiek pat meilių bei gražių, kaip ši, bet vis dėlto net mums, vaikams, atsimenu, mūsų panelė Marija atrodė kažkuo ypatinga.

Šio rašinio pradžioje minėjau, kad visas Šaukoto kultūrinis gyvenimas ribojosi trimis „šaltinio“ numeriais. Tai ir buvo viskas, jeigu prie to pridėsime kalendorių ir maldaknygę. Bet štai staiga atsirado knyga, romanas „Viktutė“. Šaukote ji paplito žaibo greitumu. Mano mama, prisimenu, skaitydama net dažnai verkė. Štai tuomet visiems ir paaiškėjo, kas buvo toji mūsų mieloji Marija. Ji buvo Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana.

NEPAMIRŠTAMIEJI

Taip jau atsitiko, kad K. Bukonto klebonija ir mano tėvų namai pamažu susibičiuliavo, atseit svečiavomės ir lankėmės vieni pas kitus. Greit atėjo metai (1910), kada man reikėjo apieiti Šaukotą, išvažiuoti į Šiaulius ir pradėti mokytis gimnazijoje. Vietinė rusų pradžios mokykla buvo per menka, kad paruoštų mane gimnazijai. Mano tėvų prašoma, panelė Marija Šatrijos Ragana sutiko paruošti mane, bet su sąlyga: pamokų metu bus kalbama tik lietuviškai, o rusų kalbos dalykams ji visai neruoš (Šatrijos Ragana puikiai mokėjo rusų kalbą).

Ir štai panelė Marija Šatrijos Ragana kasdien ateidavo į mano tėvų namus. Kiekvienas jos atsilankymas būdavo įvykis. Nors ji visuomet buvo ta pati: judėjo lėtai, gracingai, kalbėjo švelniai, dvelkė giliu žmogišku paprastumu, ir vis dėlto kiekvieną kartą nauja, nežinoma, skirtinga. Nepamirštama asmenybė!

Iš klebonijos su dideliu sodu aplinkui kun. K. Bukonto laikais buvo likęs tik pastatas; visa šiame pastate bei aplink dvelkė lietuviško dvaro romantika, kurią sutinkame mūsų garsesnių rašytojų romanuose. Kada man, tuomet dar vaikui, su tėvais tekdavo būti klebonijoje, be linksimų pašnekesių (kun. K. Bukontas mėgdavo juokauti), visuomet kas nors deklamuodavo ar skaitydavo iš knygos, kas nors grodavo smuiku ar pianinu. Dar ir šiandien, 70 metų praslinkus, anie pasisvečiavimai klebonijoje liko man gyvi. Dažnai, apie tai pagalvojus, man atrodo, kad be jų manęs nebūtų buvę šiame pasaulyje; tiksliau, aš būčiau visai kitoks, negu kad esu šiandien: aišku savaime, žymiai blogesnis.

Tas pats galioja ir visam Šaukotui. Šaukoto gyventojai staiga pasikeitė – ilgai (o gal ir per amžius) snaudę ant Šiaulėnų „kalnų“ atbrailos, staiga pabudo. Išlipusiems iš snaudulio apdangų, Jonaičių pelkės

staiga pasidarė pereinamos, kelias į Šiaulėnus mažiau kalnuotas ir net žymiai ilgesnis. Jis siekė Radviliškį ir net Šiaulius. Knyga pasidarė kad ir ne toks būtinas daiktas kaip šakė ar dalgis, bet pradėta ja domėtis ir ją gerbti.

Tokios aukštos apšvietos žmonių būrelio Šaukotas niekuomet neturėjo ir, manau, neturės. Dažnai man kyla klausimas, kaip tai galėjo atsitikti, kad tokie anų laikų dvasios milžinai įstrigo Šaukote tarp „kalnų“ ir pelkių?!

Bet čia tuojau reikia pridurti, kad dėl Šaukoto man niekuomet neteko rausti. Visi Šaukoto gyventojai kun. K. Bukonto laikais gerbė, mylėjo ir didžiavosi klebonijos gyventojais. Kun. K. Bukontui išvažiavus iš Šaukoto, jis ir panelė Marija ilgai ir labai ilgai buvo minimi. Tiems, kaip ir man pačiam, kurie dar gyvena, esu tikras, Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana ir kun. Kazimieras Bukontas tebėra gyvi, nors abu jau mirę!

Paskutinį kartą netikėtai sutikau kun. K. Bukontą Berlyne, jau gerokai po Pirmojo pasaulinio karo. Žinoma, prisiminėm Šaukotą. Pašnekesio metu jis buvo toks pat žavus ir dvasingas, kaip ir anais senais Šaukoto laikais.

(Kalba netaisyta)

IŠ MARIJOS LAIŠKŲ APIE ŠAUKOTĄ

1907 m. kovo 3 d.: „<...> Išmokinau Tamstų dainą „Oi, kilau, kilau“ ir dainuoju su mokytoja Lietuvoje. Reiks neužilgo eiti į mokyklą padėti jai mokyti. Norėčiau ant Velykų sutaisyti vaikų teatrą, bet nėra komedijėlės, reiktų parašyti, o jau laikas trumpas ir joks įkvėpimas neateina...“

1907 m. kovo 23 d.: „<...> Mokytojos vietos dabar sunku gauti, nes laikas negeras. Turbūt sėdėsiu namie visą tą laiką lig vakacijų. Paskui... dievai žino. <...> Taisau ir perrašinėju savo novelę – tą nelaimingąją, kuri užtraukė ant manęs

kun. Perkūno apmaudą. <...> Yra čia pas mus lietuviška mokykla, neseniai buvau ten, padariau „egzaminus“. Vaikai „popisywaty się“ (demonstravo) su savo žiniomis, kiekvienas norėjo man skaityti, parodyti savo sąsiuvinius. Prisijuokiau daug. Išvažiudama į Friburgą rudėnį, klausiau jų, kas jie tokie, ir tik su dideliu vargu ištraukiau atsakymą, dabar gi jau tuojau drąsiai atsakė man: „lietuviai“. Matai, Tamsta, koks progresas. Mokytoja sako, kad vis klausia, kada aš vėl ateisiu, turbūt patiko cukierkai, kuriuos daviau. Vienas berniukas, 12 metų, išėjo sau „vendravoti“. Juokingas vaikas! Tėvas Amerikoje, motina būk tankiai jį muša; nenorėdamas daugiau kentėti, nusprendė, kad jau užtektinai yra mokytas, paėmė duonos šmotą, vieną knygelę ir išėjo. Ir dabar motina nežino, kur jo ieškoti, jau savaitė, kaip pražuvo. Kitiems savo draugams būk sakęs: „Ir be motinos galima ant sviesto pergyventi.“ Biednas vaikas! Labai jis mane interesuoja, mėgstu neišpasakyti tokias natūras turtingas, originališkas, kurios nesitaiko prie visų aplinkybių, abelnai nekenčiu „niveleciacijos“, mėgstu individuališkumą. Jei berniukas sugrįš, reikės su juo arčiau susipažinti. Komedijos neparašiau, ūpas mano dabar visai nehumoristiškas. Dėl to tai ant Velykų bus tikrai deklamacijos ir gyvi paveikslai. <...>“

1907 m. balandžio 16 d.: „<...> Tiesą pasakius, nėra apie ką tankiai rašyti iš mūsų kampo. Niekur nebuvau, visą laiką sėdžiu ant vietos. Pas mus atvažiuoja retkarčiais šis tas, bet vis tos pačios ypatos. <...> Už savaitės turėsime Velykas, mano brolis parvažiuoja iš Maskvos, bus irgi linksmiau...<...> Iš tikro desperacija apima, skaitant laikraščius ir žiūrint į mūsų gyvenimą. Kažin, ar kas bus iš mūsų. O žmonių tamsumas! Dieve, dieve! Man rodos, kad tikrai mokinant vaikus, galima ką nors padaryti, su išaugusiais nieko jau, skaityti visiškai nenori, nemėgsta, o

ir nemoka. <...> Kun. Dambrauskas išgyrė mano novelę („Dėl Tėvynės“), pataria rašyti ilgą apysaką, sakydamas, kad aš rašanti epiškai, kad nėra ko novelėmis užsiiminėti, bet rašyti ar apysaką, ar poemą prozoje. <...> Oras pas mus bjaurus, šalta kaip kovo mėn., visur dar pilka, net liūdnumas apima dvasę. Turiu biškį darbo sodne, pasėjau inspektus, reikia juos prižiūrėti. Ant Velykų bus vakaras vaikams. Reikia parašyti aprašymą kiekvieno paveikslu, ir tai gana platu, nes kitaip žmonės nieko nesupras. Žada būti „angelas sargas“ su vaikais, paskui ir šventos istorijos Jokūbo sapnas, Šv. Kazimieras, laiką Lietuvą savo prieglaudoj, ir Lietuva bundanti. Reiks viską kaip su šaukštu įdėti į galvas, nes nieko nesupranta patys. Lekcijos mūsų mokykloje jau baigiasi poryt, ir biedni vaikai išeina visi į „služmą.“ Dieve mano, kaip baisu, kad vaikai, kuriems reikia mokytis, eina į svetimus žmones tarnauti! Nieks jų neprižiūri, nieks nesirūpina, auga sau kaip laukiniai gyvulėliai. Yra keli labai gabūs, norėjau mokinti juos per vasarą, bet išeina tarnauti. Nieko nepadarysi! Tankiai dabar dejuoju, dėl ko neesu turtinga. Biednas žmogus turi surištas rankas; geri norai neužtenka, be pinigų mažai labai tegalima padaryti. Skaitau dabar daug: studijuoju Dantės „Commedia divina“ ir kt. knygas. Tą savaitę bus daug darbo: pasitaisyti kostiumus prie paveikslų, padėti Mamai kepti „švięcone“ ir t.t. Aš visados namie (Lietuvoj) esu daugiau sunervuota, nelaimingesnė kaip svetur, nes čia nuolat matau visas bėdas, visą žmonių tamsumą, o pagelbėti negaliu. Tas vargina.“

1907 m. gegužės 7 d.: „<...> Velykos jau seniai praėjo. <...>. Antrą dieną padarėme vaikams vakarėlį. Buvo deklamacijos ir gyvi paveikslėliai. Deklamacijos baisios: nekurių vaikų visai girdėti nebuvo, po nosė kažį ką murmėjo. O su paveikslais taip pat išėjo didelis fiasco: mano brolis atvežė ugnis iš Maskvos, ir

vietoj bengališkų ugnių davė jam aptiekoj raketas. Aš uždegiau vieną iš vienos pusės, iš antros – mokytoja – suklyrgėjo, supyškėjo, kibirkštys ėmė lieti kaip lietus, gerai, kad neužsidegė, pasibaigė tuo, kad rankovė mano kliurės išdegė biškį – laimė, kad buvo dar pas mus biškį ugnių ir „magnijo“ – pritaissėme iš to, ir paskui jau viskas pasisėkė gerai. Dabar mokytoja jau išvažiavo, vaikai išsi- blaškė ant „praktikos“ iki rudens.

Daugiau nieko ypatingo nebuvo per šventes. Mano brolis atvažiavo visai netikėtai, tai didžiausias džiaugsmas. Oras labai pas mus šiltas, jau medžiai žali, nors ir ne visi, obelys pradeda žydėti, ant pievų daugybė visokių žiedų, kaip kokios margos paklodės. Daug darbo sodne. „Pracavojame“ takus, sodinu darželius, laistau etc., vienu žodžiu, pavirtau į tikrą gospadinę. Vakarai puikūs, tylūs tokie ir šilti, tik gailu, kad lakštingalos nėra, dainavo kažki kur toli, bet dabar ir tos nutilo, turbūt katė suėdė.“

1907 m. rugpjūčio 10 d.: „<...> Tokios bjaurios vasaros kaip šįmet seniai čia nebuvo. Šalta vis kaip vėlyvą rudeni, o lietus lyja kasdien. Gal dėl to ir ūpas melancholiškas. <...> Šįmet tik kelios dienos buvo tokios, kad galėjome valgyti sodne.“

1908 m. vasario 15 d.: „<...> Buvo pas mus spektaklis ir gyvi paveikslai – buvo daug darbo, kol sutaisėme, turiu rašymo daug, turiu taisyti važiuoti į Vilnių. Gavau pakvietimą iš „Vilties“ redakcijos, sutikau būti bendradarbe, neužilgu jau dangensiuos Vilniun. Su knygynu nežinia kaip bus – jei atidarysiu, tai gal tik rudeni. <...> Būčiau jau išvažiavusi seniai, bet daktaras liepė dar atsilsėti ir pabūti sodžiuje.“

1908 m. liepos 10 d.: „<...> Esu jau Šaukote. <...> Nežinau, ar Tamsta žinai, jog mano motina gyvena pas kun. Bukonto, Šaukoto klebono, taigi meldžiu važiuoti stačiai į kleboniją. Kun. Bukontas labai geras žmogus – prigulįs, taip sakant, prie mūsų šeimynos. Visi laukiame Tamstos. Nuobodu pas mus, iš kalno sakau...“

1908 m. spalio 22 d.: „<...> Tebeviešiu Šaukote. Ar ilgai būsiu – nieko nežinau – tas priguli nuo visokių reikalų. Bet jei nieko nesitikėto nebus, – dar pasėdėsiu čion kelias savaites. Esu labai užimta. Užsiėmimas yra labai įvairus. <...> Nedėliomis turiu lekcijas miestelyje – susirenka jaunomenės būrys. Rašau. Pradėjau dabar simbolišką dramą. Dievasžin, kaip ji išeis ir ar apskritai išeis. Bet ji man dieną naktį dabar galvoje. Turiu parašyti. Žinoma, pirmieji žingsniai naujame kelyje sunkūs – į simbolizmą niekadoms nebuvau dar įlipusi.“

1909 m. balandis ar gegužė: „<...> O tuojau po egzaminų, tą pačią dieną, atsiguliu. Influenca ar kas buvo nežinau. Gulėjau neilgai, atsikėliau ir išvažiavau namon. Ir dabar vėl esu Šaukote. Bet tokia silpna, kad daugiau guliu, negu vaikščioju. <...> Pas mus bausis pavasaris, šalta ir šalta, visur dar juoda, jau mažne badas, jei dar kokią savaitę, tai tikrai bus badas.“

1910 m. kovo 10 d.: „<...> Ant nelaimės, sveikata suiro: kažki kas pasidarė, silpnumas begalinis, galvą skauda kartais, – turbūt anemija. <...> Jau neužilgu paleisime ant velykų – aš važiuosiu namo. <...> Gal namie atsiilsėsiu ir pereis tas mano silpnumas, jei, žinoma, kokie rūpesčiai neužgrius.“

1913 m. liepos 18 d.: „Aš visą laiką Šaukote. Niekur neturiu noro važiuoti. Geriausiai man čia sėdėti, skaityti, rašyti ir mąstyti apie trapumą ir nevirtumą viso, kas žemiška. <...>“

1914 m. rugpjūčio 19 d.: „<...> Visas tas karės triukšmas kliudo lig šiolei atrašyti Tamstai. Iš pradžios manėm, kad bematant vokiečiai mus užpuls, bet dabar, kaip mūsiškiam taip sekas, nusiraminom. <...> Čia nieko nematom, taip toli nuo gelžkelio sužeistųjų neveža. <...> Su progimnazija, nežinau, kas bus – jokių žinių nėra, važiuoti ten sunku, nieko nežinant. <...>“ (Kalba netaisyta).

Tai paskutinis rašytojos laiškas iš Šaukoto.

ŠAUKOTIŠKIAI MENA...

Buvo ankstyvas ūkanotas vasaros rytas. Juozas Žiška darbavosi lauke. Staiga iš miglos išnirio žmogus su šautuvu ir šunimi. Juozas iš karto atpažino, jog tai jų klebonas Kazimieras Bukontas, tačiau tą pat sekundę suabejojo, nes žmogus buvo apsiavęs... naginėmis.

Ir tik ateiviui paklausus, ar nežinąs, kur čia galėtų būti zuikių, iš įprastinės švelnaus humoro gaidelės balse įsitikino, kad nesuklydo.

Papasakojo Kazimieras ŽIŠKA

Iki ištekėjimo Kleopa Jankūnaitė gyveno Piktonių kaime (4 kilometrai iki Šaukoto). Ištekėjusi persikėlė į Šaukotą, kur gyveno iki mirties.

Su Marija Pečkauskaite Kleopa Jankūnaitė susipažino giedodama Šaukoto bažnyčioje. Marija jai buvo „prie dūšios“: labai elegantiška, tuo pačiu metu buvo gana paprasta („nepuiki“) ir maloni. Mokėjusi gražiai pajuokauti. Dažnai ateidavo pasivaikščiodama į Piktonius. Kartais su seserimi, kartais viena. Atsinešdavo savo sukurtų dainų, kurias abi su Kleopa dainuodavo.

Dažnai kviesdavosi Kleopą į kleboniją, kur labai maloniai priimdavo, vaišindavo. Į kleboniją kviesdavosi ir kitas merginas bei vaikus. Mokydavo giesmių, dainuodavo. Mokė, kaip vašku marginti kiaušinius. Paskui tuos kiaušinius drauge ir suvalgydavo. Kartą nė vienam iš pakviestųjų neatėjus, daugiau nebekvietė.

Jau ištekėjusi Kleopa Mickuvienė gydėsi Kauno karo ligoninėje. Toje ligoninėje tuo metu gydėsi ir M. Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana. Jos labai nuoširdžiai kalbėjosi apie viską. Marija su švelnumu prisiminė Šaukotą, sakė, jog ten jai buvę labai gera. |

Papasakojo Ona URBONIENĖ

Spaudos leidinių ir redakcijos archyvo nuotraukos

GERA LINKINTIS JONAS

Jonas Linkevičius

Juozas NEKROŠIUS

Mintys apie mūsų kraštiečių, literatūrologą, rašytoją, kritiką, vertėją **Joną LINKEVIČIŲ** jo 80-mečio, kuris iškilmingai paminėtas Vilniuje, Rašytojų klube, proga

Mielas Jonai,
berods viena proga esu pasakęs,
kad Tavo charakterio bruožus išreiškia pavardės šaknis – LINKEvičius...
Bet tai tikrai gili tiesa, kurią patvirtina Tavo darbai, nuolatiniai rūpesčiai vaikų literatūros kūrėjais, Tavo knygos, mokslinės studijos, meilė gimtinei, pagarba žmonėms.

Žodžiu, Tau likimo lemta LINKĖTI visiems sėkmės, talentingų kūrybių, džiaugtis bičiulių kūryba, rūpintis jaunųjų skaitytojų dvasine sveikata, talkinti bibliotekininkams, mokytojams, leidėjams...

Man kartais regis tokia situacija... Susėdame abu kur nors ramiai prie vyno butelio ir pradėdame aptarinėti JONO LINKEVIČIAUS fenomeną.

Tad aš ir sakau:

– Ir neramus gi tas Jonas!.. Kiti tokio amžiaus net ir meškeres suvyniojo, o jis – kaip jaunuolis... Pilnas planų, sumanymų... Visada jo akys dega ugnele..

– Ir aš nelabai suprantu, ko gi tam Joneliui reikia?.. Matyt, meilė žmogų kankina... Įsimylėjo mirtinai ir amžinai... Vis kliedi vaikais, tai yra vaikų literatūra! – susimąstęs ir gudriai šypsodamasis atsakai Tu.

– Bet ir ŠEIMA kokია!.. Ne vienas pavydi...

– Pavydi – tegul pavydi... Bet ir rūpesčių aibės!.. Kai vieną prie širdies priglaudai, tai ir kitam turi atsirasti vietos...

– Negaliu pamiršti Jono puikios knygos „Iš gintarų vėrinio“... Joje apsigyveno ir Pranas Mašiotas, ir Vytė Nemunėlis... Jaukią užuovėją leidinyje-namelyje rado Kazys Binkis, Janina Degutytė, Ramutė Skučaitė ir dar penketas vaikų literatūros korifėjų... Tai knyga – biografinė studija, kurią su malonumu skaito ir supranta moksleiviai, ja naudojasi mokytojai.

– Gal ir taip?.. Bet ne visiems toks pasakojimo stilius patinka... Ypač tiems pasipūtusiems mokslinčiams, kurie rašo senamadiškomis gelžbetoninėmis konstrukcijomis... Todėl į Joną jie dažnai pašnairuoja, atseit ne mūsų lizdo paukštis...

– Ačiū Dievui, kad Jonas nenusimena!.. Jeigu ne jis, kažin ar kas nors būtų parašęs knygą apie legendinį Anzelmą Matutį?.. Be nuostabaus leidinio „Po girių vaikščiojo poetas“ mūsų vaikų literatūroje žiojėtų didelė kiaurymė, tuštuma.

– Su poetu Jonas Linkevičius daug metų bičiuliuavosi, jie vienas kitą gerbė, bendradarbiavo, rūpinosi vaikų knygų leidimu, jų estetiniu lygiu... Man regis, kad Jonas negalėjo neparašyti knygos apie A. Matutį...

– Tai svarbu... Literatūrinė draugystė ne taip jau dažnas reiškinys mūsų literatūriname gyvenime... Neretai vietoj pasiaukojimo, nesavanaudiškos pagalbos pastebime kolegų rūškanus veidus, matome pavydo scenas arba siekimą mentinti, žlugdyti, ignoruoti, nutylėti...

– Bet Jonas šią marmalynę stengiasi apeiti, lieka ištikimas savo bendražygiams, talentingiems kūrėjams... Jei rašytojui sunku, jei jis sustoja kryžkelėje – Jonas netoliese, šalia, bet koku atveju pasiruošęs ištiesti ranką...

– Tuo visiškai tikiu... Žinau, kaip paskutiniaisiais gyvenimo metais nelengva buvo Martynui Vainilaičiui... Jį erzino vienašališkų teoretikų užuominos, nepelnyti priekaištai, arogantiški pamokymai... Ir čia, kur buvęs, kur nebuvęs, pasirodė gera LINKINTIS Jonas!.. Ir vėl suskubo laiku, ir vėl įvyko stebuklas!.. Didis Vaikų Poetas dar spėjo pasidžiaugti nuostabia knyga „Su volungėlės plunksna“...

– Gal ir reikia sutikti su tokia nuomone, o tiksliau – su nuveiktų darbų įvertinimu, – atsiduso mano pašnekovas. – Mes visi turime būti panašūs į Vaižgantą, kuris visą gyvenimą rinko deimančiukus, skleidė šilumą, žavėjosi kultūros atolais, niekam negailėjo gero žodžio...

– Bet šiandien?.. Kodėl darosi atvirksčiai? Mes netausojame vienas kito, gailime jautresnio žodžio, gabius kūrėjus paliekame likimo valiai... Kažkur nustumtos į nuošalę kamuojasi puikios vaikų poetės Zita Gaižauskaitė ir Alma Karosaitė...

– Ne ką linksniau ir prozininkui Vytautui Račickui...

– Būtent... Neseniai gavau laišką, kuriame pranešama, jog Račicko „Nikė“ labai šiltai sutikta Ukrainoje...

O Lietuvoj šį puikų rašytoją norima paskandinti... net vandens stiklinėje... O priežastis labai banali – jis nepataikauja ir nesilanksto „neklįstančiųjų genijų“ grupei... Bet kaip su tokiais reiškiniais kovoti?

– Beviltiška!.. Niekinis nervų gadinimas!.. Būtina ramiai ir nuosekliai dirbti... Dirbti su meile, ugdyti savyje pagarbą SAVO TAUTOS literatūrai. Mums reikalingos visos spalvos, visi, net ir pilkiausiųjų lakštingalų, čiulbėjimai! Ne tokie mes DIDELI, kad vienas kitą ignoruotume... O Jonas Linkevičius ir vėl visus nustebino! Sutikdamas savo 80 metų jubiliejų taip trinktelėjo durimis, kad kai kurie skeptikai ir niurzgliai net žaktelėjo!.. Išleista jo naujoji knyga apie jaunųjų skaitytojų mylimą rašytoją Vytautą Račicką!..

– Na, ir turi gi parako tas Gera Linkintis Vaikų Literatūros Riteris!.. Literatūros patriotas ir nepailstantis jos darbininkas!..

Kaip ten buvo, kaip nebuvo, o toks pokalbis vis tikrai – realybė... Nežinau, ar aš jį susapnavau, ar išgalvojau... Bet štai jis – ant balto popieriaus lapo... Pažiūrėjau į ant stalo nuobodžiaujantį raudono vyno butelį ir iš naujo pripyliau taurės. Ir paprastai, be tuščio patoso, kaip draugas draugui, pasakiau:

– Už Tave, Jonai Linkevičiau!.. Už Tavo daugiametę Tarnystę literatūros legionuose! Už nepaprastai gerus darbus, reikšmingas knygas ir ištikimybę plunksnos broliams!..

Skelbiu savo tostą ir žvalgausi aplinkui, ir matau, kad raudonas vynas kibirkščiuoja Anzelmo Matučio, Martyno Vainilaičio, Vlado Dautarto, Romos Skučaitės, Vytauto Račicko ir daugelio kitų rašytojų taurėse... Į sveikatą, mūsų visų kolega! Tvirtos sveikatos ir nesibagiančios energijos! █

Vlodo Braziūno nuotrauka

„ESU SAVOJO KRAŠTO PATRIOTAS...“

Vytautas Juozapaitis – vienas iš iškiliausių nūdienos Radviliškio kraštiečių. Pelnęs visus svariausius apdovanojimus bei premijas, šis operos solistas plačiai garsina gimtinę ir didžiuojasi kilęs iš geležinkelininkų miesto.

IŠ KŪRYBINĖS BIOGRAFIJOS

Vytautas Juozapaitis savo aktyvią koncertinę veiklą pradėjo, studijuodamas Lietuvos muzikos akademijoje, kurią baigė 1989 metais. Tada jis tapo Dainavimo katedros profesoriaus V. Prudnikovo asistentu-stažuotoju. Stažuotę jaunas dainininkas baigė, po trejų metų Lietuvos vokalistų konkurse pelnydamas pirmąją premiją

ir laureato vardą. Po to dvi vasaras paeilui – stažuotės Belgijoje, Europos operinio ir vokalinio meno centre. Jos ne tik praplėtė menininko akiratį, bet ir leido scenoje išmėginti ten naujai paruoštus vaidmenis – Don Giovannį W. A. Mozarto operoje, vėliau dainuotą Prahoje, Čekijos nacionaliniame teatre, su kuriuo sėkmingai gastroliavo Japonijoje, bei Don Alvarą G. Rossinio operoje „Kalionė į Reimsą“.

1993 metais dainavimo paslapčių V. Juozapaitis mokėsi Niujorke (JAV) pas žymių vokalo pedagogę M. Malas.

Būta ir dar vieno įspūdingo laimėjimo – L. Pavarotti tarptautiniame vokalistų konkurse Philadelphijoje (JAV) pelnytas diplomai.

Dainininko biografiją puošia pasirodymai su puikiais dirigentais, tarp

Don Giovanni (Don Žuanas) to paties pavadinimo W. A. Mozarto operoje

kurių – M. Rostropovič, E. Muller, O. Dohnanij, P. Steinberg, S. Sondeckis, J. Domarkas, J. Aleksa, V. Viržonis, G. Rinkevičius, D. Agler, O. Getzy, J. Franz, J. Bašmet, G. Croci, J. Temirkanov, M. Sustrout ir kiti. Taip pat darbas su žinomais Lietuvos ir pasaulio režisieriais: A. Minghella, J. Jurašu, E. Domarku, G. Žiliu, R. Tuminu, J. Miller, Ch. Rader-Shieber, D. Radok, G. Lalov, J. Vaitkumi, N. Petroku, R. Banioniu ir daugeliu kitų.

Koncertuojant išvažinėta ne tik Lietuva, bet ir Belgija, Olandija, Prancūzija, Vokietija, Austrija, Indija, Nepalas, Japonija, Taivanas, Norvegija, Jungtinės Amerikos Valstijos, Kanada, Lenkija, Rusija, Latvija, Estija, Ispanija, Anglija, Airija, Šveicarija...

Maestro repertuare yra žymiausių operų personažai: Wolframas R. Wagnerio „Tanhauseryje“, Figaras G. Rossinio „Sevilijos kirpėjyje“, Don Giovanni W. A. Mozarto „Don Giovanni“, Enricas G. Donizetti „Lu-

cijoje di Lamermoor“, Germontas G. Verdžio „Traviatoje“, Scarpia G. Puccinio „Toscoje“, Amonasras G. Verdžio „Aidoje“, Guglielmas W. A. Mozarto „Visos jos tokios“, Don Carlo di Vargas G. Verdžio „Likimo galioje“, Valentinus Ch. Gounod „Fauste“, Escamilijas G. Bizet „Carmen“, markizas Poza G. Verdžio „Don Karle“, Orbazzanas G. Rossinio „Tankrede“, Pingas G. Puccinio „Turandot“, Ūdryš V. Klovos „Pilėnuose“, Gerardas U. Giordano „Andrea Schenier“, Gianni Schichi to paties pavadinimo G. Puccinio operoje, grafas Šemeta B. Kutavičiaus operoje „Lokys“, kunigaikštis Jeleckis P. Čaikovskio operoje „Pikų dama“, kunigaikštis J. Strausso operetėje „Venecijos naktis“, Žygimantas Augustas G. Kuprevičiaus operoje „Karalienė Bona“, Rigoletas G. Verdžio „Rigolete“, karalius Mindaugas B. Kutavičiaus operoje „Ugnis ir tikėjimas“, Žilvinas A. Žigaitytės operoje „Žilvinas ir Eglė“, kiti. Taip pat

– įvairių epchų kantatų bei oratorijų partijos: K. Orfo „Carmina burana“, J. Brahms „Vokiškasis rekviem“, B. Briteno „Karo rekviem“, F. Shuberto „Stabat Mater“, Ch. Gounod „Iškilmingosios Mišios“, S. Gubaidulinos misterija „Malda Akvarijaus erai“, A. Šnitkės kantata „Fausto pasmerkimas“, W. Walton oratorija „Baltazaro puota“ ir t. t.

Šias ir kitas muzikines partijas bei vaidmenis Vytautas Juozapaitis sukūrė Lietuvos nacionaliniame operos ir baleto teatre, kuriame dainuoja nuo 1990 metų, Kauno ir Klaipėdos muzikiniuose teatruose, Čekijos nacionaliniame teatre bei dalyvaudamas tokiuose prestižiniuose tarptautiniuose muzikos festivaluose, kaip „Senieji ir naujieji keliai į Indiją“ (Ispanija) 1992 metais, tais pačiais metais – Schlezvig–Holsteino (Vokietija) muzikos festivalyje, operos festivalyje „Savonlinnos '93“ (Suo-

mija), šiuolaikinės muzikos kūrėjų simpoziume-festivalyje „Montpeljė'93 (Prancūzija), Haydno–Šuberto muzikos festivalyje 1992, 1997 metais (Vilnius), oratorinės muzikos festivalyje Wroclave (Lenkija) 1993 metais, Zalcburgo muzikos festivalyje „Salzburgerfestspiele'94“ (Austrija), Vilniaus tarptautiniame muzikos festivalyje 1998, 1999, 2000, 2001 metais, Pažaislio festivalyje 1999, 2000, 2001, 2003 metais, Trakų muzikos festivalyje, T. Mano festivalyje Nidoje 1999, 2000 metais, tarptautiniame menų festivalyje „Pro Baltica“ Torūnėje (Lenkija) 2003 metais, operos festivalyje Dalhalla (Švedija) 2003 metais, tarptautiniame muzikos festivalyje „Muzikinis rugpjūtis pajūryje“ 2002–2005 metais, operos festivalyje Classic-open air Solothurn (Šveicarija) 2005 metais ir kituose.

Daug metų dainininkas sėkmingai bendradarbiauja su Chicagos lietuvių opera. Solisto repertuare gausu kamerinės bei vokalinės lyrikos kūrybių, kurie nuolat skamba soliniuose Vytauto Juozapaičio koncertuose Lietuvos ir užsienio salėse.

Maestro bendradarbiauja su žymiais mūsų šalies pianistais P. Jaraminu, P. Geniušu, A. Kisieliūte, N. Ralyte, A. Vizbaru ir kitais.

2000–2001 metais Vytautas Juozapaitis vadovavo Lietuvos nacionalinio operos ir baleto teatro trupei: dirbo administracinį-kūrybinį darbą operos direktoriaus pareigose. Nuo 2003 metų rugsėjo mėnesio jis su kūrybine grupe kūrė Lietuvos televizijos muzikinę laidą „Tegyvuoja klasika“, du sezonus buvo šios laidos vedėjas. Be aktyvios koncertinės, teatrinės veiklos, jis nuo 1996 metų sėkmingai

dirba pedagogu Lietuvos muzikos akademijoje – yra šios aukštosios universitetinės mokyklos docentas.

Vytautas Juozapaitis pelnė visus galimus apdovanojimus ir premijas. Be jau minėtų tarptautinių bei nacionalinių konkursų laureato vardų, 1999 metais įvertintas Lietuvos teatrų sąjungos prizo „Kristoforas“ laureato vardu, Lietuvos kultūros ministerijos premija. 2002-aisiais – Metų operos solistas, apdovanojamas prizu „Operos švyturiai“. 2004 metais Lietuvos muzikų sąjungos paskelbtas „Auksinio disko“ laureatu. 2004–2005-aisiais, dvejus metus iš eilės, solistas – „Publikos simpatijų prizo“ laimėtojas. Prestižinės „Kipro“ statulėlės laureatas. 2006 metais apdovanojamas „Auksiniu scenos kryžiumi“. Tų pačių metų pabaigoje

Finalinė scena iš G. Verdžio operos „Rigoletas“

Gimtojo miesto Kultūros rūmų scenoje koncertuojant su valstybiniu orkestru „Trimitas“ 2007 m.

dainininkas pelnė Metų solisto titulą bei „Operos švyturio“ prizą.

Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu 2003 metais vasario 16 dieną už aktyvią kūrybinę ir visuomeninę veiklą Vytautas Juozapaitis apdovanotas valstybės ordinu „Už nuopelnus Lietuvai“. Lygiai po metų, 2004 metų vasario 16 dieną, jam įteikta Lietuvos nacionalinė kultūros ir meno premija.

KRAŠTIEČIO MINTYS KRAŠTIEČIAMS

Maestro, dėkojame, kad sutikote duoti interviu „Radviliškio kraštui“, savo mintimis pasidalyti su gimtinės žmonėmis. Ar nebūtų nuobodu ir pradėti nuo prisiminimų: Radviliškis, tuometinė miesto 5-oji (dabar Gražinos) vidurinė mokykla, aktyvus, prie muzikos linkęs, aukštas, juodbrūvas moksleivis su ūsais...

– Argi gali būti nuobodu pasakoti apie savo jaunas dieneles?! Iš tiesų Radviliškio 5-oji „mūsų“ laikais garsėjo gabiais muzikantais ir geriausia „gyva“ muzika šokių vakarėliuose. O kiek vakarų praleista salėje, repetuojant, ieškant muzikinių naujovių ar kuriant naujas dainas... Priklausiau

grupei, kuri vienijo gan skirtingų požiūrių, skonių muzikantus. Broliai Petrašiūnai, mokytojas Juozas Taunys. Tai buvo draugai, be kurių negalėjau įsivaizduoti savęs, kaip muzikanto. Vėliau ištiko „Dainų dainelė“. Juozo Taunio išprovokuotas, ryžausi palikti būgnus ir padainuoti solo prie fortepijono. Atrodė keista, bet įdomu. Beje, ūsai tada tikrai jau buvo (pasak Vytauto tėvo, sūnus ūsų visai nebuvo nusiskutęs nė karto nuo pat tada, kai jie išdygo, todėl pedagogai ir šeima sovietmečiu turėdavo nemalonumų dėl jaunojo atlikėjo ūsuotos, su sovietinio moksleivio stereotipu neva nesiderinančios išvaizdos – G. D.)...

Tai kaip atsitiko, kad, besidomėdamas muzika, susigundėte... teise ir tapote... staliumi? Ar paskui praverė tokia patirtis?

– Taip, mane domino teisė, kaip mokslas ir kaip profesija. Nuoširdžiai ruošiausi stojamiesiems į Vilniaus universitetą. Deja. Tai buvo 1981-ieji, pats brežnevizmo apogėjus. Pritrūko pusės balo. Paskui man vienas iš „galingųjų“ pasakė: kur tu lendi, tavo tėvas gi sibiriokas...

Kita vertus, ši nesėkmė virto didžiąja sėkme, kuri iš esmės pakoregavo

mano likimą. Nors ir ne iš karto. Teko paragauti ir staliaus duonos. Tiesa, tai nebuvo viena iš mano svajonių. Tai buvo viena iš galimybių išsisukti iš sovietinės armijos glėbio. Na, o patirtis, įgyta besimokant technikos mokykloje bei atliekant gamybinę praktiką, gaminant spinteles, taisant sulūžusias kėdes, yra neįkainojama ir neįgyjama nė viename pasaulio universitete...

Kokia buvo Jūsų karjeros didmiestyje pradžia, kaip ji klostėsi? Kas užsibrėžtame siekyje svarbiau – paties žmogaus norai, gabumai, užsispyrimas, darbas, atsitiktinamai ar geri „dėdės“?

– Karjera didmiestyje prasidėjo, obliuojant lentas bei drožiant šluotkočius. Tiesa, toje mokykloje teko pasižymėti ir kaip muzikantui, dainininkui, nes vien staliaus gabumų vargu ar būtų užtekę...

Po metų įstojau į Lietuvos muzikos ir teatro akademijos (buvusios Valsstybinės konservatorijos) Dainavimo katedros Parengiamąjį skyrių. Iš jo po dvejų metų – į „normalų“ pirmą kursą. Atvirai kalbant, apie operinį ar apskritai akademinį meną tada supratau menkai... Tačiau kažkokia

jėga liepė eiti tuo keliu ir kentėti. Aš ir kentėjau... Dar penkerius metus. Po to – pedagoginė stažuotė dvejus metus. Pasisekė su mokytojais: Vladas Česas, Valerijonas Indrikonis, Vladimiras Prudnikovas. Pastarasis vėliau pakvietė mane dėstyti dainavimą Muzikos ir teatro akademijoje, tai su malonumu darau iki šiol.

Kalbant apie svajones, tikslą ar pastangas, savo patirtimi galiu paliudyti tik viena: nemesk kelio dėl takelio. Kitaip tariant, bet kuriame kelyje reikia kantrybės ir geležinės valios. Visa tai, kas mūsų neužmuša, mus užgrūdina. Geri „dėdės“, žinoma, būtų gana didelis palengvinimas. Bet mano kelyje tokių nepasitaikė. Dėl to, beje, esu labai laimingas, nes nesu niekam skolingas. Kas kita, kalbant apie gerus žmones, kurių savo gyvenime sutikau labai daug.

Jūsų biografija pažeria gausybę garbių titulų, apdovanojimų, įvertinimų. Kuris iš jų yra Jums brangiausias? Kuriuo iš tų pelnytų vardų norėtumėte prisistatyti savo gimtinės žmonėms?

– Esu Vytautas Juozapaitis. Manau, Radviliškyje tai yra pakankamai garbingas vardas, kuris pirmiausia asocijuojasi su mano tėvu – mokytoju Vytautu Juozapaičiu. Visos kitos „regalijos“ reikalingos tik nekrologui užpildyti... Man mano pasiekimai įdomūs bei svarbūs tiek, kiek jais džiaugiasi mano artimi žmonės ir mano kraštiečiai. Autoriteto ir pagarbos nenusipirksi už jokių pinigų. Tad pūstis, girtis savo pasiekimais nenoriu ir nemoku. Kita vertus, šia informacija norėtusi pasidalyti su tėviškėnais, kad jie galėtų pasidžiaugti už savo gimtąjį miestą, kuriuo aš visada ir visomis progomis didžiuojuosi.

Kokia yra toji įžymaus, populiarus menininko kasdienybė? Ar turite savo dievinamų ir nemėgstamų spektaklių, kaip išmokstate jų kalbų, ar tokio aukšto lygio solistui dar būna „juodų“ periodų, kuriozinių nutikimų?

– Dėl įžymumo ir populiarumo nebūčiau taip tikras... Bet tokio

Taip moksleiviškais laikais Radviliškyje prasidėjo Vytauto Juozapaičio (kairėje) muzikinis kelias

komplimento sulaukęs iš kraštiečių, jaučiuosi pakylėtas ir laimingas.

Na, o kasdienybė yra gan įvairi. Nepamenu dviejų tokių pat dienų. Ir ne tik todėl, kad laikas nestovi vietoje. Pavyzdžiui, vieną rytą važiuoju repetuoti į Kauną, popiet dirbu Muzikos akademijoje, vakare – spektaklis Vilniuje. Kitą rytą repetuoju Nacionaliniame operos ir baleto teatre, popiet dirbu su Vilniaus kolegijos Menų fakulteto studentais, popiet – Dainavimo katedros posėdis Muzikos ir teatro akademijoje, vakare – spektaklis Kaune. Trečią rytą važiuoju į... autoservisą, popiet išskrendu į JAV, parą išbūnu kelionėje. Kitą dieną, kai visi Lietuvoje miega, aš, kovodamas su snauduliu, dainuoju Bostono žiūrovams. Grįžęs iš gastroliu, skubu į paskaitas Mykolo Riomerio universitete, kur neakivaizdžiai studijuoju magistrantūroje teisę ir valdymą...

Ir tokių dienų mano gyvenime apstu. Pastaraisiais metais mano

devizu tapo posakis: skubėk lėtai! Nes galvotrūkiškais lėkti jau nebegaliu: pirma, tai yra nesolidu, antra, – nebe tas amžius.

Scenos vaidmenys visi man savotiškai mieli. Labai priklauso nuo įvairių aplinkybių: režisieriaus, partnerių, laiko, vietos, trukmės ir taip toliau. Gal išskirčiau Rigoletą, Don Žuaną, grafą Šemetą. Apskritai mėgstu, kai nereikia vaidinti savęs. Persikūnijimas – galimybė vienu metu gyventi kelis gyvenimus – viena iš priešasčių, laikančių mane šioje profesijoje.

Kalbos yra neatskiriama dainininko profesijos dalis. Juolab kad tenka neretai būti už Lietuvos ribų. Laisvai susikalbu angliškai, rusiškai. Itališkai bei vokiškai – kaip šuo: suprantu viską, bet pasakyti negaliu... O jeigu rimtai, kalbos praktinės žinios tiesiogiai priklauso nuo jų praktinio panaudojimo. Reikalui esant, susikalbu ir itališkai, ir vokiškai. Ypač scenoje...

Apie „juoduosius“ periodus ir

aukštą lygį galiu drąsiai pareikšti: periodų „juodumas“ tiesiogiai priklauso nuo artisto karjeros vingio aukščio, tai yra kuo esi daugiau pasiekęs, tuo gilesnės duobės tavęs laukia. Išsikapuoti iš tų giliausių duobių geba tik aukšto lygio solistai. Tad spręskite patys, ar verta būti aukšto lygio, kristi nuo kalnų į duobę ir vėl kilti, ar visą gyvenimą eiti lygiu keliu, nematant tikrų saulės bei šlovės džiaugsmo spindulėlių ir... neparagavus pralaimėjimo bei skausmo kartėlio.

O apie kuriozines situacijas galėčiau parašyti atskirą knygą. Jų pasitaiko beveik kasdien. Tačiau nesenas spektaklis JAV turo metu Sarasotoje buvo vienas smagiausių. „Don Žuano“ finalo metu butaforiniai garai, paleisti efektui pastiprinti, scenoje sužadino priešgaisrinės saugos aliarmo daviklius ir prasidėjo žiūrovų evakuacija, nesibaigus spektakliui...

Užsiminėte apie teisės studijas. Vėl teisė... Kam ji dabar ir kuo ji siejasi su dainininko karjera?

– Bet koks žinojimas žalos tikrai nepadarys. Juolab kad kalbame apie teisinės žinias. Per daug sudėtinga ir nemažai kainuoja kiekvieną kartą kreiptis į advokatą ar kitą šios srities

Vytautas Juozapaitis (kairėje) po „Dainų dainelės“ konkurso, kuriame pelnė laureato vardą, padrąšinusį solisto karjerai. Šalia – radviliškietis mokytojas Juozas Taunys

specialistą (juokiasi – G. D.)... Kita vertus, jei kada likimas lemtų pasukti profesionalios politikos keliu, nebereiktų gaišti laiko, įrodinėjant savo kompetenciją vienu ar kitu klausimu.

Ar kartais neatgraso tokio balso savininko amžina auka – nuolat tausoti savo balsą, rūpintis išvaizda, vis būti kitų dėmesio centre?

– Kiekviena profesija, net jeigu ji yra mylima ir mėgstama, turi savo kainą, kurią tenka nuolat mokėti. Iš tikrųjų dainininkams tenka kiek atidžiau pasirūpinti savo balsu, nes jis – mūsų pagrindinis pragyvenimo šaltinis. Kaip ir rūpinimasis (neperdėtas) išvaizda yra profesijos dalis.

Kokiame savo karjeros etape dabar jaučiatės ir ar tai atitinka Jūsų paties svajones, siekius, planus?

– Na, negalėčiau savęs priskirti prie perspektyvaus jaunimo... Klausydamas savo apdovanojimų ir nuopelnų sąrašo, tikrai nesijaučiu esąs toks. Kita vertus, praeityje – per 40 sceninių vaidmenų, daugybė koncertų, mano mokiniai jau kelerius metus dainuoja operos scenoje. Tad lyg ir spėjau kažką nuveikti. Bet pasiduoti dar nesiruošiu. O planai – jų tiek daug, įvairių, kad jau vien vardijimas užsitęstų. Paprastai jie visi atsispindi teatro bei koncertų afišose.

Kad gal ne visada... Pavyzdžiui, neseniai išvydome Jus, dalyvaujantį, nuotaikingai besivaržantį grynai pramoginiame televizijos šou. Kas tai – dar vienas savęs išbandymas, naujos patirties ieškojimas, tiesiog smagi avantiūra?

– Ir viena, ir antra ir trečia... Kita

Prieš koncertą Radviliškio viešojoje bibliotekoje 2006 m. Priekyje sėdi maestro tėvai Larisa ir Vytautas Juozapaičiai

vertus, nuo panašios patirties ir pradėjau savo profesinę karjerą. Nuolatinis „virimas savo sultyse“ ilgainiui panašėja į perrūgusių kopūstų statinę, į kurią niekas nė pažiūrėti nenori. Tad atsinaujinimas, neperžengiant tam tikrų ribų, žalos tikrai nepadarys...

Tačiau mano pagrindinis darbas bei misija – skleisti klasikinės muzikos ir amžinųjų vertybių pranašumą šio pašėlusio laiko kontekste.

Maestro, būkite atviras radviliškiesiems: kodėl toks talentingas neišvykote dirbti į užsienį, nesusi-gundėte galimybėmis ten užsidirbti

Vytautas Juozapaitis Čikagoje su žmona Egle ir dukra leva

turbūt ne tiek, kiek „namie“?

– Ko gero, nepasakysiu nieko naujo, prisipažinęs, kad esu savojo krašto patriotas. Išmaišiau tikrai nemažai pasaulio. Buvo progų „užsikabinti“ ir pasilikti kitur. Tačiau tuo metu Lietuva jau tapo laisva. Tad bėgti nebuvo nuo ko. O kurti savo jauną valstybę – kiekvieno pareiga. Net jeigu tenka ir diržą susiveržti. Deja, pas mus dirščiojimas per petį į svetimą piniginę dar yra svarbiau nei asmeninės pastangos ką nors pakeisti savyje, siekiant, kad ir paties piniginė nebūtų tuščia.

Pabudome ir kelkimės... Pasirodo, pabudo ne visi... O gal ne visi atsikėlė?

Ne vienas Jūsų kraštiečiai buvo nu-

stebęs, kai ėmėtės politinės veiklos. Ji Jums – atsitiktinumas ar senų norų išsipildymas?

– Jau sakiau apie miegančius... Va, todėl ir buvau politikoje, kad pažadinčiau tuos miegančius, suteikčiau vilties nusivylusiems, kad parodyčiau kelią į jų įsivaizduojamą gėrio šalį. Tas kelias yra ne kur kitur, bet kiekvieno iš mūsų prote ir širdyje. Tol, kol pavydėsime, kol lauksime išmaldos, kol dairysimės pagalbos į šalį, tol savo ateities nesukursime. O privalome, nes mūsų vaikai ir jų palikuonys mums neatleis už mūsų

abejingumą ir baimę.

Kai esate taip viskuo užimtas, kas lieka šeimai ir kas ji Jums yra?

– Šeima ir yra svarbiausias viso ko variklis bei tikslas, kurio dėka galiu sau leisti mėgautis savo profesija. Esu laimingas, kad likimas atsiuntė žmoną Eglę, kuri dovanojo savo gyvenimą man. Mudu ne tik žiūrime vienas į kitą, bet ir abu žvelgiame viena kryptimi. O tai svarbiausia, kuriant bei puoselėjant bendrą gyvenimą. Ji yra mano gerbėja, kartu – aršiausia kritikė, kurios pastabos leidžia man būti saugiam profesijoje. Žinoma, ir dukrų meilė, dėmesys yra viena iš svarbiausių gyvenimo pusių. Tiesa, Vaiva ir Vaida su savo išrinktaisiais

jau turi savo gyvenimus. O keturiolikmetė leva negaili savo draugystės. Stengiuosi atsilyginti tuo pačiu.

Jūsų tėvai – pedagogai, gerai žinomi ir gerbiami Radviliškio krašte. Ką iš jų esate perėmęs Jūs, koks išlikęs ryšys su jais?

– Manau, kad didelė dalis to, ką esu pasiekęs, – tai ir tėvų nuopelnas. Gal netiesioginis. Aš gimiau, augau, brendau, mokiausi jų įtakoje, jų draugijoje. Žodžiai, mintys, pokalbiai, kelionės, šventės – visa tai buvo pažinta ir patirta tėvų namuose.

Žinoma, aplankyti juos turėčiau dažniau. Bet gyvenimo realybė, deja, tokia. Jie taip pat kartais aplanko mus Vilniuje, kartais per televiziją pamato, telefonu pasišnekam. Ryšiai geri.

Radviliškyje netrūksta Jūsų talento gerbėjų, pasididžiavimo, kad esate iš čia kilęs. Tačiau gimtajame mieste Jūsų balsas skamba retai. Ar dėl to kaltas Jūsų užimtumas, ar nepakankama radviliškiesių iniciatyva Jus kvieštis?

– Pernai, lapkritį, renovuotos Radviliškio viešosios bibliotekos atidarymo šventėje įvykęs mano koncertas buvo pirmas oficialus po 25-erių metų, kai dar dainuodavau šiame mieste, būdamas moksleivis... Šiometį vasarį irgi teko pasirodyti Radviliškio kultūros centro salėje. Tikrai nenorėčiau nieko įžeisti ar pats susireikšminti, bet buvo keista, kad iki tol niekam nekilo minčių užsiminti apie mano pasirodymą gimtinėje. Tikiu, kad nuo šiol ir Kultūros skyrius pagaliau išdrįs parodyti iniciatyvą.

Mūsų žurnalo garbiesiems svečiams tradicinis klausimas: kas Jums, mačiusiam tiek pasaulio, egzotiškų kraštų ir garsių žmonių, šiandien yra nedidukas gimtasis provincijos miestas, ką iš širdies norėtumėte pasakyti jo žmonėms?

– Visur gerai, bet namie – geriausia!!!

**Kalbėjosi Gražina DUNAUSKIENĖ
Nuotraukos iš Vytauto Juozapaitio,
jo tėvų ir Viešosios bibliotekos
archyvų**

GRINKIŠKIO DVARAS ISTORIJOS PUSLAPIUOSE IR ŽMONIŲ ATSIMINIMUOSE

Eugenija ŠLIORAITĖ-
MOCKAITIENĖ, Justina
ARMONAITĖ, Audra ir Klemas
INDRĖKAI

Dvaras... Ką jis reiškia, kas jis yra, kas buvo, kodėl dvarai sunyksta ir vėl atgimsta? Kodėl net išnykus dvaro pastatams, pasenus ir nugriuvus parkų ir alėjų medžiams dvarvietės tebeturi savo aurą, gyvuojančią žmonių atmintyje daug ilgiau už materialius dalykus?

Laikas ir besikeičiančios visuomenės santvarkos ištrina dvaro kaip socialinio darinio sampratą. Jis lieka

tik kaip kultūros dalis. Šitaip žvelgiant galima stebėti senųjų lenkiškos dvasios dvarų kitimą bręstant lietuvių tautinei savimonei. Išmirė senosios dvarininkų dinastijos. Jas pakeitė nauji šeimininkai, savęs nebesiejančys su senąja aristokratija. Vadinasi, dvarai lietuviškėjo. Tik laiko tam kitimui buvo nedaug. Su Lietuvos valstybės atkūrimu prasidėjęs procesas sustojo atėjus sovietų valdžiai.

Tai galima pastebėti ir žvelgiant į Grinkiškio dvaro likimą. Šis dvaras, beveik penkis šimtmečius buvęs Montvid-Bialozorų nuosavybe, paskutinei Bialozorų atžalai Aleksandrai Bialozoraitei ištekėjus už Jono Ra-

manausko-Rimvydo perėjo į lietuvių rankas... Dvare prasidėjo dideli ne tik ekonominiai, bet ir kultūriniai pokyčiai. Deja, neilgam...

KAS IŠLIKO ISTORIJOS PUSLAPIUOSE

Grinkiškio dvaras įvairiuose istoriniuose šaltiniuose minimas nuo XV a. Senovėje Grinkiškis vadinosi Sarvais. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais miestelis priklausė Žemaičių vyskupystei. Beveik penkis amžius Grinkiškio dvaras ir miestelis buvo Mondvid-Bialozorų giminės nuosa-

Senieji Bialozorai

vybė. Geografinis žinynas (1882 m.), sudarytas remiantis senais dvaro rankraščiais, teigia, kad 1554 m. Mikalojus Loveika, Grigoriaus sūnus, įsūnijo giminaitį Joną Bialozorą ir užrašė Sarvų (dabartinį Grinkiškio) dvarą. Metams praslinkus jo nuosavybę į šį dvarą patvirtino karalius Zigmantas Augustas.

Grinkiškio dvaro ir miestelio istorijoje išskirtinė asmenybė – Stanislovas Bialozoras, valdęs dvarą iki 1623 m. Jis 1584 m. buvęs Ukmergės mokesčių rinkėjas, 1589 m. – Upytės žemės teismo teisėjas, 1605 m. išrinktas Lietuvos tribunolo maršalka.

1618 m. Stanislovas ir jo antroji žmona Darata Vainaitė fundavo Grin-

kiškio bažnyčią. Statant bažnyčią dirbo švedų belaisviai, kuriuos Kristupas Bialozoras (Stanislovo sūnus) kovose prie Daugpilio paėmė į nelaisvę.

Kristupo Bialozoro iniciatyva 1629 m. Grinkiškyje įkurta katalikų altarija. Tada Kristupas jau buvo Lietuvos tribunolo maršalka. Kristupo Bialozoro žmona – Jadvyga Giedraitytė – buvo Mscislavo vaivados dukra. Du jų sūnūs mirė jauni. Jurgis tapo Vilniaus vyskupu, sūnus Gabrielis ir dukra Zofija – vienuoliais benediktiniais. Kristupas Montvid- Bialozoras mirė 1644 m.

Po Kristupo mirties dvarą laikinai valdė Tamošius Šumskas. 1680 m. duomenimis, dalis Grinkiškio dvaro

turto ir vertybių buvo išgrobstyta. Laikiniuju valdytoju Tamošiumi Šumsku skundėsi mirusio Kristupo broliai Karolis ir Gabrielis.

1708 m. duomenis, Grinkiškio dvaro savininku tampa Karolis Bialozoras. 1713 m. dvarą vėl paliečia turto ir vertybių grobstytojų ranka. Grobstytojai lieka nežinomi, tačiau išliko žinių apie švedų okupaciją Grinkiškio miestelyje Šiaurės karo metu. Tai liudija 1958 m. Grinkiškio senkapyje imant žvyrą rastas monetų lobis. Lobj sudaro Švedijos karalių Gustavo Adolfo (1611–1632) ir jo dukters Kristinos (1632–1654), Karolio X Gustavo (1654–1660) ir Karolio

Paskutinės Bialozorų atžalos Aleksandros tėvas Aleksandras Bialozoras

XI (1660–1696) šilingai. Manoma, kad šis lobis paslėptas švedų, nes kitokiais būdais jis negalėjo patekti į miestelio apylinkes. Archyve esančiuose dokumentuose tuo laikotarpiu minimas tik lietuviškas grašis arba lenkiškas zlotas.

1728 m. ir 1751 m. Lietuvos valstybinio istorijos archyvo dokumentuose paminėtas su Grinkiškiu susijęs Matas Bialozoras. 1741–1753 m. žiniuose Kazimieras – Steponas Bialozoras. Pastarasis savo testamente nurodo, kad jį po mirties palaidotų Grinkiškio bažnyčioje. Šiai bažnyčiai skiria nemažą pinigų sumą.

1753 m. Grinkiškio dvaras buvo

įkeistas už šešių tūkstančių auksinų vekselį. Tuo metu jo savininkas buvo Antanas Bialozoras. Pagerėjus dvaro ekonominei padėčiai 1763 m. skiriama lėšų bažnyčiai perstatyti.

XIX a. viduryje dvare buvo spirito vorykla ir pelninga smuklė.

Po baudžios panaikinimo ir 1863–1864 m. sukilimo grinkiškiai pagal sudarytas sutartis su dvarininku A. Bialozoru atpirko ne tik žemę, bet ir trobeles, kuriose gyveno iki baudžios panaikinimo.

Atkūrus nepriklausomybę po 1924 m. žemės reformos Grinkiškio dvarui liko 30 ha žemės. Pati dvaro sodyba užėmė 13,8 ha. Iš jų 11 ha

– sodas ir parkas. Kita žemė buvo išdalyta miestelio gyventojams po 0,65 ha.

1940 m. nacionalizuojant dvarą buvo atlikta dvaro pastatų inventurizacija. Dokumentuose nurodyta, jog dvare tuo metu buvo 15 pastatų: 4 gyvenamieji namai, arklidė, daržinė pašarams, peludė ir klojimas. Ūkinis sektorius buvo atskirtas nuo gyvenamųjų pastatų (kitoje Sarvos upės pusėje). Šiuo metu likę tik medinis apgriuvęs gyvenamasis pastatas (buvę mediniai rūmai) ir mūrinis svirnas.

Lenkų menotyrininkas R. Aftanazi aprašo Grinkiškio dvaro rūmus. Juose būta 18 erdvių kambarių. Įėjus pro pagrindinio fasado paradines duris, dešinėje pusėje, priemenėje esančios durys vedė į nedidelę bibliotekėlę, kairiosios į prieškambarį. Už jo buvęs didysis salonas, kiti kambariai rikiavosi šonuose. Salone – parketo grindys, baldai, apdengti prabangių medžiagų apdangalais. Labai įdomūs buvę rašomieji staliukai su išradingai įtaisytomis slaptvietėmis. Ant sienų puikavosi turtinga Bialozorų giminės portretų galerija. Čia buvęs ir paskutiniosios savininkės Aleksandros Bialozoritės-Rimvydienės portretas. Išsiskyrė Reginos Bialozoritės, Juozapo dukters (vėliau Suchoseneto žmonos), portretas, nutapytas ant porceliano.

Rūmus iš visų pusių supo puikus parkas, per kurį tekėjo Sarvos upelis, kriokliu įsiliejantis į Šušvę. Priešais rūmus įrengtą parkelį puošė rožių klombos, nuostabus gėlynas. Senų liepų alėja vedė miestelio aikštės ir bažnyčios link. Už tvenkinių augo beržynėlis. Kiekviena nauja Bialozorų karta ten sodinosi beržus.

Grinkiškio miestelio bažnyčioje yra dvarininkų Montvid-Bialozorų memorialinės lentos: Reginos Bialozoraitės (1823–1844), Antaninos Bialozorovos (1776–1852), Juozo Montvid-Bialozoro (1768–1845), Juozo Chlevinsko-Bialozoro (1793–1834), Aleksandro Montvid-Bialozo-

ro (1849–1915), Helenos Montvid-Bialozoros (1849–1939).

Grinkiškio bažnyčios šventoriuje – dvi kapavietės. Čia palaidoti: Felicija Puzinjovaitė Montvid-Bialozora (mirė 1876 m.), Martynas Montvid-Bialozoras (1818–1867), Aleksandras Montvid-Bialozoras (1849–1915).

Dabar Grinkiškio dvaro rūmai apleisti, griūvantys. Dvarininkų Montvid-Bialozorų vardai išliko nepamiršti ir tapo neatsiejama Grinkiškio miestelio istorijos dalimi.

DVARAS SENŲJŲ GRINKIŠKIEČIŲ ATMINTYJE

Apie paskutinį dvaro gyvenimo periodą užrašyta tai, kas liko žmonių atmintyje. Šiame rašinyje užfiksuoti senosios grinkiškiečių kartos atsiminimai apie Grinkiškio dvarą, jo žmones, gyvenimo būdą, socialinę padėtį, santykius su miestelio ir aplinkinių kaimų žmonėmis.

Šnekintos dvarą atsimenančios moterys: Alma Poškaitė-Kubilienė, Jadvyga Kleivienė, Jadvyga Aukštakytė-Sutkuvienė, Joana Andrikaitytė-Morkevičienė. Sulaukta Grinkiškio bibliotekininkių Virginijos Urbonavičienės ir Danutės Daukniėnės paramos. Kai kurių atsiminimų pasakotojai nebežinomi, bet šie pasakojimai dar gyvi.

PASKUTINIEJI BIALOZORAI

Grinkiškio dvarui pagal pirmąją Nepriklausomos Lietuvos žemės reformą priklausė 82 ha žemės. Bialozorai – dvaro šeimininkai – gyveno pastate tarp Šušvės ir Sarvos upelio. Pats pastatas nebuvo išvaizdus, bet, apsuptas didelio sodo ir gražaus parko su gėlynais, atrodė gražiai. Manoma, kad dvare buvo daugiau kaip dvidešimt įvairios paskirties pastatų.

Dvarininkas Bialozoras ūkj pla-

**Paskutinis Grinkiškio dvaro
šeimininkas Jonas Ramanauskas-
Rimvydas prieškario metais**

navo taip. Žemdirbystė, – kad javų, šiaudų, šieno, bulvių bei pašarinių

Taip iki karo atrodė Grinkiškio dvaro rūmai

runkelių užtektų gyvuliams ir kad išaugintus gyvulius galima būtų parduoti gaunant grynus pinigus. Todėl dvare pirmiausia buvo sėjami geriausių veislių kviečiai, miežiai, dobilai. Tik dvare sėjami dobilai pašarui, pašariniai runkeliai, o apylinkės ūkininkai stengėsi nusipirkti tokios sėklos iš dvaro ir pasisėti savo laukuose. Arkliai laikomi ne vien tik darbui, bet ir pasivažinėjimams, jodinėjimui. Senasis dvarininkas be galo didžiavosi savo eržilais. Sparčiai augo kiaulės ir avys. Geros pieningos karvės buvo parsivežtos iš Olandijos. Norintiems įsigyti ūkininkams parduodavo prieauglį, kitus gyvulius skersdavo sau maistui, pieną pristatydavo į pieninę.

Darbų tvarką dvare prižiūrėjo ūkvedys, kuris vykdė šeimnininko nurodymus. Dirbo kumečiai, kurie su šeimomis gyveno dvaro kumetynuose. Didesnių darbymečių metu ūkvedys iš Grinkiškio pasisamdė keletą jam reikalingų darbininkų.

Bialozorų šeimoje augo dvi dukros. Viena iš jų, Aleksandra, vėliau tapo dvaro paveldėtoja. Antroji nuo pat gimimo sirgo epilepsija. Dar paauglė ankstų pavasarį išėjusi kieman nuėjo prie Sarvos upeliuko čia pat parke. Užėjus priepuoliui susmuko ir įgriuvo į vandenį. Išgelbėti nepavyko.

Bialozorai, kaip ir buvo priimta tuo metu, kalbėjo tik lenkiškai, laikėsi visų bajoriškų papročių bei tradicijų. Kai ponai vaikštinėdavo po kiemą, sodą ar parką, kumečių vaikams, tuo labiau atėjusiems į ponus pažūrėti miestelėnams, buvo uždrausta vaikščioti ar žaisti.

Bialozorai buvo pamaldūs, daug aukodavo Grinkiškio parapijai, tad jiems netoli altoriaus, už grotelių, pamaldų metu būdavo pastatomas minkštasuolis. Sekmadeniais vežėjas atvira karieta gražiai pakinkytais žirgais atveždavo abu Bialozorus dvaro alėja iki pat bažnyčios vartų, padėdavo išlipti iš karietos ir laukdavo, kol baigsis pamaldos ir šeimnininkai važiuos namo. Vežėjas turėdavo dėvėti uniformą ir skrybė-

lę. Abu Bialozorai išdidžiai pereinavo per visą bažnyčią, ponas vesdavo žmoną už parankės ir susėdavo į savo vietas. Bialozorienė buvo labai pamaldi – ji suklypusi meldavosi per visas pamaldas.

Senosios ponios pamaldumą liudija ir toks atsitikimas. Vežiku nuo pat paauglystės dvare dirbo Žalnoravičius. Guvus paauglys mokėjo įsiteikti ponams, sugebėjo susitvarkyti su arkliais, jį mylėjo senoji Bialozorienė. Būdama pamaldi to paties reikalavo ir iš savo tarnų. Sužinojusi, kad vežikas dar nėra priėmęs Sutvirtinimo sakramento, atvykus vyskupui į Baisogalą sutvarkė visus formalumus, ir jaunuolis jau tikras katalikas. Atėjus laikui vesti surado jam merginą, iškėlė vestuves, o dalies dovanų gabalą žemės netoli Velniamynės, davė pinigų, liepdama statyti namus ir gyventi, ūkininkauti.

Po Bialozoro mirties likusios moterys nesugebėjo tvarkyti dvaro reikalų, tad ūkis smuko. Netrukus užgeso ir pati ponai. Abu ponai ir jaunesnioji dukrelė palaidoti Grinkiškio bažnyčios šventoriuje.

Apie senojo Bialozoro mirties priežastį yra išlikęs tikrovę atitinkantis pasakojimas. Pirmojo pasaulinio karo metu (1914 m.) vokiečių kareiviai iš Bialozoro dvaro išvedė keturis gražius šeimnininko žirgus, kuriuos ponai kinkydavo tik į karietą važiuodami į bažnyčią ar į kitus dvarus. Šie žirgai, atgabenti iš užsienio, buvo vienodo plauko ir ypatingos veislės. Bialozoras juos labai mylėjo ir jais didžiavosi. Netekęs mylimų gyvulių pasiligojo ir netrukus mirė. Spėjama, kad šie žirgai netektis lėmė Bialozoro mirtį.

Mirus motinai dvarą paveldėjusi panelė Aleksandra pasisamdė vokiečių štainą, kuris pasižymėjo darbštumu, tvarkingumu. Dvare atsisakyta kai kurių kumečių, kai kurių tarnų ir nereikalingų darbininkų. Reikalai šiek tiek pagerėjo. Kartą, norėdamas tapti kumečiu, į dvarą atklydo Vladas Kameneckas nuo Širvintų. Kadangi puikiai kalbėjo lenkiškai, tai Aleksandra priėmė jį su visa gausia aštuonių

vaikų šeima. Su panele tik lenkiškai kalbėdamas, tapo išskirtinis, gerbiamas kumetis. Kameneckai buvo paskutiniai Bialozorų dvaro kumečiai, matę karą ir dvaro griūtį.

Aleksandrai ištekėjus už Rimvydo, naujasis ponas atleido ūkvedį, dar sumažino tarnų, tarnaičių skaičių, ponai palikdamas tik mylimą ir ištikimą kambarinę Bronytę Lukminaitę. Ūkį tvarkė pats Jonas Rimvydas. 1944 m. viską metus reikėjo bėgti į miestą.

PANELĖ ALEKSANDRA BIALOZORAITĖ

Dukras tėvai auklėjo ir mokė namuose. Visi mokytojai buvo lenkai, o viena guvernantė prancūzė. Mergaitė kalbėjo lenkiškai ir per visą savo gyvenimą lenkų kalbos neatsižadėjo, tačiau iš guvernantės gerai išmoko prancūzų kalbą. Dvare jokių darbų ji nebuvo mokoma. Kartu su tėvais važiuodavo pasivažinėti, į svečius ir į kitus dvarus. Su vietiniais grinkiškiais nebendravo, nes tai buvo per žema kilmingai bajoraitei. Taip mergaitė ir augo uždaryta tarp keturių sienų, bet išliko atvira, nuoširdi.

Dukrų mokymui ir auklėjimui Bialozorų dvare buvo pasamdyta ir mokytoja – guvernantė prancūzė. Ji gyveno kumetyne gražiai įrengtuose kambariuose. Nuo ryto iki vakaro būdavo dvare su abiem mergaitėmis – čia valgydavo kartu su šeimnininkais ir leisdavo laisvalaikį. Bialozorų dvare buvo didelė biblioteka, kurioje turėta knygų lenkų, rusų, prancūzų kalbomis, vėliau atsirado knygų vokiečių ir lietuvių kalbomis.

Aleksandra Bialozoraitė daug skaitė. Gerai mokėdama prancūzų kalbą sovietmečiu, jau gyvendama Kaune, ją dėstė mokykloje, o vėliau vertėsi privačiomis šios kalbos pamokomis. Prancūzė guvernantė mirė Grinkiškyje. Palaidota šalia Bialozorų Grinkiškio bažnyčios šventoriuje.

Nieko neišmanydama apie ūkio reikalus, po tėvų mirties paveldė-

jusi dvarą panelė visiškai pasitikėjo ūkvedžiu Štainu ir mielu kumečiu Vladu Kamenecku, kuris kalbėdavo lenkiškai. Ir šie žmonės niekada jos neapvylė. Mylėjo Aleksandrą ir jos vyras Jonas bei ištikimoji kambarinė Bronytė – ponija buvo lyg pūkas, nieko nemokėjo daryti, išskyrus mezgimą vąšeliu. Nesugebėjo skalbti, gaminti valgio ar tvarkytis namuose. Jaunoji dvarininkė turėjo gražius plaukus, supintus į storą ilgą kasą, bet susišukuoti, išsiplauti galvos pati nepajėgdavo. Šitą procedūrą, kaip ir kitką, nuo pat jaunystės iki pat mirties atlikdavo mieloji Bronytė. Net ir pokario laikotarpiu, kai A. Bialozoraitė-Rimvydienė skurdo prispausta su vyru ir ištikimąja tarnaitė gyveno Kaune, nesugebėdavo pasiruošti ko nors pavalgyti, laukdavo, kol parbėgusi iš darbo Bronytė paruoš.

Taip Aleksandra liko ponija iki pat savo dienų pabaigos.

PASKUTINIS GRINKIŠKIO DVARO ŠEIMININKAS

Po 1918 m., atgavus Lietuvos ne-

priklausomybę, į Grinkiškį policijos nuovados viršininku buvo atkeltas Jonas Ramanauskas – išsilavinęs, pareigingas, jautrus žmogus.

Tuo metu Grinkiškyje gyveno daug žydų tautybės žmonių, kurie daugiausiai turėjo krautuvėles, kepyklas, mėsines, žemės ūkį palikdami lietuviams. Lietuviai dirbo žemės sklypelius, vertėsi smulkiais amatais – avalynės remontu, rūbų siuvimu, medžio apdirbimu ir baldų gamyba, mokykloje, bibliotekoje ir kitose valsčiaus įstaigose dirbo tarnautojai. Visi jie sugyveno taikiai, susikalbėdavo lietuvių ir lenkų kalbomis, kurias žydai nuo pat mažumės išmokdavo.

Jonas Ramanauskas greitai susipažino su visais grinkiškiečiais. Ir ne tik su kunigu Kemzūra, valsčiaus viršaičiu, mokytojais, gydytojais, bet ir su paprastais žmonėmis. Buvo paprastas, neišdidus, susitikęs kiekvieną pakalbindavo, pasiteiraudavo apie jo gyvenimą, o jei reikėdavo, patardavo ir padėdavo. Dažnai užeidavo pas kurį nors stalių, batsiuvių, pažiūrėdavo, kaip sekasi darbai, kalbindavo tuo

metu užėjusius. Užsukdavo ir į žydų krautuvėles. Jei žydas pakviesdavo į šeimos pusę, tai yra už krautuvėlės esančius kambarius, kur paprastai gyvendavo visa žydo šeima, nesididžiudavo – išgerdavo arbatos, suvalgydavo „macą“, pasikalbėdavo. Atliekamu laiku policijos viršininkas nuvykdavo į kaimus, užsukdavo pas paprastus ūkininkus, tiek turtingesnius, tiek vargingus. Važinėdamas ragino žmones susitvarkyti sodybų aplinką, leisti vaikus į mokyklą, vengti tarp kaimynų kivirčių ar barnių. Žmonės jį gerbė, savotiškai mylėjo.

Ramanauskas buvo supažindintas su Grinkiškio dvaro panele Aleksandra Bialozoraitė, kuri tuo metu, po tėvų mirties, valdė dvarą. Kiek padraugavę, jaunieji susituokė. Vedybų metu Jonas Ramanauskas pakeitė pavardę ir tapo Rimvydu (motyvai nežinomi).

Rimvydas dirbo nuovadoje ir prižiūrėjo dvarą daug ką naujai pertvarkydamas. Dvare atsirado

Grinkiškio dvaro parko senieji vartai ir alėja

daugiau samdytų darbininkų, buvo remontuojami pastatai, prižiūrimas sodas, parkas. Sumažėjo kumečių bei tarnų, bet žemė buvo gerai įdirbama, gyvuliai gerų veislių. Rimvydai vaikų nesusilaukė.

Ponas J. Rimvydas nuolat bendraudavo su savo dvaro kumečiais ar samdytais darbininkais. Išeidavo į kiemą, kur rytais rikiuodavos žmonės, laukdami, kol ūkvedys nurodys, ką kam dirbti, pasikalbėdavo, išklausedavo darbininkų nuomonės, pajaukėdavo... Darbininkai gerbė ir mylėjo neišdidų, nepaspūtusį poną.

Kartais pietų metu šeimininkas ateidavo į virtuvę, kur prie didelio stalo buvo valgydinami tą dieną dvare dirbę darbininkai, kartu su visais atsisėdavo ir valgydavo. Po sriubos virėja dažniausiai patiekdavo „kepaliukų“. Tai iš virtų bulvių, varškės ir miltų orkaitėje iškeptos nedidelės bandelės, kurias karštas, supiltas į bendrą dubenį, pastatydavo stalo viduryje. Atskirai patiekdavo keletą indų su padažu: spirgučiais su svogūnais ir grietine. Darbininkai imdavo rankomis bandelę, pasidalydavo į padažą ir atsikąsdavo. Po to vėl mirkydavo į tą patį padažą ir vėl atsikąsdavo. Nesididžiudamas ponas Rimvydas taip pat valgydavo, nors virėja skubėdavo padėti jam lėkštelę ir šakutę. „Dievas davė žmogui pirštus, kad galėtų maistą į burną dėti... Juk taip daug skaniau... ar ne?“ – juokaudavo ponas.

Svečiuose ar kai pietaudavo savo kambariuose, Rimvydas laikėsi visų valgyimo ceremonijų ir etiketo.

Keletą metų Ona Urbonavičienė iš Auksučių kaimo (atvykusi iš Liepojos su vyru į jo tėviškę, į nuskurdusį ūkį), gera siuvėja-modeliuotoja, laisvesniu metų laiku, kai būdavo mažiau darbo ūkyje, į Grinkiškyje išsinuotą kambarėlį atsiveždavo siuvamąją mašiną ir siūdavo drabužius Grinkiškio žmonėms. Užsakovės daugiausia būdavo moterys: mokytojos, gydytojos, tarnautojų žmonos ir visos tos, kurios norėjo bei galėjo

pasirėdyti. Tarp jų būdavo ir dvaro tarnaitės, miestelio moterys. Ona siūdavo nuo ryto iki vėlyvo vakaro. Vienai primatuodavo, kitai siuvinį atiduodavo, trečia ateidavo užsisakyti. Taip ji sukdavosi žmonių rate, kad gavusi kelis litus parneštų namo ūkio reikmėms.

Šitoks miestelio sujudimas keletą savaitių po šienapjūtės, po visų ūkiškų darbų Rimvydai būdavo gera proga pabendrauti su čia besirenkančiomis moteriškėmis. Į kambarėlį, kuriame stovėjo sukirpimo stalas ir siuvaroji mašina, jis niekada neužeidavo, bet atsistodavo prie atviro lango ir kalbėdavosi su viduje esančiomis. Ona laisvai kalbėjo šešiomis kalbomis (lietuvių, rusų, lenkų, latvių, vokiečių, žydų), buvo apsiskaičiusi, tai Rimvydai tiko į pašnekoves. Abu aptarinėdavo valstybės padėtį, užsienio politiką ir buitinius reikalus. Blogiau būdavo, kai reikėdavo klientei matuoti drabužį, o ponas dar kalbėdavo prie atviro lango ir nesiruošdavo nueiti...

Dvaro ponios irgi siūdavosi drabužius, bet siuvėjos į namus nekviesdavo, į primatavimus taip pat neidavo. Atsiųsdavo tarnaitę, kad Ona duotų parsinešti madų žurnalų. Išsirinkusios modelį kartu su nupirkta medžiaga vėl per tarnaitę atsiųsdavo siuvėjai, pridėjusios jau kokį savo dėvėtą drabužį, pagal kurio dydį turėjo būti pasiūtas naujas. Tai labai apsunkindavo siuvėjos darbą, nes norint gerai pasiūti drabužį primatavimai būtini. Tačiau Bialozorų moterys nesileido, kad jas nurenginėtų ir aprenginėtų pašaliniai, nors ir siuvėjos. Bet siuvėja priekaištų iš ponių nesulaukdavo, o Rimvydas sakydavo, kad žmona patenkinta siuviniais. Siuvėja tik bažnyčioje matydavo ponias, vilkinčias jos siūtais drabužiais.

Apie 1940 m. Rimvydams tarnavo tik viena ištikima tarnaitė Bronė Lukminaitė. Žemę dirbo ir ūkį prižiūrėjo kumečio Vlodo Kamenecko gausi šeimyna. Buvo išparduoti gyvuliai,

dalį žemės dirvonavo. Teko atleisti ir tarnaitę Bronę, kuri Kaune nusipirko vieno kambario butą.

1944 m. Grinkiškį užėmus rusams abu Rimvydai su mažais lagaminėliais, pasiėmę tik dokumentus ir keletą asmeninių daiktų, išbėgo į Kauną pas Bronę, nes nerado, kur prisiglausti, pasislėpti. Visas turtas paliko Grinkiškyje ir kaipmat buvo išgrobstytas.

Bronė svečiams, buvusiems ponams, užleido savo lovą, o pati, pasitęsusi čiužinį, miegodavo rūbų spintoje. Ji dirbo netoli esančioje ligoninėje sanitare, tai iš jos atlyginimo visi trys ir gyveno. Bronytė labai mylėjo savo ponus, visą savo gyvenimą jiems paskyrė. Nuolat jais rūpindavosi, tvarkydavo tą mažutį kambarėlį, gamindavo valgius...

Taip Rimvydai ir tūnojo Kaune neprisiregistravę, o kai neregistruotas, negali gauti darbo. Be to, reikėjo slėpti kilmę, autobiografiją, nes buvo ieškoma tokių „liaudies priešų“. Kažkokio patikrinimo metu į butelį užėję saugumiečiai surado Rimvydus neprisiregistravusius, tai vyrą areštavo ir ištrėmė Sibiran. Aleksandra nieko nesakė, tik įpareigojo prisiregistruoti.

Po Stalino mirties, atbuvęs prietistą laiką, Jonas Rimvydas grįžo pas žmoną ir Bronytę. Buvusi tarnaitė gavo dviejų kambarių butą ir į jį persikėlė gyventi su savo ponais. Taip juos prižiūrėjo, slaugė iki pat mirties. Pirmasis mirė Rimvydas, nes Sibiras palaužė jo sveikatą, vėliau Aleksandra. Abu palaidoti Kaune. B. Lukminaitė mirė 2002 m.

... Gyvenimo vingiuose ir istorijos skirtuose skaudžiuose lemties verpetuose išnyko Bialozorų giminė. Baigia sunykti paskutiniai pastoliai, o vėjai negailėstingi ir seniesiems parko medžiams. Grinkiškėčiams dvaro kol kas nereikia. Liūdna, bet yra taip... |

**Autorių asmeninių archyvų
nuotraukos**

ŽMONĖMIS TAMPAME TRADICIJOS TURINIU

VALIUŠAIČIŲ ŠEIMA LAIKO SROVĖJE

Vidmantas VALIUŠAITIS

Sulaukęs žurnalo „Radviliškio kraštas“ redakcijos pasiūlymo parašyti apie Valiušaičių šeimą iš Juodupių kaimo, ilgokai negalėjau rasti regos kampo į istoriją, kuri galėtų būti pasakojama viešai, ir toks pasakojimas turėtų prasmės. Kam įdomu, kad žmonės gyveno, mylėjo, augino vaikus, juos auklėjo ir mokslino, „išėjusieji į žmones“ tapo geri ir sąžiningi krašto piliečiai, okupacijų nelemtyje – persekioti, kalinti, tremti, išblaškyti po pasaulio kontinentus, o tie, kuriems lemta buvo sugrįžti, Lietuvoje turėjo jaustis nepriimti ir svetimi iki savo dienų pabaigos?..

PAGERBTI SAVO ATKARPĄ NUĖJUSIUS ŽMONES

Tokių istorijų – dešimtys, gal net šimtai tūkstančių. Daugelis jų – kur kas dramatiškesnės. Ministrai, diplomatai, aukšti kariuomenės vadai, net prezidentai tapo beteisiais katorgininkais ar varganais karo pabėgėliais, o dešimtys tūkstančių jaunų vyrų, išugdytų jau nepriklausomos Lietuvos, pačiame jėgų žydėjime padėjo galvas miškuose ir palaukėse. Šimtai knygų parašyta apie tai, kai kurios jų – išties talentingai.

Tad kam gali rūpėti patirtys ir pergyvenimai tų, kurie nebuvo nei įžymybės, nei herojai, kurių „istorijos kultūvės“ tegu ir neaplenkė, tačiau Dievas vis dėlto jiems buvo maloningas – jie išgyveno?..

Vargu ar tokia istorija galėtų do-

minti kažką daugiau nei tiesioginius anų žmonių palikuonis. Valiušaičių šeimoje nebuvo nei aukštų valstybininkų, nei rezistencijos herojų, nebuvo turtingų žmonių ar populiarių vardų, kurie būtų įdomūs platesniam ratui.

Todėl motyvą rašyti apie Valiušaičius iš Juodupių teradau vieną – pagerbti tyliai, kantriai, solidariai savo gyvenimo atkarpą nuėjusius žmones ir palikti liudijimą jų vaikams bei vaikaičiams apie palikimą, kuris priklauso visiems ir kurio nereikia dalytis: „*Dos est magna parentum virtus*“ (Tėvų dorumas – didžiausias vaikų turtas). Horacijus.

ŽMONĖMIS TAMPAME TRADICIJOS TURINIU

Metams bėgant, man vis dažniau

išnyra iš atminties paveikslas mano Tėvo, mirusio jau prieš ketvirtį amžiaus. Niekad neužmiršiu dar paaugliui man pasakytų žodžių: „Atmink, sūnau, nėra niekšingesnės santvarkos už bolševizmą. Išlikti čia žmogumi – sunku. Bet turi stengtis, kad nebūtų gėda, kai ateis laisvė. Aš jau nebesulauksiu, bet tu, esu tikras, gyvensi nepriklausomoje Lietuvoje.“

Galima gerai išmanyti visuotinę istoriją, bet neįmanoma susitapatinti su abstrakčia praeitimi ir pergyventi ją kaip savastį. Tolumų kraštų ir svetimų žmonių praeitis niekada negali tapti *mano paties* istoriniu būviu: jų laimėjimai ir pasiekimai nei šildo, nei džiugina, jų kaltės nei saisto, nei slegia. Kadangi tai niekaip nėra susiję su mano paties gyvenimi-

mu ir likimu. Tikroji žmogaus būvio versmė – jo krašto ir šeimos praeitis. Savosios praeities pergyvenimas kaip *mano praeities* ir yra istorinė žmogaus sąmonė, pripildanti kasdienybę prasmės, suteikianti jai svorio ir vertės.

Istorinė sąmonė įgalina žmogų jaustis ne atskiruoliu, o nariu, ne užbaiga, o tęsiniu, ne lašu, o srove laiko ir istorijos tėkmėje. Pasak Karlo Jasperso, „mes tampame žmonėmis ne biologiniu paveldėjimu, o visados tik tradicijos turiniu“. Tradicija kaip tik ir yra kultūrinių žmogaus laimėjimų pastovumo apraiška, kultūros formomis įsikūnijusi tautos patirtis.

KUR BUVO PROTĖVIAI?

Kas galėjo patikėti, kad XVIII–XIX a. beveik visiškai sunykusi, istorinei nebūčiai kaimynų nusmerkta ši kietasprandžių valstiečių tauta įstengs ne tik neprapulti istorijos verpetuose, bet XX a. net du kartus atkurs savo nepriklausomą valstybę?..

„Lietuvių kalba, kuri yra viena svarbiausių kalbotyrai, greitai nyksta. Iš karto vokiečių, lenkų, rusų, latvių kalbų spaudžiama, ji trumpai begyvuos. Drauge su kalba žūsta ir savitumas tautos, kuri kadaise viešpatavo šiaurės Europoje, drauge žūsta ir papročiai, sakmės, mitai, žūsta ir liaudies poezija, kuri patraukė Herderio dėmesį“, – 1883 metais, ragindami gelbėti ką dar galima išgelbėti ir tyrinėti lietuvių sakinį palikimą, nekrologą lietuviams jau rašė vokiečių kalbininkai ir humanitarai, tarp jų – žymusis tyrinėtojas, baltų filologijos pradininkas Adalbertas Becenbergeris.

„Tas, kuris nori žinoti, kaip kalbėjo mūsų proseneliai, turi atvažiuoti pasiklausti, kaip kalba lietuvis valstietis“, – lietuvių kalbos archajiškumą, jos svarbą kalbotyros tyrinėjimams, pagaliau reikšmę Europos kultūros integralumui įvairiomis progomis XIX a. pabaigoje pabrėžė lituanistikai daug nusipelnęs prancūzų kalbinin-

kas Antuanas Meillet (Mejė).

Tai, atrodytų, tolimesnė, amžių glūdimuose skendinti, abstrakti istorija, mažai saistanti dabarties žmogų. Tačiau ji įgauna šiek tiek kitos prasmės ir gražina aną istorinį būvį dabartin, jei gali savęs paklausti: o kur tuo metu buvo mano protėviai, kokia kalba kalbėjo tada, kada paskutinis tautos egzistencijos pylimas ir tebuvo likęs kalba?

REIKŠTIS LIETUVIŠKAI – ŽYGIS

Žvelgdamas į savo Senelio Nikodemo Valiušaičio (1858–1926) veidą senose fotografijose, vartydamas jo beveik šimto metų senumo laišką, mąstau apie aną istorijon nugrimzdusį laiką...

Džiaugiuosi ir didžiuojuosi savo Seneliu, galėdamas šiandien sau ir savo vaikams tarti: kalbėjo ir rašė lietuviškai...

Neišdyla iš atminties įspūdis, kurį patyriau stovėdamas prieš naujai atstatytą Simono Daukanto paminklą istoriniame Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje 1989 m. Tada pastebėjau parašą po jo bronziniu biustu granito postamente. Ten iškalti tik du žodžiai: „Rašiau lietuviškai“... Vargu ar galima taikliau ir prasmingiau apibūdinti S. Daukantą, nei tai nusako šis trumpas jo paties pastebėjimas.

Kada pavergtai tautai XIX a. buvo uždrausta skaityti ir rašyti lotyniškais raidėmis, kada jos šviesuomenė buvo išblaškyta po Rusi-

jos platybes, neturėdama teisės profesinėje srityje dirbti savo tėvynėje (išskyrus kunigus ir gydytojus), o didžioji tautos dalis – valstietija – buvo beraštė arba atpažino lietuviškas raides tik tiek, kiek užteko pusiau vogčiomis paskaityti iš „kantičkų“, Simonas Daukantas, Peterburgo archyvuose šaldamas ir pusbadžiaudamas, nusirašinėjo Lietuvos Metriką ir rašė savo tautos istoriją lietuvių kalba. Anomis sąlygomis sąmoningai reikštis lietuviškai jau savaime buvo didis žygis...

IŠLIKO DVI NUOTRAUKOS IR LAIŠKAS

Senelis Nikodemus buvo dvidešimt penkerių metų, kada Jonas Basanavičius, pirmojo lietuviško laikraščio „Ausra“ (1883–1886) sumanytojas ir redaktorius, savo „Priekalbą“ pra-

Emilija Valiušaitienė šeimai liko gilaus tikėjimo, kantrybės ir neišsemiamos meilės savo vaikams bei artimiesiems šviesus pavyzdys

Nikodemus Valiushaitis (sėdi pirmas iš dešinės) dalyvavo Baisogalos valsčiaus savivaldos grandyse

dėjęs romėnų sentencija „*Homines historiarum ignari semper sunt pueri*“ (Žmonės, nepažįstantys savo istorijos, lieka vaikai), pirmojo numerio kreipimąsi į laikraščio skaitytojus baigė žodžiais: „*mes ne trokštame del sawes kitokio pelno ir naudos, wienat kad musu žodzei pultu ant gražios dirwos ir atnesztu szimteriopą dwasiszką naudą Lietuvai... Su wieszpaties pagalba mes kiek pajegdami ir inmanidami triusimes ir ruoszimes, tos dumos budami, jog ir musu darbas gali būti naudingas. Kaip auszrai ausztant nyksta ant žemes nakties tamsybe, o kad taipjau praszwistu ir Lietuvos dwase! Toks musu troszkawimas ir noras.*“

Nežinau, ar Nikodemus Valiushaitis skaitė „Ausrą“ – jau mano Tėvas Vincas (1922–1980) jo gyvo nebeprisiminė, nes tebuvo trejų su puse metų, kai liko be tėvelio. Vieninteliai išlikę daiktai, menantys Senelį Nikodemą – dvi praėjusio amžiaus pradžios nuotraukos ir dar anksčiau lietuviškai rašytas laiškas vyriausiai dukrai Elenai (1894–1966) į Ameriką.

Nuotraukos liudija buvusį jį „praszwitusias dwasios“ žmogų: balta apykaklė, kaklaraštis, eilutė... Rimtas, sukauptas žvilgsnis... Rankraščio braižas – tvirtas, tiesus, išvedžiotas

ranka, aiškiai, ilgiau laikusia plunksną negu botagą. Laiško gramatika ir žodynas primena J. Basanavičiaus „Auszros“ leksiką ir rašymo stilių...

DALYVAVO LIETUVOS KŪRIMOSI DARBUOSE

Mano Močiutė Emilija Damaše-

vičiūtė-Valiushaitienė (1879–1972), artimųjų meiliai vadinta Babunėle, kuri man gyva tebestovi akyse iki šiol ir kurią vaikas būdamas be galo mylėjau, yra minėjusi Senelį buvus šviesų ir teisingą žmogų. Buvo baigęs tiems laikams nemažus mokslus – šešias carinės Rusijos gimnazijos klases, matęs pasaulio – keletą metų gyvenęs ir dirbęs Amerikoje, mokėjęs kalbų – be gimtosios, dar ir rusų, lenkų, latvių, susikalbėdavęs ir „žydiškai“, t.y. jidiš. Žmonės pasitikėję, nuolat rinkdavę į vietinę savivaldą, patikėdavę jam spręsti ginčus, eiti kaimo teisėjo pareigas.

Nikodemus Valiushaitis dalyvavo ir prieškarinio nepriklausomos Lietuvos kūrimosi darbuose – drauge su kitais įgaliotais Respublikos atstovais dalyvavo skirstant Baisogalos valsčiaus kaimus į vienkiemius ir dalijant žmonėms žemę. Tai tvirtindamas, remiuosi tik artimųjų pasakojimais ir prisiminimais. Ligi šiol vis stokojau laiko pastudijuoti archyvus ir daugiau sužinoti apie Senelio pėdsakus

Valiushaičių šeima prie gimtosios sodybos Juodupių kaime: (iš kairės) motina Emilija, vaikai Vladas, Bronė, Stasė, Petras, Ona, Antanas (apie 1940 m.)

to meto dokumentuose.

Išlikusioje nuotraukoje Senelis nufotografuotas drauge su kitais vietos savivaldos ar administracijos pareigūnais. Tebėra neaišku ar čia dar carinės Rusijos, ar jau nepriklausomos Lietuvos administravimo grandis. Sprendžiant iš Senelio amžiaus (nuotraukoje matomas 60–65 metų vyras), tai turėtų būti jau „lietuviškos savivaldos“ struktūra, nufotografuota, matyt, tarp 1918-ųjų ir 1923 m.

GYVENIMO EPIZODAS JUODUPIUOSE – NEILGAS

Nikodemas Valiušaitis į Juodupius atkilo užkuriu iš gretimo Tendžiogalos valsčiaus, Valatkaičių kaimo, 1893 metais vedęs jauną, pasiturinčią ūkininkaitę Kazimierą Cicilaitytę (1870–1901). Kazimiera, pirmoji Nikodemo žmona, mirė jauna, gimdydama, Juodupių ūkyje palikusi vyrą su trimis mažamečiais vaikais.

„Buvo strainas, bistras, pašnekus, mokėjo apsieiti su žmonėmis. Kas, kad našlys ir kad vyresnis, pamaniau sau, kai atvyko pasipiršti. Tekėsiu“, – pamenu Babunėlės pasakojimą apie Nikodemo piršlybas. Senelis, reikia manyti, turėjo patrauklių žmogiškųjų savybių, greičiausiai – ir atitinkamą autoritetą kaimo bendruomenėje, jeigu jauna, graži, dvidešimt antrus metus einanti mergina sutiko tekėti už keturiasdešimtmečio našlio su trimis vaikais.

Taip iš gretimo Šilelių kaimo, kuriame Damaševičių šeima tuo laiku nuomojosi ūkį, į Juodupius atitekėjusi Emilija ilgainiui tapo centrine Valiušaičių šeimos figūra, aplink kurią artimieji būrėsi net ir tada, kai gyvenimas Juodupiuose buvo likęs vien prisiminimuose, o išblaškyti ir po pasaulį pasklidę jos vaikai tik vargais negalais buvo bepasiekiami laiškais.

Valiušaičių šeimos gyvenimo Juodupių kaime epizodas – neilgas, tetruko pusamžį: nuo 1893 m., kada

Nikodemas atsikėlė į Cicilaičių šeimos dukrai Kazimierai pavestą ūkį, iki 1949-ųjų, kada jau antroji jo žmona Emilija, gelbėdamasi nuo okupanto persekiojimų, viską metusi turėjo palikti savo vaikų tėviškę ir glaustis pas artimuosius miestuose.

TENDŽIOGALA – SENA ISTORINĖ VIETOVĖ

Tačiau tolimosios Valiušaičių giminės šaknys, jau minėta, – gretimame Tendžiogalos valsčiuje. Medinė Vosiliškio bažnytelė per kartų kartas mena dešimtis Valiušaičių, čia pakrikštytų, sutuoktų, palaidotų greta esančiose kapinaitėse.

Nikodemo tėvas Jonas Valiušaitis (1830–1907), mano prosenelis, mūsų šeimoje yra garsus tuo, kad jį pakrikštijo Motiejus Valančius. Nors gimimo knygoje pažymėta, kad krikšto apeigos atliktos „Macieja Wolonczewskiego“, vis dėlto neatrodo, kad tai būta garsiojo Žemaičių blaivintojo. Nėra žinių, kad iškilusis vyskupas 1830 metais būtų darbavęsis Vosiliškyje. Priešingai, yra žinoma, kad Žemaičių vyskupo veiklos metais gyveno ir dirbo kitas jo bendravardis ir bendrapavardis kunigas.

Tendžiogala rašytiniuose dokumentuose pirmą kartą paminėta 1386 m., kryžiuočių karo kelių į Lietuvą aprašymuose, vadina muosiuose *wegeberichtuose*. XIV a. kryžiuočiai dėjo daug pastangų siekdami užkariauti Žemaitiją ir per tai sujungti rytų Prūsijos žemes su Livonijos ordino valdomis. Yra išlikęs XIV a. kelio iš Betygalos į Tendžiogalą aprašymas. Nuo senosios piliavietės Betygaloje iki pat Tendžiogalos krašto – 6 mylios. Anot Reginos Survilaitės, šaltinyje pažymima, kad kraštas – miškingas. Kelyje minimas tyrilaukis, didelis miškas, kurį norint pereiti reikia valyti. Toliau kalbama apie plynę, vėl apie „vieno saidoko šūvio ilgumo“ mišką, vėl nurodoma eiti plyne ir vėl – mišku. Kelią čia pakartotinai tektų

„prasivalyti“, vėl žygiuoti plyne bei mišku. Ir tik tada patenkama „į Tendžiogalos kraštą“. Nestovyklaujama ir atgal išvykstama tuo pačiu nurodytu keliu. Kryžiuočiams patariama „neužsibūti šiame krašte, o apiplėšus pasitraukti tą pačią dieną“.

NĖ PĖDSAKO, KAD GYVENTA

Valiušaičių giminės istoriją rankindamas tų laikų nesu priėjęs. Nors to krašto dokumentai yra išlikę palyginti neblogai, jiems tyrinėti reikia labai daug laiko. O jo trūksta, nepaisant to, kad tai be galo įdomus, žmogų beveik pavergiantis užsiėmimas. Širdis pradeda dažniau plakti kelių šimtmečių senumo foliantuose aptikus pėdsakus žmonių, kurių gyslomis tekėjo tas pats kraujas.

Tada žmonės irgi mylėjo, kentėjo, kovojo už teisę gyventi ir išsilaikyti, patyrė džiaugsmo ir netekčių, pergyveno karus, marus ir badus. Tie gyvenimai vis dėlto verti bent to, kad juos nugyvenusiujų dalią atmintų jų palikuonys.

Tiesiogine savo šeimos linija esu pasiekęs XVIII a. Per visą XIX šimtmetį ir XVIII a. antrojoje pusėje Valiušaičiai gyveno tame pačiame Valatkaičių kaime, Tendžiogalos valsčiuje. Šiandien nė pėdsako nebelikę, kad ten kažkada žmonės gyveno – žemos pievos ir lygūs laukai, kiek tik akis užmato. Jokio žmogaus, jokios sodybos, net jokio medžių gojelio nesimatė, kai lankiausi ten 2000 m. Ištasas „tyrlaukis“, kaip rašė kryžiuočių karo žvalgai. Tik šįsyk jau ne tarpumiškiuose, bet ten, kur anksčiau žmonių šimtmečiais gyventa.

Net Vosiliškio (Belazariškio) dvaras, kadaise buvęs to krašto ekonominio gyvenimo centras, šiandien jau tik – griuvėsiai. Dar Lietuvos ir Lenkijos valstybės laikais, prieš trečiąjį Respublikos padalijimą 1795 m., čia dirbo Nikodemo prosenelis Baltramiejus Valiušaitis, Belazariškio dvaro valstietis. Gyveno tame

Petras Valiušaitis, pasak rusų žurnalo „Sport-Ekspres“, – krepšinio Sibire pradininkas

pačiame Valatkaičių kaime, už poros trejeto kilometrų nuo dvaro.

LIUDIJJIMAI – VOSILIŠKIO BAŽNYTĖLĖS KNYGOSE

Kaip rodo išlikę dvaro inventoriaus dokumentai, Valatkaičių kaimo valstietis Baltramiejus Valiušaitis ir jo žmona Agota turėjo sūnus Pranciškų ir Tomą bei dukras Elžbietą, Rozaliją ir Ievą. 23 margų ūkyje laikė 4 arklius, 3 jaučius, 2 karves, 7 avis, 4 kiaules, įvairių paukščių. Bet dvi dienas per savaitę turėjo dirbti Belazariškio dvare ir sumokėti metinį 128 auksinų mokestį. Vyriausiasis jo sūnus Pranciškus Valiušaitis (1782–1851) ir buvo Nikodemo senelis, mano proprosenelis.

XVI a. (1536 m.) Vosiliškio dvarą, pasak Broniaus Kviklio, valdė Žemaitijos ir Kauno seniūnas kunigaikštis Mikalojus Radvila. Vėliau vietovė perėjo Belozarų giminei, kurie apie 1712 m. pastatė dvaro reikmėms medinę koplyčią. Vyskupui Giedrai-

čiui sutikus, 1784 m. įkurta altarija, kurią Belozaraitė-Bilevičienė aprūpino žemės sklypu ir nuošimčiais nuo 1000 olandiškų muštinių. 1785 m. Juozapas Belozaras tame sklype pastatydino medinę Šv. Juozapo koplyčią ir užrašė daugiau žemės. Belozarų lėšomis 1812 m. koplyčia padidinta ir perkelta į atokiau nuo dvaro esantį kalnelį. 1849 m. koplyčiai suteiktos bažnyčios filijos teisės.

Tuo būdu Vosiliškio bažnytelės rūpestingai rašytose ir laimingai išsilaikiusiose metrikų knygose liko suregistruoti Valiušaičių giminės buvimo šiame pasaulyje liudijimai.

PAVARDEI – DAUGIAU KAIP 350 METŲ

Brisdamas vis gilyn į istoriją, maniau, kad prieisiu kuriuo nors momentu mūsų pavardės formos kaitą. Kadangi akivaizdu, kad Valiušaitis yra kokio nors Valiušos, Valiušio ar Valiušo sūnus. Tačiau buvau nustebęs, kad mūsų šeimos pavardės forma stebėtinai patvariai ir vienodai – Waluszaytis – išsilaikė daugiau kaip 200 metų rusiškuose, lenkiškuose ir lotyniškuose šaltiniuose.

Dar daugiau. Gruzdžių parapijos santuokų knygoje 1649 m. vasario 5 d. įrašas liudija, kad „*contraxit matrimonium Andreas Waluszaytis cum Magdalena Andrulicia ambo de Zamusze*“, t.y. sutuokti Andrius Valiušaitis ir Magdalena Andriulytė, abu iš Gruzdžių arba Zamužės, kaip jie tada buvo vadinami.

Kol kas dar nežinau, ar Baltramiejus Valiušaitis iš Valatkaičių yra Andriaus Valiušaičio iš Gruzdžių,

kuriuos skiria visas šimtmetis, palikuonis. Labai gali būti, nes Valatkaičiai nuo Gruzdžių yra maždaug už 70 kilometrų – atstumo, įveikiamo net ir anais laikais. Kiekvienu atveju yra aišku, kad Valiušaičių pavardė dabartine forma gyvuoja daugiau kaip 350 metų.

Kaip bebūtų smalsu ir įdomu sklaidyti šeimos tolimosios istorijos lapus, šio žurnalo vis dėlto buvau paprašytas parašyti apie Valiušaičius iš Juodupių, ne iš Valatkaičių. Mesti žvilgsnį ir tolimesnėn praeitin teko dėl to, kad geriau matytųsi, jog Valiušaičių gyvenimas Juodupiuose vis dėlto tebuvo dviejų kartų gyvenimo tarpsnis ilgametę istoriją menančios šeimos būties grandinėje.

GYVENIMAS NELEPINO

Nelengvą, kupiną buities nepriteklių, labai įtemptą, tačiau viltingą ir gražų Valiušaičių šeimos gyvenimą Juodupiuose sujaukė sovietų okupacija.

Šeimos galva Nikodemas – ano meto kaimo šviesuolis – savo vaikams buvo tinkamas pavyzdys visomis išgalėmis siekti mokslo, nesibijoti sunkumų, kieto darbo, atvirumo pasauliui, ugdyti charakterius ir atkakliai siekti užsibrėžto tikslo. Motina Emilija buvo gilaus tikėjimo, kantrybės ir meilės savo vaikams bei artimiesiems neišsemiamas šulinys. Tai negalėjo nepalikti pėdsakų ir jų palikuonims.

Lengva nebuvo – šeimyna rinkdavos prie ilgo stalo. Sunkiai dirbo tėvai, nebuvo lepinami ir vaikai. „Ciocé Chava“ – krautvininkė iš Baisogalos – buvo svarbi atspirtis Valiušaičių siekiui mokslintis. Drabužių, apavo savo vaikams, vykstantiems mokytis į miestus ar gavusiems stipendijas net ir į kitas šalis, Emilija Valiušaitienė ne kartą skubėjo į Baisogalą, pas gerąją žydų prekybininkę. Pasitikėdama šeimos sąžiningumu, „ciocé Chava“ nedvejojama duodavo Babunėlei „bargan“, tai yra skolon. ▶

Skolas mokėjo „centais ir trupiniai“, atlikusiais nuo stalo 14 vaikų šeimos, anksti netekusios savo maitintojo. Veždamas mišką per pavasarinio polaidžio pagrauztą Beržės upės ledą, Senelis Nikodemus įlūžo su ratais. Gelbėdamas arklus ir miško medžiagą iš ledinio vandens, peršlupo pats, sušalo ir gavo plaučių uždegimą. Susirgimas buvo mirtinas.

Vyriausieji vaikai, gyveniman jau pradėjusieji kabintis, traukė aukštytyn jaunesnius savo brolius ir seseris. Didelis solidarumas ir ypatinga savitarpio pagalba buvo būdingi Valiušaičių šeimos bruožai.

AUGINO NEPRIKLAUSOMAI LIETUVAI

Nepriklausomybės dvidešimtmetis vis dėlto jau buvo spėjęs išugdyti ir parengti jaunąją Valiušaičių kartą prieškarinio laisvos Lietuvos gyvenimui.

Sūnus Juozas (1909–1975) buvo baigęs ekonomikos mokslus, nepriklausomybės saulėlydžio metais ėjo atsakingas pareigas Kaune, Finansų ministerijoje.

Petras (1912–1977) tarnavo Lietuvos kariuomenėje, turėjo karininko laipsnį, buvo sportininkas, krepšinio specialistas.

Vyriausias brolis Bronius (1898–1981) – Nikodemo ir pirmosios žmonos Kazimieros sūnus – gabus matematikas ir pedagogas, Lietuvos laikais vadovavęs Kretingos progimnazijai, vėliau, persikėlęs į Kauną, dirbo „Šviesos“ spaustuvės direktorium.

Belgijoje ir Italijoje teologijos mokslus baigęs Stasys (1910–1971) 1939 m. Baisogaloje buvo įšventintas kunigu, tarnavo Vainuto miestelyje.

Jaunėliui Vladui (gimė 1918 m.) karo sumaištis sutrukdė įpusėtus mokslus Čekoslovakijoje. Zlino mieste, aukštojoje komercijos mokykloje jis studijavo avalynės gamybos technologiją, buvo rengiamas

darbui batų fabrike, kurį Petrašiūnuose buvo numatęs statyti ir jau turėjo įsigijęs sklypą čekų investuotojas Jan Bate. Tačiau vokiečiams užėmus Čekoslovakiją, užsienio šalių studentai 1940-aisiais buvo išprašyti iš šalies.

Jonas (1902–1957) ėjo Lietuvos policijos tarnautojo pareigas Panevėžio apskrityje.

Vytautas (1904–1992) turėjo „Garibaldžio dvasios“ veržlumo ir pasaulio pažinimo aistros: prieškarinio laikais dešimtmetį praleido Pietų Amerikoje – Urugvajuje, Argentinoje, Brazilijoje.

Pagaliau jauniausieji vaikai – mano Tėvas Vincas ir „pagrandukas“ Adolfas (1923–1996) – okupacijos išvakarėse tebebuvo gimnazistai.

To, kas jau paminėta, pakanka suprasti, kad galima būtų įsivaizduoti našlės Emilijos vadovaujama „ideologinių priešų rikiuotė“, stovėjusią Raudonosios armijos kelyje...

TA PATI GALYBĖ, KUR MIŠKĄ IŠGRAUŽĖ...

Bolševikams užplūdus Lietuvą, Kauno sunkių darbų kalėjime tučtuojau buvo uždaryti Juozas ir Vladas.

Petras, Bronius, Jonas iš karto neteko darbo, o kun. Stasys atsidūrė koneveikiamų „tamsybininkų ir reaktionierių“ gretose.

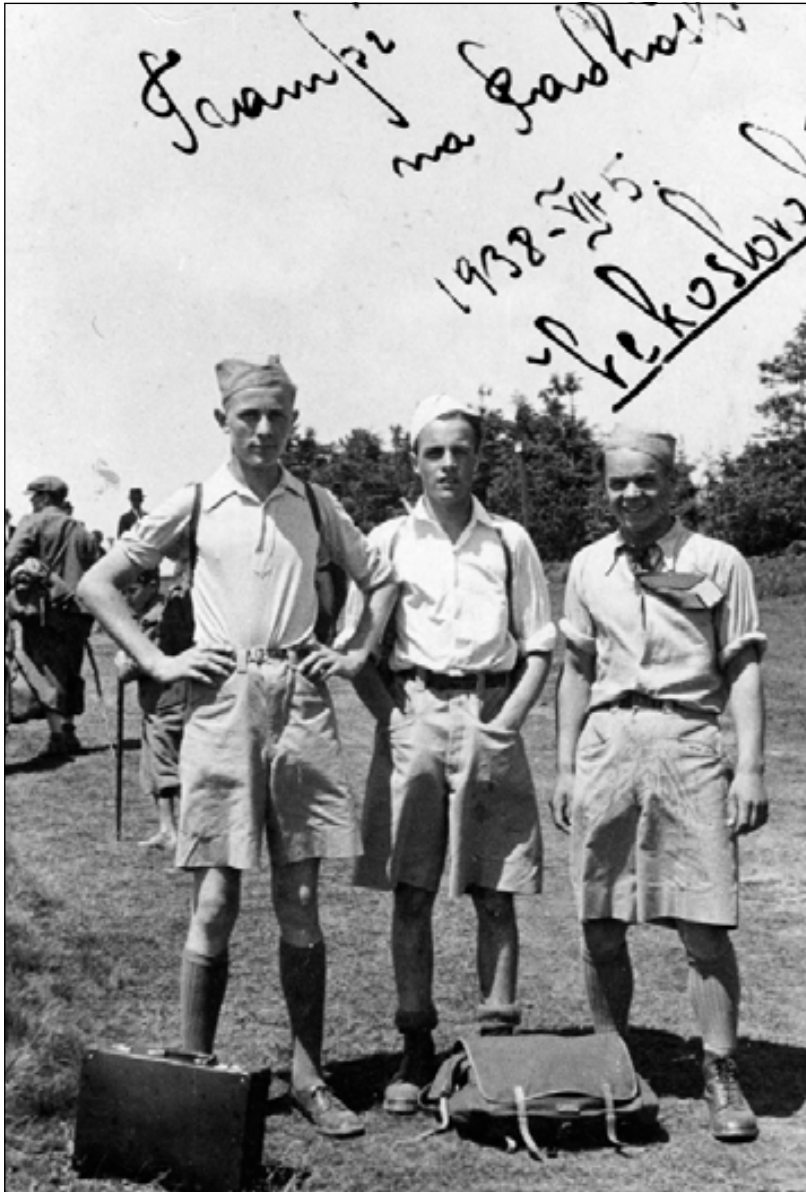
Neišdyla iš atminties Tėvo pasakojimas apie 1941 m. birželio 23-osios rytą. Tuo metu jis buvo devyniolikmetis gimna-

Kunigas Stasys Valiušaitis bažnytinės teisės daktaro laipsnį įgijo Popiežiškame Grigaliaus universitete Romoje

Vincas Valiušaitis baigė istorijos studijas Vytauto Didžiojo universitete, tačiau dirbti pagal profesiją okupuotoje Lietuvoje negalėjo

Vladas Valiušaitis (pirmas iš dešinės) studijavo Čekoslovakijoje, bet savo profesinį pasirengimą tegalėjo panaudoti Kazachstane, Džeskaszano stepėse, mūrydamas menkaverčius, pigiu kalinių darbu renčiamus statinius

zistas, iš Šeduvos parvykęs į tėviškę atostogų. Radijo aparatą Juodupiuose turėjo tik vienas ūkininkas, tad kaimo žmonės pas jį rinkdavosi klausytis žinių. Įvykiai pasaulyje ir Lietuvoje tuo metu buvo permainingi, žmonės su nerimu laukė, kas bus toliau.

Būdamas jaunuolis, negalėjau gerai suprasti, kodėl Juodupių kaimo žmonės, išgirdę pranešimą apie

tai, kad Kaune sukilėliai paskelbė atkurią Lietuvos nepriklausomybę ir sudarė Juozo Ambrazevičiaus vadovaujamą Laikinąją vyriausybę, o Raudonosios armijos daliniai ir okupacinės administracijos likučiai „netvarkingai bėga Rytų kryptimi“, ne šoko glebėsčiuotis ir dainuoti, o sukluo melstis, verkdami iš džiaugsmo...

Dabar man daug aiškiau. Ir ne

vien todėl, kad būtent sukilėliai atvėrė kalėjimo vartus Juozui ir Vladui.

Užimtų parašyti storą knygą, jeigu mėginčiau aprašinėti tolimesnius Valiušaičių šeimos narių likimo vingius ir asmenines dramų okupacijų metais. Šio straipsnio tikslas – ne tas. Faktografinės detalės – kaip ten viskas buvo ir dėjosi – laiko tėkmėje nebetenka reikšmės. Juk viso to esmė – vis tiek ta pati: ta pati galybė, anot Antano Baranausko, kur širdį, dūšių užgriuvo, mišką išgraužė ir giesmę nulaužė...

LEIDO IŠLIPTI KAIŠIADORYSE

Antrą kartą sugrįžus Lietuvon Stalino ordoms, Valiušaičių ūkis Juodupiuose greitai ištuštėjo.

Juozo šeima – žmona Janina Lazarevičiūtė (g. 1910 m.) ir trejų metų sūnelis Vidmantas (g. 1942 m.), taip pat kun. Stasys ir vyresnysis Broniaus sūnus Algis (1926–1986) jau buvo pasitraukę į Vakarų antrosios sovietų okupacijos išvakarėse.

Jauniausieji Valiušaičiai – Adolfas ir Vincas – 1949 m. buvo suimti „už antitarybinę veiklą“ ir įkalinti Rusijos kalėjimuose.

Vladas, tarybiniais metais Linkuvos gimnazijos direktorius, slapta pranešėdavęs savo mokinių šeimoms apie „istrebiteľių“ suplanuotas trėmimo akcijas ir nusižiūrėtas aukas, tais pačiais 1949 m. buvo iššifruotas ir pats ištremtas į Kazachstaną.

Tremtinio dalia netrukus ištiko ir Petrą – jis buvo išsiųstas į taigą prie Obės krantų kirsti miško drauge su žmona Genute Kavaliūnaite (g. 1925 m.) ir trijų mėnesių sūneliu Rimučiu (g. 1951 m.).

Ką turėjo tuo metu išgyventi Motina Emilija Valiušaitienė, tyliai, kantriai, su šventosios ištverme ketvirtį amžiaus nešusi našlės dalią, visą save atidavusi vaikams, už paskutinius skatikus juos mokslinusi (7 kilometrų kelią iš Juodupių iki

Baisogalos bažnyčios eidavusi pėsčia ir basa, rankoje laikydama tik šventadieniais dėvimus suklypusius batelius) ir staiga netekusi šitiek savo vaikų, savo senatvės paguodos?

Dar daugiau. Į aštuntą dešimtį įkopusi, ji liko ir be namų, be vietos. Jau sėdėjo tame pačiame tremtinių vagonė drauge su sūnaus Petro šeima. Tačiau iš Kauno nuvažiavo tik iki Kaišiadorių.

„Paleiskite šitą močiutę, ji mirs dar traukinyje, kam ji gali būti pavojinga Lietuvoje?“ – prisimenu Dėdės Petro pasakojimą apie „derybas“ su ginkluotais traukinio tremtin palydovais.

Bent tiek sąžinės parodė – Kaišiadoryse leido išlipti...

VYKDĖ ŽMOGIŠKĄJĄ PAREIGĄ

Šios dramos, pergyvenimai ir kančios – seniai nurimę. Ir žmonės jau kada iškeliavę Anapus. Tik jų šviesūs ir brangūs veidai neišblėsinaimai spindi mano atminimuose. Nors patys išgyveno sukrėtimus, pavojus, skaudžias netektis, savo žmogiškąją pareigą vykdė ir tomis sąlygomis, kuriomis jiems lemta buvo gyventi.

„Petras Valiušaitis – čeremchoviečių krepšinio pradininkas“, – 1999 m. tvirtino Rusijos sporto žurnalas „Sport-Ekspress“, kai Čeremchovo „Šachtioras“ – komanda iš Sibiro provincijos – iškopė į Rusijos krepšinio čempionato aukščiausiąją lygą ir tapo „kietu riešutu“ krepšinio elito klubams – CASK, „Ural-Great“ „Spartak“.

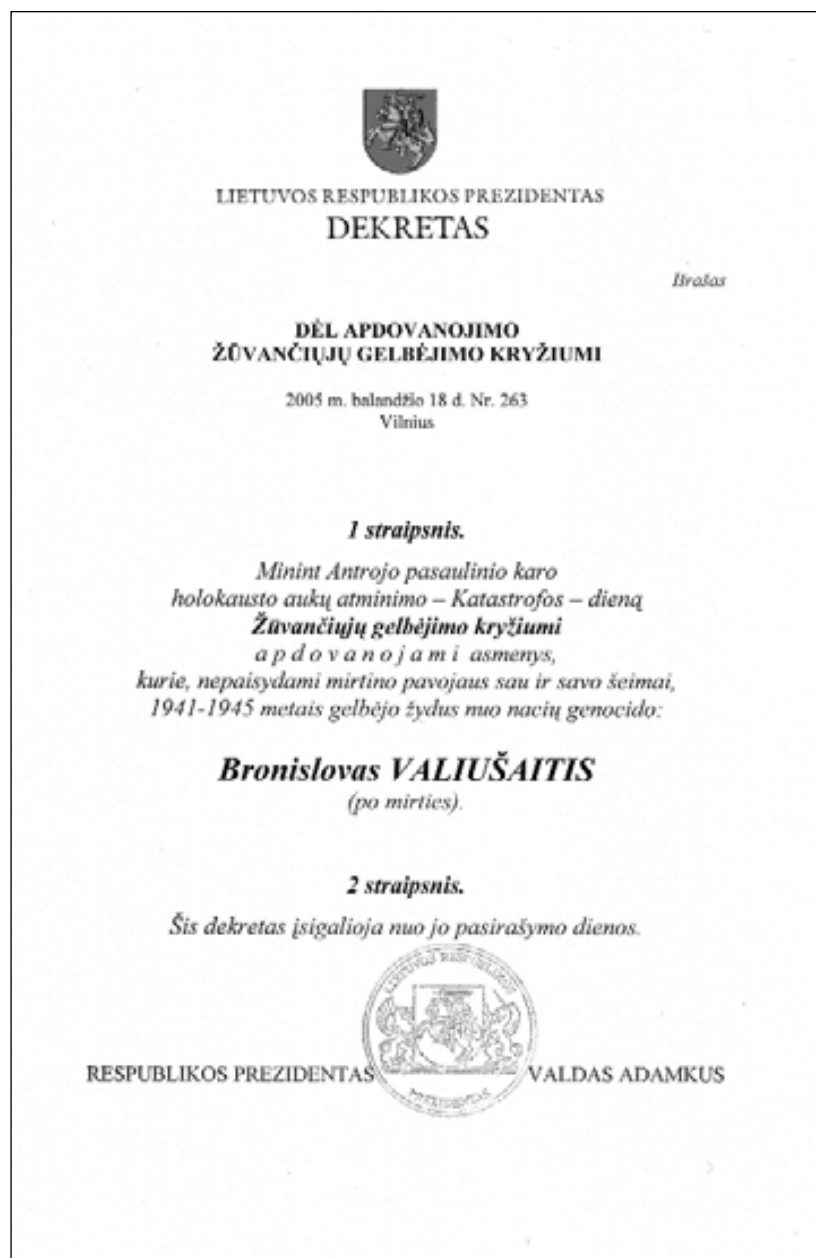
Tada susigriebta ieškoti krepšinio Sibire šaknų. Apie krepšinį, pasak „Sport-Ekspress“ žurnalisto Aleksandro Zilberto, žmonės čia buvo „tik girdėję“, kol į Čeremchovą 1954 m. atvyko Petras Valiušaitis. Mėnraštis tvirtina be išlygų: krepšinį Čeremchovui padovanojo būtent jis.

„Valiušaitis ugdė savo auklėtinius asmenybėmis, – pasakoja AB „Vostsibugol“ generalinis direktorius Ivanas Michailovičius Ščadovas,

paskutinės lietuvių trenerio laidos atstovas. – Mes juk buvome tamsūs, nieko, išskyrus Čeremchovą, nebuvo matę. Štai jis ir mokė mus: kaip reikia rengtis, kas yra stilius. Jei į kitą miestą išvykdavome, būtinai vedavo mus į muziejus, teatrus. Reikalavo pagarbiai elgtis su merginomis. <...> Tai davė vaisių. Mūsų grupėje 11 žmonių iš 12 vėliau baigė aukštąsias mokyklas“ (*Basketboljnij razrez*, „Sport-Ekspress“, 1999, Nr. 11, 82-86 p.).

Bronius ir Ona Valiušaičiai patys augino keturis savo vaikus, tačiau nesikratė rizikos ir atsakomybės, kai nacių okupacijos metais iškilo kaimynų žydų – Šochotų šeimos – vaikų gelbėjimo reikalas. Jų pastangomis Šochotams buvo parūpinti suklastoti dokumentai, kurių dėka žydų vaikai laimingai išsislapstė ir išgyveno.

„Patys tėvai apie tai su mumis niekada nekalbėjo. Padėjo kuo galė-

Bronius Valiušaitis po mirties apdovanotas "Žuvančiųjų gelbėjimo kryžiumi"

dami kaimynų šeimai ir tai tikriausiai jiems atrodė visiškai natūralus dalykas“, – prisimena Broniaus duktė Nijolė Valiušaitytė-Misiūnienė, medicinos profesorė.

Apie kun. Stasį Valiušaitį išliko keliasdešimt taupių eilučių Bostone išleistoje „Lietuvių enciklopedijoje“, Los Angeles parengtame žinyne „Amerikos lietuvių vardynas“. Ten pažymima, kad S. Valiušaitis gimnaziją baigė ir filosofijos kursą išėjo Melles-Les-Tournay, Belgijoje, 1928–1934 m. Kunigų seminariją baigė Telšiuose 1939-aisiais ir tais pačiais metais Baisogalos bažnyčioje tapo įšventintas kunigu. Studijas gilino Popiežiškame Grigaliaus universitete Romoje 1945–1948 m., įgydamas bažnytinės teisės daktaro laipsnį. Vatikano paskirtas palydovu DP transportui į Braziliją 1949 m. Į JAV atvyko 1950 m. Columbus mieste, Ohio valstijoje, kur neveikė jokia lietuviška organizacija, „įsteigė Lietuvos prietelių klubą“, eidamas vikaro pareigas Blue Point (Long Island), „suorganizavo išsi-skaidžiusius lietuvius, suruošė eilę lietuviškų popiečių“, „suorganizavo Vasario 16 minėjimą ir lietuvių programą amerikiečių radiofone“. Nuo 1952 m. spalio aštuoniolika metų kunigavo Vicitation (airių) parapijoje Brooklyne.

LIKO PAGELTĖ LAPAI

Jau minėtasis Juozas Ambrzevičius-Brazaitis (1902–1974), kurio palikimą teko tyrinėti ir rengti jo raštus spaudai, paklaustas, kokį paminklą norėtų matyti jo artimam bičiuliui istorikui Zenonui Ivinskiui (1908–1971), taikliai pastebėjo: „Dėl paminklo kapinėse esu gerokas cinikas. Manau, kad ar bus šioks, ar toks paminklas kapuose, jis savo rolės neatliks. Tebus akmuo, tegul meniškai nutašytas. Bet ten nebus Zenono. Ir retai kas patį akmenį aplankys. Jei Zenonas kur yra, tai savo raštuose, savo idėjose. Ir jam paminklas tinkamiausias – tai

pristatyti bičiuliui ir nebičiuliui gyvąjį Zenoną: jo galvojimą, jo veikimą.“

Vosiliškio, Baisogalos, Kauno, Šiaulių, Klaipėdos, Stamfordo, New Yorko kapinės nusėtos Valiušaičių kaulais ir kapų vietas ženklinančiais kryžiais bei akmenimis. Bet ten nėra Valiušaičių.

Jei kur jie ir išliko, tai tik pageltusiuose, ant prasto popieriaus, nere-tai pieštuku smulkiai primargintuose lapuose – laiškuose iš tremties, įkalinimo vietų, užjūrio.

Per gyvenimo negandas juos išnešiojo ir išsaugojo Babunėlė, kaip brangią relikviją perdavusi vėliau mano Tėvui. Po jo mirties tebesaugau šį palikimą savo šeimos istorijos archyve. Kartkartėmis pavartau ir paskaitinėju. Jis man padeda gyventi ir atrasti pačiam buvimo pasaulyje prasmės.

Vinco Valiušaičio laiškas motinai Emilijai Valiušaitienei. Pirmasis šeimą pasiekęs laiškas iš kalėjimo Rusijoje. Laiško data – Vasario 16-oji – ne atsitiktinė, kadangi per metus tebuvo leista jam parašyti vos du laiškus. Rašyta rusiškai, pieštuku, ant dvigubo languoto sąsiuvinio lapo. Vertimas iš rusų kalbos.

Verchne-Uralsk

1951.II.16

Brangioji, neužmirštamoji mano Mama,

Mylinčia širdim sveikinu Tave, brangioji Mamyte. Sveikinu Tave ir brangujį Brolių Žmogutį, taip pat Onutės mamytę ir visus, kurie mane prisimena. Visus karštai bučiuoju ir glaudžiu prie širdies. Širdimi visada esu su Jumis, net ir naktimis Jus regiu sapnuose.

Savo sieloje esu visiškai ramus – tebūnie Dievo valia. Ir kaip norėčiau, kad ir Jūs būtumėte visiškai ramūs, priimtumėte visa iš Viešpaties rankų taikiai. Man tai būtų didelis palengvėjimas sielai ir džiaugsmas.

Meilė Aukščiausiajam Gėriui tesujungia mūsų širdis. Gerai, Mamyte? Džiaugiuosi!

Į paskyrimo vietą aš atvykau 1950.XII.19, o 1950.XII.26 parašiau Jums keturių lapų laišką. 1951 m. sausio 10 d. gavau iš Jūsų šimtą rublių. Labai apsidžiaugiau, maniau, kad gavote mano laišką. Dabar įsitikinau, kad pinigų siuntėte į Čeliabinską, ir iš ten jie mane pasiekė. O, kiek daug tie pinigėliai man pagelbėjo! <...>

Pranešu Jums ir prašau kitiems pasakyti, kad man leista tik du laiškus per metus parašyti ir tiek pat – gauti. Kas atsiųs pinigų – žinosiu. Laiškus rašykite tik rusų kalba. Tai pirmasis mano laiškas šiais metais, o antrąjį parašysiu tik rudenį. Daugiau nelaukite. Siuntinių visiškai nepriima. Pasimatymų taip pat neleidžia. Pinigų galima siųsti visada, ir tiek, kiek galėsite. <...>

Savo kasdienio gyvenimo smulkmenų neaprašinėsiu. Svarbu, kad žinote, jog esu gyvas, kad mane sustiprinote. Mano sveikata gera. O dvasiškai esu žvalus. Visur – Dievo Valia!

Brangi Mamyte, aš trokštu kaip galima daugiau mokytis! Anksčiau man vis trūko laiko, o dabar turiu jo į valias: galiu skaityti, mąstyti ir daug mokytis. Mano dideliame džiaugsmui, mano Piliėtis Viršinin-kas leido gauti iš Jūsų šias knygas lietuvių kalba: 1) Visuotinę istoriją (senųjų, viduriniųjų ir naujųjų amžių istorija); 2) Lietuvos istoriją; 3) Literatūros vadovėlį; 4) Rusų-lietuvių kalbų žodyną; 5) Rusų kalbos gramatiką (būtų gera [turėti] ir lietuvių kalbos gramatiką ir sintaksę); 6) Languotų sąsiuvinį (geriausia storesnių, langučiais). <...>

Tavo gimtąja kalba, brangioji Mama, daug norėčiau parašyti, širdis to trokšta. Rusiškai rašyti

man sunku. Negaliu pasakyti tai, ką noriu. Kol šį laišką parašiau, turėjau prašyti kitų pagalbos.

Aš čia neliūdžiu, nieko neveikdamas. Skaitau ir daug skaitau. Perskaičiau klasikinius žymiųjų rusų rašytojų kūrinius. Ypač pamėgau Levą Tolstojų ir kitus genialius rašytojus.

Brangioji Mamyte, norėčiau Jums pasakyti: atsiprašau, bet žinau, kad to iš manęs nereikalaujate. Jūsų ir mano širdyse dega viena ir ta pati meilės ugnis. Jūs pati visada tik gera darėte ir mus mokėte daryti gera visiems. To gyvenime laikaisi, vykdu kiek pajėgdamas, net ir sunkiomis gyvenimo aplinkybėmis. Ir todėl jaučiuosi visuomet džiugus ir ramus.

Kaip Jūs jaučiatės, kaip sveikata?

Mamyte, man jau greitai sukaks 29-eri metai, o aš vis dar tebesijaučiu esąs jaunuolis – kūdikis, koks buvau prieš dvidešimtuosius metus. Veltui stengčiausi išreikšti žodžiais sūnaus meilę, kurią saugau Tau atsidavusios širdies gilumoje. 29-eri metai! Tai jau suaugusio vyro amžius. O Tau, Mamyte, aš vis dar vaikas! Taip norėčiau prisiglausti prie Tavo širdies ir viską, viską nuoširdžiai Tau papasakoti, kaip tai būdavo anksčiau, kad mylinti Tavo širdis suteiktų palaimą ir nusiramintų.

Brangioji Mamyte, meilė, kurią Jūs įžiebėte mano širdyje, dega, liepsnoja ir dabar. Ta meilė užgesti negali, nes ji palaikoma Aukščiausiojo. Žinau, kas yra kilnu, tauru, šventa, kas yra teisinga. Už šią dovaną aš kasdien dėkoju Aukščiausiam Gėriui, o Jums, brangioji Mamyte, būsiu dėkingas iki mirties!

Baigdamas savo laišką dar kartą kartoju, kad mintimis visada esu su Jumis! Nežinau, ar galima šiame pasaulyje mylėti kitą žmogų labiau, nei brangiąją Mamytę!

Mamyte, jei žinotumėte, kaip Jūsų mylimas sūnus Jus myli, kaip jis trokšta kitiems daryti gera, jei žinotumėte, kaip nuo pat vaikystės

Jūsų įdiegta ir mano širdyje giliai įsišaknijusi meilė Aukščiausiam Gėriui, tuomet liūdesys neslogintų gyvenimo sunkumais išvargintos Jūsų širdies ir Jūs, drauge su savo Vinceliu, dėkotumėte Dievui ir dėkotumėte – džiaugsmingai, nes tokia yra Jo Valia! Iš širdies dėkoju Jums, ir dėkoju daugelyk.

Likite sveika, gyvenkite ramybėje ir taikoje. Jus mylintis –
Vincas

Iš Petro Valiušaičio laiškų motinai Emilijai Valiušaitienei ir artimiesiems. Rašyta lietuviškai iš Sibiro tremties, pieštuku, ant dvigubo languoto sąsiuvinio lapo.

Taiga, prie ežero, 1952.V.26

Brangieji,

Labai daug laiko praėjo, kai mes Jums rašėm. Priežastis nerašymo turbūt Jums žinoma. Kol ledai iš upių neišėjo, buvom visiškai atkirsti nuo pasaulio. Beveik pusantr mėnesio negavom nei laiškų, nei laikraščių. <...>

Balandžio 21 d. pradėjome statyti savas izbuškas. Tuo metu sniego buvo daug ir daug turėjom vargo su samanomis. Nuvalėm sniegą, išvertėm kelmus, aplyginom aikštelę, atsistojom su savo draugu prie krūvos rąstų ir dairomės nuo ko pradėti. Ir jis, ir aš – vienodi meistrai. Pasikvietėm savo šeiminką (pastarasis įgijo praktikos sau statydamas), kurio pagalba sunėrėm pirmą vainiką. Toliau viskas vyko savomis jėgomis.

Statybos metu gamta mums labai ir labai trukdė. Gegužės mėn. pirmomis dienomis šaltis pasispardydavo net iki –15 C. Toks šaltis mums juokai, bet jis apsunkindavo kasti iš po sniego samanas, prie kurių buvom ir Genutę atsivedę. Kai pradėjo atšilti, dirbti pasidarė neįmanoma. Kasdien sniegas dribo toks šlapias, kad per trumpą laiką

buvome kiaurai peršlapę. O laikas statybai buvo ribotas. Todėl esant bent kiek geresniam orui dirbdavome nuo 8 val. iki 24 val. Pas mus naktų beveik nėra. Šiuo metu per ištisą naktį galima skaityti. Gegnes pastatėm V.16 d. <...>

Įsirengėme mažiuką daržiuką. Maždaug bus apie 3 arus. Didesnio įrengti neįveikėm. O antra, nepatrėšus – neaugtų, nes čia žemė labai bloga – baltžemis. Patrėštoje bulvės dera gerai. Buvom gavę pusei dienos jautį, tai abu su savo kaimynu atvežėm rogėmis 8 vežimus mėšlo. Žinoma, vežimai „truptų“ mažesni negu pas mus. Nors „bykas“ ir stiprus, bet žeme traukti didelius vežimus atsisako. Ratai čia netinka, nes su jais ir 10 metrų per kelmynus nenuvažiuosi.

Samanas, įvairias buvusio miško liekanas, kaip šakos, įvairūs rąstgaliai ir kita, išvalė ir sudegino Genutė, kelmus rovėm abu. Apžiūrėję po to sklypą, nutarėm, kad mėšlo bus maža (tiesa, jau buvo pasėjusi po lysvę morkų, burokėlių ir svogūnų), tai trūkstantį prinešė maišu. Kai kurie visą nešė maišais. Arklidės ne taip toli, apie 500 metrų. Šią savaitę turbūt bus jau ir bulves pasodinusi.

Jai labai sunku susitvarkyti su Rimučiu. Rimutis ją atleidžia tik tada, kai miega. Kitais atvejais reikalauja, kad būtų prie jo. Tai paėmėm vieno ukrainiečio apie 13 m. mergaitę, kuri ateina po keletą valandų su juo pažaišti. Bet iš to labai maža nauda. Vargšelis „nesupranta“ jos kalbos, nepatenkintas jos žaidimais ir tikrai būna prie jos nepaprastai liūdnas ir beveik, kad dažniausiai verkia. Tais momentais į ją pažiūrėjus labai gaila darosi. <...>

Bučiuoju karštai mamytę ir visus kitus.

Išsiilgęs Jūsų visų –

Petras

(Kalba netaisyta)

Julius Jasaitis

Šalies Vidaus reikalų ministerijos generalinio inspektoriaus skyriaus vedėjas **Julius Jasaitis** kilęs iš Suvalkijos. Tačiau 1987–1992 metais gyvenęs Radviliškyje, dirbęs šio rajono apylinkės teismo teisėju, teismo pirmininku, čia tapo ir tebėra savu, nors jau senokai su šeima įsikūręs Vilniuje. Todėl nei klaida, nei atsitiktinumas, kad šį pareigūną, laisvalaikio – poezijos mėgėją ir vertėją, meilės lyrikos knygų sudarytoją radviliškietį šiltai vadina saviškiu.

LAISVALAIKIS – MEILĖS LYRIKAI

Eva PUČEKAITĖ

Julius poezija pradėjo domėtis, būdamas 17 metų. Jo tėvai – mokytojai, namuose buvo nedidelė poezijos bibliotekėlė. Pirmoji eilėraščių knygelė, nuo kurios tada prasidėjo jaunuolio pažintis su poezija, buvo J. Macevičiaus „Distancija“. Susižavėjo jos labai glausta, tikslia, kartu išraiškinga kalba, puikiu rimavimu. Ir šis pomėgis nebeatlėgo.

Studijų metais į Juliaus rankas pateko bendraklasės sąsiuvinis, prirašytas surinktų meilės eilėraščių. Jam tai tapo pagrindu, sudarant pirmąją meilės lyrikos knygą „Mudviejų vakaras“, kuri iš pradinio sumanymo – išleisti tik nedidelę knygelę – virto trijų tomų rinktine ir ilgainiui „užkrėtė“ knygų sudarymo liga.

Nuo meilės lyrikos jis pradėjo neatitiktinai. Meilę pats suvokia kaip viso pasaulio egzistencijos pagrindą. Visos Juliaus sudarytos knygos, išskyrus rinkinius apie Lietuvą ir Motiną, yra apie meilę.

Julius Jasaitis ėmė versti iš rusų kalbos, nes, kaip teigia, ją mokąs geriausiai. Pasirenka tuos poetus ir eilėraščius, kurie pačiam patinka, pasikliaudamas savo skoniu bei supratimu.

„Verstinės yra rusų, prancūzų, vokiečių, Kaukazo tautų ir pasaulinės meilės lyrikos rinktinės bei S. Jeseninas. Visos kitos – lietuvių poetų rinktinės. Rinkinių sudarinėjimu užsiimu jau apie 12 metų“, – pasakoja J. Jasaitis.

Jis neslepia: iš pradžių buvo žinomų poetų ir kritikų „sumaišytas su žemėmis“. Tačiau savo darbus atkakliai taisė, kol „galiausiai šis tas gavosi“. Tačiau ir dabar tam sakosi neteikiąs per didelės

reikšmės, nes tai jam viso labo tėra hobis. „Poezija, kaip ir muzika, yra svarbi mano gyvenimo dalis, be kurios pasaulis atrodytų kur kas skurdesnis“, – tikina buvęs radviliškietis.

Juo labiau kad šio savo pomėgio dėka jis asmeniškai susipažino su fotomenininku R. Dichavičiumi, beveik visais žymiausiais poetais, tarp kurių pirmiausia mini J. Marcinkevičių, A. Baltakį, J. Mačiukevičių, V. Reimerį, J. Jakštą, V. Rudoką, S. Gedą, A. Drilingą, J. Kunčiną, J. Lapašinską ir daugelį kitų. Su jais tapo geri bičiuliai, kai kuriuos, nors jau iškeliačius Anapilin, tebeprisimena su nuoširdžiausia pagarba ir šiluma. Sako ypač mėgstąs J. Mačiukevičiaus, J. Macevičiaus, A. Baltakio, V. Spudo, P. Širvio, eiles.

„Aš ir pats, kaip dauguma mūsų, esu bandęs slapčia rimuoti, bet tie

mėginimai neverti dėmesio“, – apie savo kūrybą nelinkęs kalbėti savikritiškas autorius.

Netrukus turėtų pasirodyti J. Jasaičio sudaryta V. Spudo eilių rinktinė. Planuose – ukrainiečių meilės lyrika, poezijos apie Motiną antrasis tomas, kiti poezijos mėgėjo sumanymai.

* * *

Juliaus Jasaičio sudarytos, verstos meilės poezijos knygos:

1996 m. – „Mudviejų vakaras“ (lietuvių meilės lyrika), I t.,

1997 m. – „Tave visą pro lūpas išvogčiau...“ (100 meilės eilėraščių),

1998 m. – „Buvai tu puikėsnė nei žiedas aguonos...“ (rusų meilės lyrika), I t.,

„Mudviejų vakaras (lietuvių meilės lyrika), II t.,

1999 m. – „Kam pakėlei mane lig žvaigždžių...“ (100 meilės eilėraščių),

2000 m. – „Ji spindi žavesiu slap-
tu...“ (pasaulio meilės lyrika),

„Su mylimaisiais nesiskirkit...“ (rusų meilės lyrika), II t.,

„Mudviejų vakaras“ (lietuvių meilės lyrika), III t.,

2001 m. – Vytautas Mačernis. „Vėl žemės ilgesy“,

2002 m. – „Menu akimirką žavin-
gą...“ (rusų meilės lyrika), III t.,

Sergejus Jeseninas. „Poezija“ (meilės lyrika),

„Tavyje būsiu amžinas vasaros
džiaugsmas“ (prancūzų meilės lyrika),

2003 m. – „Tavo rankos – dvi baltos
kregždės“ (vokiečių meilės lyrika), I t.,

2004 m. – „Tavo rankos – dvi baltos
kregždės“ (vokiečių meilės lyrika), II t.,

Jonas Mačiukevičius. „Kas mes šia-
me pasaulyje be vienas kito...“ (meilės lyrika),

„Nupinsiu Lietuvai vainiką“ (lietu-
vių poetų eilės apie Tėvynę),

2005 m. – Jonas Jakštas. „Kad nu-
bustum gėle...“ (meilės lyrika),

„Lauk manęs – ir grįšiu aš...“ (rusų meilės lyrika), IV t.,

Antanas Drilinga. „Moteris, tas am-
žinas švelnumas...“ (meilės lyrika),

„Ant Tavo rankų supasi gerumas
(lietuvių poetų eilės apie Motiną), I t.,

„Tavo vardą tariau pakuždom“ (Kau-
kazo tautų meilės lyrika). |

Aleksandras KOČETKOVAS

BALADĖ APIE PRIRŪKYTĄJĮ VAGONĄ

– Kaip keista, kaip skaudu, mieloji,
Suaugus mums dvasia ir kūnu,
Kaip keista, kaip skaudu, mieloji,
Kai tenka skirtis nelauktai.
Tave dažnai naktim sapnuoju
Ir be tavęs ilgu man būna,
Tave dažnai naktim sapnuoju –
Vien tuo ir gyvenu tiktai.

– Kol aš gyva, sykiu mes būsim,
Širdis ir kraujas jungs per amžius.
Kol aš gyva, sykiu mes būsim –
Mirtis ir meilė žengs kartu.
Tu nepamiršk manęs, brangusis,
Nors likimus daug syk dar laužys,
Tu nepamiršk manęs, brangusis,
Tėvynės ir namų gimtų.

– Jei pasislėpt man nepavyko
Nuo gailėsčio, kurs plėšo sielą,
Jei pasislėpt man nepavyko
Nuo šalčio ir nuo tamsumos?
– Mes susitiksim dar ne sykį,
Manęs tu nepamirški, mielas,
Mes susitiksim dar ne sykį,
Abu sugrįšim į namus.

– O jeigu be žinios pražūsiu –
Greit šviesą temdo miglos tirštos, –
O jeigu be žinios pražūsiu –
Už Paukščių Tako ir ūkų?
– Žvaigžde tau kelrode aš būsiu,
Kad kelio žemėn nepamirštum,
Žvaigžde tau kelrode aš būsiu,
Ir grįši tu, šventai tikiu.

Ir prirūkytame vagone
Nurimo jis ir susitakė.
Ir prirūkytame vagone
Užvaldė sapnas jį tamsus...
Kai traukinys, įveikęs klonį
Ir savo greičio neatlaikęs,
Kai traukinys, įveikęs klonį,
Nuo bėgių atplėšė visus.

Tada nežemiškąją jėgą
Pasikvietė žiaurus likimas,
Tada nežemiškąją jėgą
Pajungė sau mirties trauka.

Ir neišgelbėjo jau nieko
Žadėtasis susitikimas,
Ir neišgelbėjo jau nieko
Toli mojuojanti ranka.

Su mylimaisiais nesiskirkit!
Su mylimaisiais nesiskirkit!
Su mylimaisiais nesiskirkit!
Įaukite į juos krauju.
„Sudie“ sakykit lyg prieš mirtį,
„Sudie“ sakykit lyg prieš mirtį,
„Sudie“ sakykit lyg prieš mirtį,
Nors skiriatės tik mirksniui jūs!

Konstantinas BALMONTAS

ŠVELNIAU UŽ VISKĄ

Vėl juokas skambės sidabrinis
Švelniau, nei varpelių aidai, –
Švelniau, negu apsikabina
Dviejų pakalnučių žiedai.

Švelniau, negu žvilgsniai, iš lėto
Alsuojuantys meilės karščiu, –
Švelniau, nei plaukai, netikėtai
Nuslydę nuo tavo pečių.

Švelniau, nei kad atšvaitus mėto
Banga vandenių sraunumos,
Už dainą, vaikystėj girdėtą,
Už bučinius meilės pirmos.

Švelniau, negu tai, kas svaigina
Stebuklų liepsna, aš maniau, –
Švelniau už lenkaitę merginą,
Tai reiškia – už viską švelniau.

Nikolajus STARŠINOVAS

* * *

Iš lėto dienos, metai bėgs. Kažin,
Ar ilgesys kamuos mažiau, jei
klūpau?
O mylima, prašau tavęs
– gražink,
Gražink rankas man savo, balsą,
lūpas.

Kodėl atidavei kitam, sakyk,
Savas akis ir šypseną, net vardą?
Aš neatsižadu tavęs, ir neprašyk,

Net jei be gailėsčio už tai pakartų.
Dangus ir jūra, ir stotis –
Juk viskas kažkada tai buvo mūsų.
Gyvenimo keliai vingiuos ir
susitiks,
Miela, žinau – vis tiek tu mano
būsi.

Mūs akys juoksis; bėgsi tu gatve,
O tavo šypsena kaip gėlės skleisis.
Tik už metus, praleistus be tavęs,
Nebus kam nei išteisinti, nei
nuteisti.

Tatjana RATHAUZ

* * *

Švelnumas begalinis migot neleis.
Nelaukt ir negalvot. Iš lėto švinta.
Jaunystė žengs pavasario keliais,
Triukšmingu šėlsmu padabinta.
Mes neišgirsime. Lig šiol girti,
Kančia išsiskyrimo dar apkvaitę.
Ir viską gydanti pavasario viltis
Kvies per vėlai, o gal – per greitai.
Kurie nemyli, miegas tų ramus.
Neprišimę jų, ir mes tylėsime,
Vis slėpdami akių bedugnę mūsų
Ir sielas gniuždančiąją vėsą.
Ir bus naktis, kaip visada, tuščia,
Tik skersvėjis kambariuose ir
mūruos,
Kai meilės upė pliūptels nejučia
Ir mudu paskandins švelnumo
jūroj.

Maksimiljanas VOLOŠINAS

* * *

Jūs apgaukit mane.. amžinai ir
staiga...
Kad nejausčiau dėl ko,
nesuprasčiau už ką...
Kad tikėčiau apgaule šventai, be
kalbų,
Ir kas veda tamsoj, kad nebūtų
svarbu...
Kad nejausčiau, kas bus, kas
užrišo akis,
Ir kas ragina eiti slapčia lyg vagis,
Ko alsavimas karštas svaigina

mane,
Ir kas stipriai man ranką
suspaudžia delne...
O pabudęs matyčiau: naktis ir
ruduo...
Jūs apgaukit ir patys tikėkite tuo.

Julija ŽADOVSKAJA

ŽVILGSNIS

To žvilgsnio nepamiršiu, – aš tikra –
Jis degina labiau už šiaurų vėją:
Jame ištirps ir laimė, ir aistra,
Ir ilgesys, ir meilė papilkėjus.
Sukaustęs mano sielą grandine,
Senus jausmus sudaužo ir
sutrypia,
Tikėk, ilgam jis pavergė mane
Svaigia ir neramia nežinomybe!

Ana ACHMATOVA

* * *

Tu man nežadėtai dievų, nei
likimo,
Net nuojautos mano paskirtas
nesi.
Kodėl naktį palei slenkstį
parimęs,
Lyg meilės saldžios kankinys tu
delsi?

Aš neisu, nešauksiu: „O,
nesiskirkim,
Kol neateis mums mirties valanda!“
Tegul nuodėmingas mėnulis išgirs
tik,
Kaip liejasi tyliai gulgubės rauda.

Vadimas ŠEFNERIS

* * *

Per dykumas mus meilė veda
Ir per nykius kalnų gūbrius,
Ji neatvės, nevirš j ledą
Ir tarpeklius įveiks nūrius.

Valiūkiškai ji šypsos, žaidžia
Ir nekviečia eit klaidžiais keliais,
Ir teikia viltį, ir sužeidžia,

Ir skųstis niekam ji neleis.

Ji seka, kur tiktai beieitum,
Kaip draugė su tavim gera,–
Ne ta, kurią kely radai tu,
O ta, kurios galbūt nėra.

Sergejus JESENINAS

* * *

Išėjai ir daugiau nepareisi,
Ir takai jau užžėlė žole,
Jau kitam tu šypsosies ir skleisies,
Apsigobus balta skarele.

Gal taip liūdna ir gaila nebūtų –
Židinys blėsta buvęs jaukus,
Ir tik knygoj išdžiūvus žibutė
Mena buvusius meilės laikus.

Michailas LERMONTOVAS

PADĖKA

Dėkoju tau karštai už viską, viską:
Už nuodus bučinių, eiles vargų,
Aistrų kančias ir ašaras, kur tviska,
Už kerštą priešų ir šmeižtus draugų;
Už veltui degusį krūtinę kraują,
Apgaule – ją taip skaudžiai aš
jutau...
Ir viskas, ko prašau ir ko maldauju –
Kad jau nebeilgai dėkočiau tau.

Inokentijus ANENSKIS

VISATOJE ERDVIŲ

Visatoje erdvių, tarp šviesulių
Viena žvaigždė – ir vakarą, ir
rytą...
Ir ne todėl, kad ją karštai myliu,
O tik todėl, kad blyškiai šviečia
kitos.

Paklydus tarp gyvenimo tiesų,
Tvirtybės sielai ji suteikia.
Ir ne todėl, kad man nuo jos
šviesu, –
Kai aš su ja, šviesos visai nereikia.

Iš rusų kalbos išvertė Julius Jasaitis

RADVILIŠKIO RAJONO KULTŪROS KRONIKA

(2007 M. I PUSMETIS)

Sausio 7 d. Radviliškyje surengta miesto pagrindinės Kalėdų eglutės ugnelių užgesinimo ceremonija. Mažieji radviliškėčiai atsiveikino su Kalėdu seneliu, sunėšė iš savo namų nurėdytas Kalėdų eglutes. Tokie renginiai, užbaigę visą šių švenčių ciklą, įvyko ir kitose rajono vietovėse.

Sausio 12 d. Pociūnėlių kultūros namuose Skėmių seniūnijos gyventojus sukviėtė „Padėkos vakaras“. Jame pagerbti ir apdovanoti aktyviausi, darbščiausi seniūnijos žmonės.

Sausio 13 d. seniūnijose paminėta Laisvės gynėjų diena: aukotos proginės šv. Mišios, vyko atminties ir susikaupimo valanda.

Sausio 24 d. Viešojoje bibliotekoje veikiančio klubo „Civitas“ dalyviams paskaitą skaitė žinomas „Amerikos balso“ žurnalistas R. Sakadolskis.

Sausio 25 d. Baisogalos kultūros namuose suorganizuotas literatūrinis vakaras, skirtas baisogališkiui eiliuotojui, knygų autoriui, Kaimo rašytojų sąjungos, rajono literatų klubo „Jonvabalas“ nariui S. Gentvilui.

Sausio 26 d. Vilniaus dailės muziejuje iškilmingai paminėtas kraštiečio, rašytojo, literatūrologo J. Linkevičiaus 80 metų jubiliejus. Dalyvavo jo artimieji, kolegos, Vilniaus radviliškėnų bendrijos nariai,

Radviliškio rajono delgacija – Savivaldybės, Viešosios bibliotekos, šeduvių, sidabraviškių, baisogališkių atstovai.

Vasario 1 d. Viešojoje bibliotekoje Savivaldybės Švietimo skyrius ir Sporto centras pagerbė geriausius rajono jaunuosius sportininkus. Jiems, jų treneriams įteikti apdovanojimai, padėkota už sporto rezultatus ir Radviliškio krašto garsinimą.

Vasario 13 d. Radviliškio kultūros centre nominuoti geriausi metų rajono kultūros ir švietimo darbuotojai, jiems įteikti apdovanojimai.

Vasario 15 d. Radviliškio kultūros rūmuose koncertavo kraštiečiai, Operos ir baletų teatro operos solistas,

Nacionalinės premijos laureatas V. Juozapaitis ir valstybinis pučiamųjų instrumentų orkestras „Trimitas“. Atidaryta rajono tautodailės paroda. Šie renginiai skirti Lietuvos valstybės atkūrimo dienai.

Vasario 16 d. Sidabrave iškilmingai pagerbti, apdovanoti šio krašto metų žmogus, pavyzdgingiausios šeimos, gražiausių sodybų šeimnininkai, moksleivių literatūrinių konkursų nugalėtojai, kiti aktyviausi seniūnijos žmonės ir rėmėjai.

Vasario 17 d. Daugyvenės kultūros istorijos muziejuje-draustinyje šurmuliavo Užgavėnių šventė. Joje dalyvavo ne tik radviliškėčiai, bet ir visos Šiaulių apskrities folkloro meno kolektyvai bei žiūrovai.

Vasario 20 d. Vilniuje, Liaudies kultūros centre, rajono Savivaldybė ir Sidabravo seniūnija surengė šventę, skirtą šalies Prezidento žmonos, Sidabravo krašto garbės pilietės A. Adamkienės jubiliejui. Rajono meras A. Čepononis, Sidabravo seniūnas V. Blužas, kiti dalyviai pasveikino jubiliatę, padėjo už jos fondo paramą.

Vasario 24 d. Alksniupių kultūros namuose surengtas šiuolaikinių šokių festivalis „Šokio ringas 2007“.

Kovo 3 d. Baisogaloje skardėjo Šiaulių apskrities romansų šventė „Nebegrįšiu laukų takeliu“. Tradicinį renginį organizavo seniūnija ir Baisogalos kultūros namai.

Kovo 5–8 d. rajono meno kolek-

tyvų vadovai buvo išvykę į pažintinę-educacinę kelionę po Čekiją. Taip juos Savivaldybė paskatino už pastangas rajono kultūros labui.

Kovo 9 d. įvyko rajono ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo ugdytinių deklamavimo konkursas „Mano gimtinė Lietuva“. Į jį Viešojoje bibliotekoje susirinko 25 mažieji skaitovai bei gausus būrys jų bendraamžių klausytojų. Vertinimo komisija išaiškino ir paskatino geriausius dalyvius.

Kovo 10 d. Šiaulėnų kultūros namuose įvyko rajono jaunųjų dainorėlių konkursas „Dainuoja laisvės vaikai“.

Viešojoje bibliotekoje kvietė muzikinė-literatūrinė popietė. Jos dalyviai susitiko su vilniečiu meilės lyrikos knygų sudarytoju, vertėju J. Jasaičiu, kuris gyveno ir dirbo Radviliškyje, o dabar čia svečiavosi abu su žmona, bei jaunuoju atlikėju A. Stančiku. Skambėjo meilės lyrika, svečių mintys, jų atliekamos dainos, gitaros muzika.

Kovo 11 d. Radviliškio kultūros rūmuose paminėta Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo diena, surengtas šventinis meno kolektyvų koncertas.

Kovo 16 d. Viešojoje bibliotekoje įteikta Savivaldybės įsteigta kraštie-

čio, rašytojo Jono Marcinkevičiaus literatūrinė premija. Ji paskirta Emai Mikulėnaitei už knygą „Tu man papasakok“.

Kovo 17 d. Viešojoje bibliotekoje apsilankė kraštiečių, gydytoja F. Taunytė. Ji pristatė savo knygas, aiškino įvairius medicinos klausimus, bendravo su gausiai susirinkusiais radviliškietėmis. Susitikimas su ja įvyko ir Šeduvoje.

Kovo 20 d. surengta tradicinė rajono jaunųjų filologų šventė. Dalyviai, susirinkę į Viešąją biblioteką, aptarė šiemečio jaunųjų filologų konkurso rajoninio etapo rezultatus. Paskelbti jo geriausi dalyviai, klausytasi poetų G. Lukšaitės, A. Stančiko kūrybos, lietuvių kalbos mokytojų minčių ir patarimų.

Kovo 22 d. Radviliškyje įvyko vaikų ir mokinių – liaudies kūrybos atlikėjų – konkursas „Tramtatulis“. Geriausiems dalyviams suteikta teisė rajonui atstovauti respublikiniame konkurse etape.

Kovo 24 d. Radviliškio kultūros rūmuose surengta Lietuvos 14-osios humoro šventės „Juokis 2007“ regioninė šventė. Joje pasirodė ir šeduvių grupė „Sprandžina“, o šventę vedė radviliškietiškių humoro grupės „Pono Kontrimo šou“ atstovai.

Balandžio 1 d. radviliškietiškius ir jų svečius pakvietė humoro diena skirtas „Džinsų šou“, surengtas miesto Kultūros centre.

Balandžio 2–gegužės 1 d. Viešojoje bibliotekoje veikė rajono dailės, pradinių klasių, technologijų mokytojų kūrybos paroda.

Balandžio 6 d. Viešojoje bibliotekoje pristatyta darbo su kompiuteriais vieta ir programos, skirtos silpnaregiams bei akliesiems.

Balandžio 9 d. rajono kultūros įstaigose vyko margučių, velykinių puokščių parodos, šventiniai koncertai, vakaronės.

Balandžio 19 d. Viešoji biblioteka radviliškietiškius pakvietė į susitikimą su europarlamentaru J. Paleckiu.

Balandžio 23–27 d. rajone vyko 7-osios Nacionalinės bibliotekų savaitės renginiai. Tarp jų – rajono bibliotekų atstovų susitikimas su rajono meru A. Čepononiu, kitais Savivaldybės vadovais ir Tarybos nariais, geriausių bibliotekinių apdovanojimas. Viešojoje bibliotekoje suorganizuota muzikinė-literatūrinė programa vaikams „Buvo meškinas Rudnosis“, kurioje dalyvavo Šiaulių dramos teatro aktorė G. Vaiginytė, literatų klubo „Jonvabalas“ 10 metų sukakčiai skirta popietė, susitikimas su rašytoju V. Bubniu, su Viešosios bibliotekos žaislotekos įkūrėja E. Vaišniene iš JAV ir jos paskaita klube „Civitas“, rajono bibliotekinių-senjorų susitikimas, Viešosios bibliotekos darbuotojų susitikimas su Anykščių bibliotekininkais.

Balandžio 26–27 d. Radviliškyje suorganizuota tradicinė rajono vaikų ir jaunimo teatrų šventė „Šimtakojis“. Laureatais pripažinti Alksniupių pagrindinės mokyklos ir Vaižganto gimnazijos dramos kolektyvai.

Balandžio 28 d. Baisogalos dvaro rūmuose įvyko respublikinis jaunųjų kūrėjų konkursas „Poezijos pavasaris 2007“, skirtas kraštiečio rašytojo J. Jankaus 100-osioms gimimo metinėms. Jame dalyvavo Radviliškio, Kelmės, Kėdainių, Raseinių, Šiaulių rajonų ir miestų mokyklų atstovai, kiti svečiai. Prisiminta iš šio krašto kilusio J. Jankaus gyvenimas ir kūryba, išaiškinti geriausi jaunieji kūrėjai, klausytasi Radviliškio muzikos mokyklos, Baisogalos, Viešosios bibliotekos atlikėjų koncerto.

Gegužės 2 d. Radviliškio kultūros centre Muzikos mokyklos meno

kolektyvai surengė koncertą, skirtą Motinos dienai.

Viešojoje bibliotekoje atidaryta kraštiečio, dailininko Vlodo Lisaičio kūrybos paroda. Atidaryme dalyvavo pats autorius, kuris pasidalijo prisiminimais apie gimtąjį miestą, papasakojo apie savo kūrybą, pristatė parodą, bibliotekai ir Gražinos pagrindinei mokyklai padovanojo savo kūrinių.

Gegužės 5 d. Jaunimo mokykla surengė tradicinę rajono mugę – moksleivių kūrybos parodą. Jos lankytojai galėjo susipažinti su šiemet įvairiose mokyklose sukurtais darbais, jų įsigyti, pasiklausyti moksleivių meno kolektyvų koncerto.

Motinos dienai skirti renginiai vyko ir daugelyje kitų rajono kultūros bei švietimo įstaigų.

Gegužės 11 d. Radviliškio viešojoje bibliotekoje surengta tarptautinė bibliotekinių konferencija „Skaitytųjui – naujausios informacinės technologijos“. Dalyvavo Latvijos Valkos miesto, Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo, Šiaulių apskrities P. Višinskio, Mažeikių ir Radviliškio viešųjų bibliotekų atstovai.

Gegužės 12 d. Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio

Burbiškio dvare skardėjo tradicinis festivalis-Tulpių žydėjimo šventė. Ji sukvieta svečių iš Gnezno ir iš kitur, taip pat daug radviliškėčių ir aplinkinių vietovių žmonių.

Gegužės 26 d. Antaniškių parke surengta rajono meno šventė „Spalvotas pasaulis“. Joje gausiems žiūrovams programą pristatė 114 įvairaus žanro meno kolektyvų, 2138 dalyviai, kuriuos parengė 64 vadovai.

Gegužės 26 d. rajone sklandė „Poezijos pavasario 2007“ paukštė. Pas radviliškėčius viešėjo Yolanda Castano Pereira (Ispanija), Janina Riškutė, Inga Papšytė, Olita Dautartaitė, Stasys Stacevičius, Aleksandras Šidlauskas. Skambėjo jų ir kitų kūrėjų poezija, mintys apie kūrybą, vietos meno kolektyvų muzika, veikė literatūros parodos. Tradicinės šventės renginiai vyko Radviliškio viešojoje bibliotekoje, Baisogaloje ir Pašušvyje.

Savivaldybės ir redakcijos archyvų nuotraukos

RADVILIŠKIO PRAEITIS IR NŪDIENA

2

1

Centre buvusi Turgaus aikštė 1
ir čia esanti Aušros aikštė 2

Ažuolas prie Geležinkelio stoties dabar ir tada, kai buvo pasodintas
1928 m.

1937 m. mieste veikusi R.
Šnairienės smulkių prekių
parduotuvė ir 2 prieš pusmetį
radviliškiečiams atvertas
prekybos centras „Maxima“ 1

2

1

RADVILIŠKIO PRAEITIS IR NŪDIENA

Per karą suniokotas geležinkelis šiandien – stambus šalies geležinkelio mazgas, pelnęs Radviliškiui geležinkelininkų sostinės vardą

Tas pats Maironio gatvės, vienos iš pagrindinių, fragmentas pokario metais ir šiandien

Mieste buvęs senasis „Ramybės“ viešbutis ir dabartinis „Puriena“

